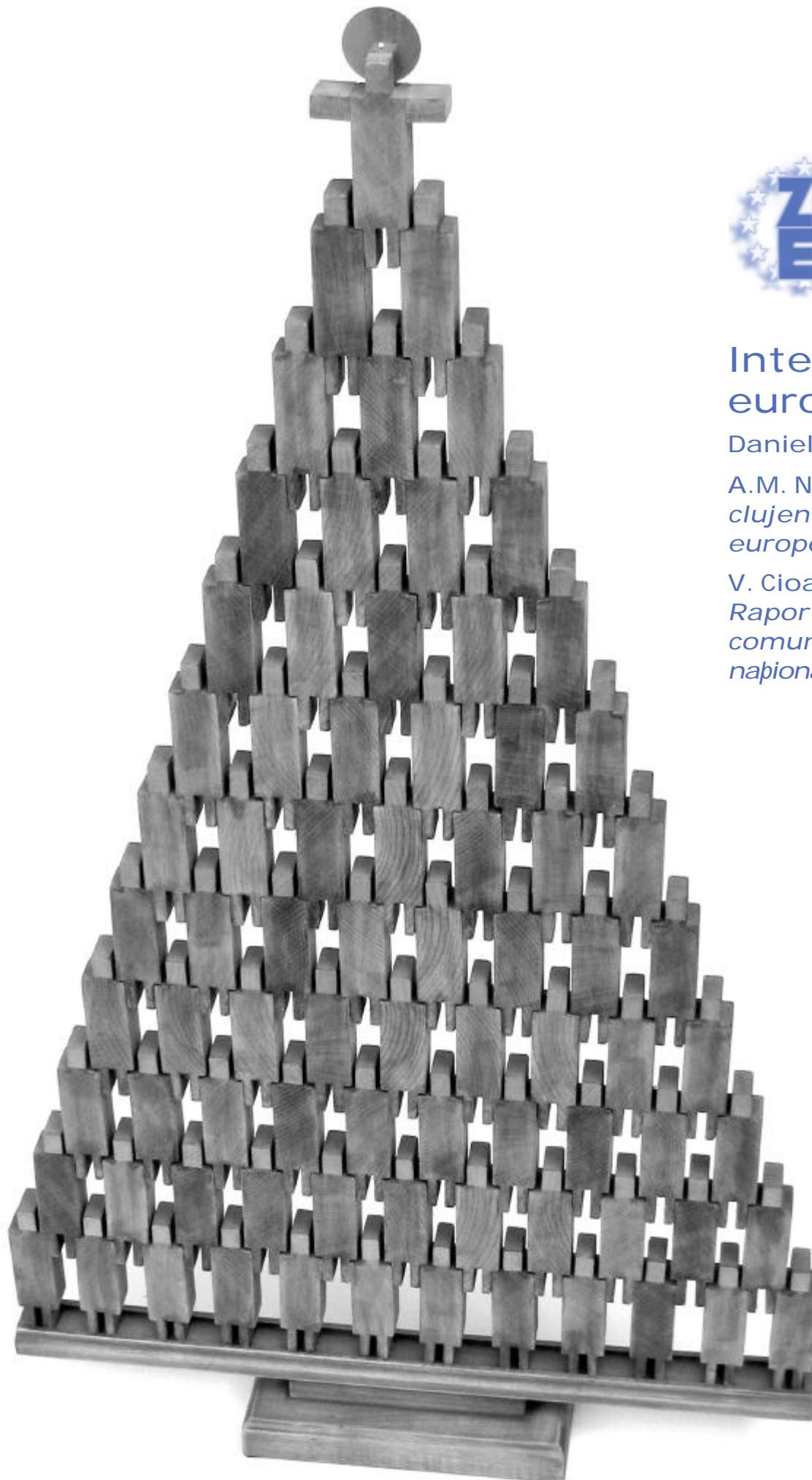

TRIBUNA

65

REVISTĂ DE CULTURĂ • serie nouă • anul IV • 16-31 MAI 2005

15 000
1,50 lei

Integrarea europeană

Daniel Sur: *A treia cale*

A.M. Nicoschi: *Cetățeni clujeni, viitori cetățeni europeni*

V. Cioară și S. Gherghina: *Raportul dintre dreptul comunitar și dreptul național al statelor membre*

interviu cu
Samuel Tastet

reportaj & antropologie
Bâiub

evocare
Christinel Eliade

ilustrația numărului
Onisim Colta

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEPEAN CLUJ,
CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII și CULTELOR

Consiliul consultativ al Redacției Tribuna:

Diana Adamek
Mihai Bărbulescu
Aurel Codoban
Ion Cristofor
Călin Felezeu
Monica Gheþ
Ion Murean
Mircea Muthu
Petru Poantă
Ioan-Aurel Pop
Ion Pop
Pavel Pucas
Ioan Sbârciu
Radu Păuculescu
Alexandru Vlad

Redacția:

I. Maxim Danciu
(redactor-șef)

Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacție)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Istefan Manasia
Oana Pughineanu

Nicolae Sucală-Cuc
Aurica Tothăzan

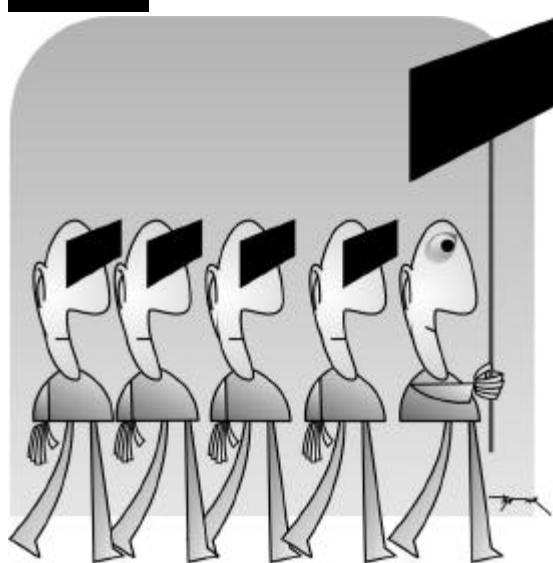
Tehnoredactare:
Mihai-Vlad Guþa

Redacția și administraþia:
400091 Cluj-Napoca, str. Universităþii nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

bour

opinii

Intifada bucureșteană

Ovidiu Pecican

După obiceiul de-acum stabilit, la sfârșitul fiecărei luni, Dan C. Mihăilescu face bilanþul presei în *Idei în dialog*. În nr. 5 (8) pe mai 2005 însă, criticul de la *Pro TV* se răfuieþte din plin cu criticul de la *TV Cultural*, Ion Bogdan Lefter. Cum acesta din urmă nu mai este la *Observator cultural* și nici nu mai are la dispoziþie vreo revistă în care să poată răspunde de pe poziþii egale, emisiunile televizate ale amândurora rezumându-se la prezentarea nouăþilor în materie de carte, s-ar zice că a sosit și vremea răfuierilor. Drept aceea, iată-l pe Lefter pictat cum scrie la carte: el este acum, nici mai mult, nici mai puþin decât "criticul dogmatic care a contribuit într-o măsură hotărâtoare la transformarea climatului nostru intelectual într-un soi de faþie Gaza (și astă exclusiv din raþiuni de autolegitimare a corectitudinii politice, mare fabricantă de inamici și gogorîe diabolizate)". Ne aflăm, cum s-ar zice, în plin război israeliano-palestinian, iar unicul responsabil de afacerea astă este tulburătorul de calm și voluptate, "criticul dogmatic". De ce e acesta însă dogmatic? Evident, doar pentru că, nu-i aþa, practică... astă... cum îi zice... corectitudinea politică. Nu prea se înþelege de ce opþiunea în cauză ar fi mai dogmatică decât oricare alta, fie ea și una de extremă. Din către îndiu, dogmatismul este o atitudine, un mod de adeziune fără rest, nicidcum un conþinut. Dogmatismul lui Lefter s-ar traduce însă prin "...obsesiile doctrinar-autoritarist... [care - n. O. P.] scindaseră artificial, otrăviseră, înarmaseră și excitaseră întru război civil-cultural piaþa de idei...". Care va să zică, omul e dogmatic fiindcă aderă la o doctrină, și încă la una autoritaristă. Este, iarăși, vorba despre corectitudinea politică (un alt nume pentru tendinþă de a ajusta prin bun simþ dictatura majorităþii, dând drept la vorbă și minoritarilor), ea e doctrina despre care se vorbeþte. Să fie ea autoritaristă? De unde până unde? Cu ce mijloace s-ar putea practica autoritarismul de către niþte minoritari?! Imposibil de priceput, dar... în fine. Poate că Dan C. Mihăilescu îl face dogmatic pe Lefter pentru că, zice el, acesta ar fi "obsedat". Fie, să presupunem că emiþatorul acestui verdict ar putea proba cu acte în regulă acuza; dar de când - și, mai ales, până când - diagnosticile clinice vor mai pretinde că e legitim să se substitue discuþiei critice raþionale?

Nu mi-e deloc simþatică atitudinea unuia care dă în cineva căzut la pământ. Ion Bogdan Lefter nu este un infirm, nici un exilat ori un marginal, și totuþi, în acest moment, plecat de la *Observator cultural*, Lefter este un critic fără revistă. Urâtă - și inexactă - punere la punct a preopinentalui de mai an, măcar pentru că discutarea elitismului în cultura română actuală nu a început și nici nu s-a terminat cu I. B. Lefter. Iar restul articolului semnat de Dan C. Mihăilescu tocmai astă și demonstrează. Nu criticul supus autodafe-ului de către recenzentul presei culturale a ultimei luni i-a scris carte lui Ciprian Șulea, și nici lui Sorin Adam Matei. Nu el îl-a învăþat ce să spună pe filosoful Adrian-Paul Iliescu, și nici pe prozatorul Gh. Crăciun ori pe editorul și poetul Călin Vlasie. Ce să mai vorbim despre echipa nouă *Observator cultural*?! De aici Lefter a plecat, dar nu a luat cu sine și tot spiritul critic și curajul de a detabuiza al acestei publicaþii. Oricine poate sesiza cu ochiul liber inovaþiile noii

formule a revistei. Nu și Dan C. Mihăilescu care, inelegant, îi face reproþuri doamnei Carmen Muþat că, vezi Doamne, ar păstra spiritul lefterian. În traducere: noua formulă e, pasămite, nulă și nocivă, iar oamenii care o compun sunt niþte triþti plastografi lefterieni. Chiar aþa?

Sunt aduse în discuþie și argumente. Marea problemă e că în acelaþi număr din *Observator cultural* coexistă două articole "antinomice ca spirit, anvergură intelectuală, substanþă morală și apetit polemic". Pesemne s-ar fi cuvenit să fie invers, atingându-se consensul partinic și naþional drag lui Ion Iliescu ori, mai bine, cel dintr-un cor de þarcovni. Totul, fireþte, sub bagheta unui dirijor unic.

În aceeaþi logică, Dan C. Mihăilescu numeþte "campanie" discutarea desfînþării unei reviste - *Cultura* - care apucase să-þi formeze și echipa, și tonul propriu, și să-þi dobândească și publicul. Te pomeneþti că era firesc un mucles absolut, fără întrebări și tentative de elucidare a circumstanþelor... În virtutea căruia criteriu infaibil am fi colegial doar cu unii jurnaliþti culturali, nu și cu ceilalþi? De ce redactorii concediaþi ar trebui să se bucură mai puþin de atenþia noastră decât cei care i-au eliberat din funcþii? De ce prezumþia de onestitate ar trebui să funcþioneze numai într-o direcþie?

Acum devine și mai limpede: disecþia de care a beneficiat Lefter era menită să dea greutate (des)calificării demersului noii echipe de la *Observator cultural*. Nu mai există nici o îndoială: Dan C. Mihăilescu face parte dintr-o tabăra angajaþă într-un război violent, e pe faþa Gaza și tocmai și-a identificat noul inamic. Este vorba, de fapt, tot de cel vechi sau, în orice caz, de umbra lui. Conflictul e necruþător și a atins cote în care farafastâcurile þinând de civilitate nu mai contează. Þulturile la cap, în caz că inamicul s-a întins în praful drumului, agresarea doamnelor și identificarea celui de opinie divergentă drept adversar înrâit devin proceduri omologate.

Cu asemenea tehnici de luptă, nu e de mirare că inflamarea se transmite și în publicistica ieþeană, piteþeană ori, iată, clujeană. și ce plăciseală să-i tot repeþi lui Dan C. Mihăilescu evidenþă că nu tot ce ne displice nouă e obsesie, resentiment, răutate a celuilalt...

editorial

Integrarea europeană

A treia cale

Daniel Sur

In toate mediile nu se vorbește decât despre o Românie europeană. Se fac pronosticuri, pariuri și se poartă controverse adeseori violente. Așadar, raportarea și poziționarea României față de Europa a devenit principala temă de dezbatere atât în mediul politic, cit și în mediul cultural. Frenzia și disponibilitatea noastră de a importa modele instituționale și modele de gîndire ia adesea forme macabre, repunînd pe tapet dezbaterea maioresciană despre forme și conținut. Reacția României față de Europa ar trebui să fie unul dintre fenomenele cele mai controversate ale prezentului nostru. Lucru care nu se întimplă.

Atât cu toții că idealurile sunt amâgiri; nevoie să poată debătării unor justificări defensive rafinate, pe cînd în realitate contează numai faptele. Așa cum observă și Cioran, utopia este o dezertare teoretică din față realității. Insuficiența instinctului politic, în sensul cel mai larg al cuvîntului, construiește o imagine care nu poate seama de ireductibilul realității. Reforma unui cîmp de mentalități nu este posibilă decât cu mijloacele și datele imediatului. Toate viziunile utopice s-au dovedit inconsistente și au ieșit pe rînd din circulație, tocmai pentru că au ignorat gradul necesar de realitate. și i-au transformat pe utopiști în niște visători ordinari. Construcțiile fantastice au încercat să eliminate din viață ceea ce are ea mai durabil: nevoia funciară a identității.

De 14 ani am reușit să ne contruim și să ne fixăm obsesia arderii etapelor. Ne verifică de mai multe ori pe zi pulsul cursei de ajungere a celorlalte neamuri din regiune care au găsit izbăvirea. Uniunea Europeană: raiul instituțional și cornul abundenței. Ne uităm cu jind la cele 10 țări care au reușit. Periodic, ne apucă panica: că nu vom apăca să gustăm măcar din fructele dulci ale Europei, că dacă nu suntem cuminți și cu unghiile tăiate regulamentar, ni se va refuza totul, că nu vom mai apăca să ne îmbrățișăm și să ne pupăm pe obrajii cu demnitatea europeană, că speranțele pe care le-am înmagazinat se vor transforma într-un ocean de frustrări.

Cu toate strădaniile noastre, în imaginariul european nu am putut niciodată să depășim condiția unui popor obscur și lamentabil, care, deși îmbrățișă formele, nu reușește să se scalde în spiritul care animă Europa. În astfel de momente de luciditate, devenim furioși și însetăți de singe. Cine se face vinovat de acest neajuns? În cine să aruncăm cu piatra? și aproape de 14 ani decapităm aceeași păpușă: clasa politică. Ineficiența și prostia conducătorilor noștri politici justifică procesul nostru de victimizare. Așa că putem să dormim liniștiți: căcum cum stă situația. Dacă nu am trăi în secolul 21, ne-am ascunde în munți, unde să compunem doine triste și chiuri. Un blestem greu ne-a interzis să trăim în istorie, un blestem geografic ne-a împins să ratăm întîlnirea cu contemporaneitatea.

Cum totul ne a fost oprit, ni se cuvine totul odată ce vom renăște la viață. Iar imitația este singura formă de viață pe care o cunoaștem.

Dorința de a avea totul deodată, de a ne pună în rînd cu lumea bună, dorința arzătoare de a ne umple goulurile cu o viteză dementă, ascunde, în

fond, o sete de imitație incredibilă la un popor care, în același timp, se evaluatează ca un popor demn și original. Am imitat gesturi, sisteme, ideologii, organizații, de la îmbrăcămintea de fiecare zi, pînă la speculații metafizice. De la comportamente sexuale, pînă la discursuri politice. Saltul ne este a doua patrie.

Frenzia imitației are acum un caracter dogmatic. Ce mai contează că am îmbrățișat lucruri pe care nu le pricepem, că am acumulat artificial, că nu am putut asimila de tot ceea ce aveam nevoie! Ce importanță au toate aceste detalii? Nu aceasta e problema. Problema este ritmul. Ori imitația dă țării un ritm bun. Cînd nu imităm, viteza scade dramatic, de aceea este contraproductiv să vorbim despre fond. Pierdem din elan. Ceea ce contează cu adevărat este să descoperim goulurile și să le acoperim. În demersul nostru de a imita, trebuie să dispară orice urmă de asimilare critică a valorilor occidentale. E adevărat, din cînd în cînd, suntem scîrbiți de unele caricaturi prost realizate, dar acestea sunt inconveniente minore, care nu ne pot determina să ratăm momentul.

În fenomenul culturii românești, această imitație înflăcără și și mai admirabilă. Aici, importul de forme occidentale a fost și mai efervescent. Păcatele perioadei comuniste urmă să fie răscumpărate îndeajuns de furia imitativă (post)modernistă. Prin aceasta, România era relansată în lume, chiar dacă artificial. Se speră că prin acest exercițiu al formei, prin reconectare la prezent, să se poată determina viitorul să o integreze în substanțialitatea valorilor occidentale. Cioran spunea că "nu interesează, în ascensiunea și aurora unei culturi, conținutul ei, cît ritmul". și că, în fond, așa zis-ul nostru paradox istoric ne a obligat la această maimuțăreală, pe care o speram fecundă. Raportamentul era următorul: dacă fondul ar avea o direcție determinată occidentală, el trebuia să asimileze specific valorile străine și să le dea altă configurație decât caricatura. Cum acest lucru nu s-a întîmplat, era justificată orice modalitate de import. Pentru că, nu-i așa, obsesia Occidentului a fost marea noastră constantă. O revoluție, oricăt de monstruoasă, este preferabilă unei pasivități ruinoase. În aceste condiții, prezența fondului nu are cum să justifice deloc refuzul modernizării.

Dar aici, în acest plan, putem să vorbim și de un ghinion. Cei care propuneau o rezervă în ceea ce privește imitația, au propus alternative cu accente autist-eticiste. Toate celelalte curente, junimismul, sămânătorismul și alte isme sunt evaluate ca retrograde. În loc să impună o rezervă în imitație, acestea cad în victimă reprobației sau unei distanțări arogante. Cine vrea o Românie puternică și modernă, o națiune în drum spre putere, obligatoriu trebuie să aprecieze elanul inconștient și reformator al imitatorilor, chiar dacă aceeași s-au "compromis" imitând cu atită zel pe toate terenurile spiritului, generând o cultură *second-hand*. Hainele culturii occidentale, deja vechi, roase și aruncate la coș erau mai bune decât orice altă haină. Cel puțin așa ne întîlneam cu prezentul. Eforturile stupide și absurde, ininteligibile uneori, ale noi generații, multilateralitatea confuză și en grosismul cultural au fost de o mie de ori

mai apreciate decât tendințele etniciste. Tot ce s-a creat la noi se inserează, cu mici excepții, într-o ecuație a echivalenței, mai degrabă a echivalenței simbolice a unui efort, pentru update-ul stadiului și structurii culturii noastre.

Fără Europa, adică fără forme occidentale, România ar fi condamnată la o cultură minoră. Ele actualizează și pun în mișcare atîtea energii nebunite și aflate în stare de somnolență. Formele occidentale, și nu fondul oriental, sunt salvarea noastră. Așezăți la periferia Europei, în cel mai indeterminat climat spiritual, nici Orient, nici Occident, părem condamnați să facem o alegeră violentă: ori orientali ori occidentali. și noi am ales deja: apusul. În acești parametri, este greu de conceput și greu de acceptat orice formă de originalitate Orientului din noi, tradiție spirituală. Sud-estul Europei nu a avut mult timp nici o pondere semnificativă în peisajul cultural occidental. Ereditățile turcești și grecești, agonia molătăcă a culturii bizantine, a lumii sud-est europene au fost și sunt privite ca unul dintre cele mai mari blesteme naționale. Orient sau Occident? Aceasta pare a fi dilema noastră rezolvată. Noi am întors spatele acestui "centru de periferii spirituale", numit Balcani, unde răbufnitoare doar ecoul mărilor respirări spirituale", după cum recunoaște Cioran. Căci nu ne recunoaștem nici o afinitate cu spiritualitatea specifică orientală, ci doar cu rateurile și scursorile acesteia. România speră că dacă se găsește în exterior occidental, va crește, cu timpul, în interior, un simbure european.

Așadar, sunt două căi. Ori Occident ori Orient. A treia cale nu pare să fie posibilă.

Exploatându-și disponibilitățile de modernizare și încercând să se degajeze de toate ereditățile sud-estice, fenomenul cultural românesc a riscat să rămînă mereu la stadiul de copie. Dacă înainte de instaurarea comunismului, cultura românească era aproape în întregime aservită culturii franceze, acum putem identifica un anume servilism în fața modelelor propuse de spațiul anglo-american. Se importă orice, de la modele, la experiențe.

Să fim sinceri, trecutul României nu ne prea plătează și nici nu avem prea multe episoade de care să fim mîndri. Mai ales somnolența noastră lipsită de orgoliu din perioada comunistă, în care s-a optat pentru așteptarea libertății și nu pentru cucerirea ei, nu ne face cinste. Dacă arunci o privire panoramică asupra istoriei noastre, constată că România pare blocată într-un început perpetuu. Fiecare om politic sau de cultură simțea nevoie (și încă se mai simte această nevoie), indiferent de avergura lui, să joace un rol profetic în viața României. Cu el, cu carteia lui, cu vizionarea lui politică, România se află la "adevăratul" început. Cuza, Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea, fiecare lider comunist, liderii politici post revoluționari sunt tot atîtea începuturi. Eminescu, Blaga, Barbu, că să dâm doar câteva exemple, sunt deschizători de drumuri în fenomenul literar. Filosofia românească și și mai sugestivă: nici una dintre încercările de construire a unui sistem filosofic nu a fost dezvoltată de discipoli. Conta doar începutul și niciodată nu interesau consecințele. Aproape nimic nu are continuitate în această țară. Nici la nivel politic, nici la nivel social și cu atît mai puțin la nivelul fenomenului cultural. Ajungi să fii convins că în țara aceasta orice gest, orice acțiune, orice atitudine sunt un început absolut, că nu vor mai exista niciodată continuări, reluări, linii și directive. Pentru că nimeni nu e dispus să

(continuare în pagina 8)

integrarea europeană

9 mai 2005 Ziua Europei “Cetățeni clujeni, viitori cetățeni europeni”

Mirela Nicoschi, Biroul Integrare Europeană, Primăria Cluj-Napoca

Anul acesta, Ziua Europei - 9 Mai 2005 - a avut o încărcătură simbolică aparte în contextul în care România a semnat, la 25 aprilie 2005, Tratatul de Aderare la Uniunea Europeană. Se preconizează că "cele 25" de state membre ale Uniunii Europene vor deveni "cele 27" la 1 ianuarie 2007 prin intrarea în marea familie europeană a țării noastre împreună cu Bulgaria.

După valul extinderii Uniunii din 1 mai 2004 cu încă 10 noi state membre, definitivarea și semnarea proiectului Tratatului Constituțional al Uniunii Europene va crea un cadru necesar funcționării eficiente a unei Europe extinse, acolo unde cetățenii statelor membre să se simtă cu adevarat cetățeni europeni, cu drepturi dar și obligații corelatice, cetățenești. În acest sens obiectivul major al Uniunii Europene se configurațiază a fi acela al apropierea de cetățenii săi.

Integrarea României în UE reprezintă un obiectiv fără echivoc. Stabilitate politică și economică, siguranță, solidaritate sau, mai simplu, am putea aminti deviza Uniunii Europene: "Unitate în diversitate" - aceasta este Uniunea Europeană ai cărei membri vor deveni în 2007 și cetățenii români.

Cetățenia europeană a fost definită în 1992 prin Tratatul de la Maastricht. Incluzând drepturi, obligații și participarea la viața politică, cetățenia europeană vizează consolidarea imaginii și identității Uniunii Europene și implicarea mai profundă a cetățeanului în procesul integrării europene. Integrarea și armonizarea valorilor românești cu cele europene se va face respectând principiile și standardele europene la care aspirăm să ne aliniem ca membri cu drepturi depline în UE la 1 ianuarie 2007. În acest context, cunoașterea de către cetățeni a drepturilor dar și a obligațiilor ce le vor reveni ca viitori cetățeni europeni, reprezintă un obiectiv de importanță majoră.

Primăria Municipiului Cluj-Napoca, Biroul Mass-Media, Integrare Europeană a organizat de Ziua Europei, beneficiind de sprijinul Delegației Comisiei Europene în România și a Ministerului Integrării Europene, în parteneriat cu centrele culturale, ONG-urile și alii multiplicatori de informare europeană și cu susținerea a generoși sponsorilor, un seminar intitulat "Cetățenii clujeni, viitori cetățeni europeni". Acesta s-a bucurat de participarea domnului primar al municipiului Cluj-Napoca, Emil Boc, alături de alii prestigioși invitați care au ținut discursuri marcând Ziua Europei.

Domnul primar al municipiului Cluj-Napoca Emil Boc a deschis activitatea seminarului, salutând cei peste 200 de participanți-consilieri, elevi, profesori și a subliniat importanța zilei de 9 Mai, ca având o triplă semnificație. Din această perspectivă a dat cuvântul domnului consilier local, președintele Comisiei de Integrare Europeană din Consiliul Local al municipiului Cluj-Napoca - prof. Silviu Nistor, care s-a referit mai în detaliu la conotațiile istorice ale zilei de 9 Mai.

În continuare domnul primar Emil Boc a insistat în discursul său pe importanța datei preconizată pentru integrarea efectivă a României în Uniunea Europeană - 1 ianuarie 2007, dată de la care, a adăugat domnia sa, cetățenii români vor deveni și cetățeni ai Uniunii Europene. Până la 1 ianuarie 2007, "trebuie să fim compatibili cu standardele pe care le are Uniunea Europeană... Dar trebuie să ne schimbăm și mentalitatea spre a fi cu adevărat europeni", a precizat domnul primar Emil Boc. Edilul clujean a salutat participanții la campania "Cetățenii clujeni, viitori cetățeni europeni", arătând că aceștia sunt "motorul integrării", deoarece ca generație tânără au avut o șansă să fie educati și să fi trăit în democrație.

Domnul primar a menționat în discursul său că vor fi beneficiile pe care le va aduce României integrarea în UE. Referindu-se la tema campaniei "Cetățenii clujeni, viitori cetățeni europeni", derulată de municipalitatea clujeană prin intermediul Biroului Mass-Media, Integrare Europeană, aceea a cetățeniei europene, domnul primar Emil Boc a explicat care vor fi drepturile și obligațiile viitorilor cetățeni europeni. Domnia sa a dat exemplul Primăriei din Paris, arătând că din 2007 competiția va fi deschisă în cazul în care un cetățean român, având și cetățenia europeană, va dori să candideze va putea să o facă, precum și un cetățean francez va putea candida la primăria clujeană.

Domnul primar Emil Boc, care este și cadru didactic universitar, a avut un dialog cu participanții la seminar subliniind de asemenea și faptul că România va avea în curând observatori în Parlamentul European și, de asemenea, a insistat pe importanța faptului că parlamentarii europeni vor fi aleși direct de către cetățeni. S-a deschis invitația către elevii participanți la seminar de a veni să facă practică în primărie sau de a petrece o zi în diferite departamente și chiar de a asista primarului la o zi de activitate în cadrul municipalității clujene, invitație care a fost primită cu un entuziasm deosebit din partea audienței.

Seminarul a încununat campania derulată de municipalitatea clujeană, Biroul Mass-Media, Integrare Europeană în perioada 4 aprilie - 9 mai 2005. Campania și-a propus să implice cetățenii clujeni într-un proces de dezbatere a noțiunii de cetățenie europeană, a drepturilor și obligațiilor ce le vor reveni în calitate de viitori cetățeni europeni, precum și a raportării valorilor românești la cele europene în lumina prevederilor Constituției Europene.

Anul 2005 reprezintă Anul European al Cetățeniei prin Educație, iar o astfel de campanie de informare să dovedească absolut necesară și utilă în perspectiva integrării României în UE. Calitatea de cetățean presupune atât exercitarea unor drepturi cât și asumarea, în contrapartidă, a unor responsabilități. La baza acestui proces stă în primul rând o informare corespunzătoare, și poate că ceea ce lipsește cel mai mult din conștiința cetățeanului român este tocmai realizarea necesității (ba chiar a obligației) de a se informa.

În cadrul campaniei a fost prelucrată și disemnată informația europeană către o serie de grupuri țintă specifice (elevi, studenți, ONG-uri, IMM-uri etc.). Pentru a se asigura de asimilarea acesteia s-au distribuit chestionare de cunoștințe pe tema Cetățeniei Europene în șapte școli și licee din municipiul Cluj-Napoca. Din cei 170 de participanți care au completat chestionarele, au fost selectați 55 de elevi, care au fost premiați pentru cele mai originale răspunsuri, în cadrul seminarului organizat cu ocazia Zilei Europei de către municipalitatea clujeană.

Sărbătorirea Zilei Europei la nivelul Primăriei Cluj-Napoca s-a concretizat și printr-o expoziție de standuri cu materiale info-promo din domeniul integrării europene, ale partenerilor și sponsorilor, și a expoziției de fotografie intitulată "Călător în Europa" a Centrului de Informare Europeană Cluj, partener al municipalității clujene. Cu ocazia Zilei Europei din 9 Mai 2005, pentru prima dată la Cluj-Napoca rețineau multiplicatorilor de informație europeană (instituții, ONG-uri, mediul de afaceri etc.) și-a reunuit evenimentele într-o acțiune comună, un calendar al evenimentelor derulate individual pentru Ziua Europei.

"Ziua Porților Deschise... spre Europa" a fost sigla sub care s-a desfășurat și seminarul "Cetățenii

Raportul dintre dreptul comunitar și dreptul național al statelor membre

Victor Cioară, Sergiu Gherghina

I. Scurt istoric al dezvoltării Dreptului comunitar

A. Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (C.E.C.O.)

Acest organism a fost creat ca o agenție supranazională cu scopul de a supraveghea politici naționale din domeniul producției și exploatației cărbunelui și oțelului precum și a tarifelor acestor produse.

Tratatul care reglementa constituirea C.E.C.O. a fost semnat în 1951 și a intrat în vigoare la începutul anului următor. Tratatul prevedea eliminarea taxelor vamale pentru produse ca: minereul de fier, cărbunele, cocsul și oțelul în cadrul comunității precum și instituirea unui tarif vamal comun pentru importul de produse destinate industriilor de cărbune și oțel din țări din afara comunității și supravegherea producției și a vânzărilor.

B. Tratatele de la Roma

În 1957 reprezentanții statelor membre s-au reunit în cadrul Conferinței de la Roma, la această conferință au fost semnate alte două tratate: tratatul care crea Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (C.E.C.A.) și tratatul ce crea Comunitatea Economică Europeană (C.E.E.).

Tratatul C.E.E. prevedea eliminarea graduală a tuturor taxelor vamale dintre țările membre și instituirea unor tarife vamale comune în ceea ce privește comerțul cu alte state. Statele membre au fost de acord să implementeze politici comune în domeniul precum: transporturile, agricultura și asigurările sociale și să permită circulația liberă a persoanelor și a resurselor financiare în cadrul Comunității.¹

C. Actul Unic European (A.U.E.)

Datorită faptului că deși trecuseră mai mult de trei decenii de la crearea Comunității Europene dar gradul de integrare a statelor membre era destul de redus a fost luată decizia de a acceleră acest proces, în acest sens a fost elaborat un document numit Actul Unic European, acesta obliga Comunitatea Europeană la implementarea a mai mult de 300 de măsuri menite să înlăture barierele fizice, tehnologice și fiscale pentru a crea o piață unică în care economiile statelor membre să fie complet integrate. Statele membre au fost de acord cu implementarea unor măsuri și politici comune în domenii precum: fiscalitatea, țomajul, sănătatea și mediul. Actul Unic European a intrat în vigoare în iulie 1987.²

D. Tratatul de la Maastricht

Numești și Tratatul asupra Uniunii Europene acest document a reglementat crearea Uniunii Europene și avea ca scop creșterea gradului de integrare a statelor membre atât economic și social cât și mai ales politic. De asemenea tratatul a creat instituții care să poată promova o politică externă și de securitate cu un grad de integrare ridicat și să încurajeze o mai bună cooperare în domeniul juridic și combaterea infracționalității. Statele membre au acordat organelor de conducere ale Uniunii Europene mai multă autoritate în ceea ce privește diferențe arii printre care: mediu, educație, sănătate și protecția consumatorului.³

E. Tratatul de la Amsterdam

Acest document a continuat eforturile de a crește gradul de integrare a statelor membre, dar a acordat o atenție sporită și procesului de extindere a Uniunii Europene. Un alt punct extrem de

clujeni, viitori cetățeni europeni" organizat de Primăria Cluj-Napoca, Biroul Mass-Media, Integrare Europeană marcând Ziua Europei și care a încununat o campanie de succes destinată informării cetățenilor clujeni pe tema cetățeniei europene. În perspectivă, campania se dorește a fi continuată la nivelul cetățeanului de rând din cartierele municipiului Cluj-Napoca.

Accesarea informației ca proces democratic va reprezenta cheia către o integrare de succes a țării noastre în Uniunea Europeană. Primăria municipiului Cluj-Napoca își propune ca, prin intermediul activităților Biroului de Integrare Europeană să dezvolte acțiuni viitoare de promovare a valorilor și informației europene.

Domnul Emil Boc, primarul municipiului Cluj-Napoca, a conluzionat activitățile seminarului "Cetățenii clujeni, viitori cetățeni europeni", arătând că, în contextul integrării europene, Clujul și cetățenii săi trebuie să fie pregătiți pentru oportunitățile acestui proces. "Toți trebuie să înțelegem că aceste oportunități se vor transforma în beneficii reale numai prin eforturi susținute. Toți trebuie să participăm la construirea Clujului european.", a subliniat domnul primar Emil Boc.

important a fost crearea zonei de liberă circulație. Din această zonă făceau parte toate țările membre cu excepția Marii Britanii, Irlandei și a Danemarcei.⁴

F. Tratatul de la Nisa

Tratatul de la Nisa a vizat reforma structurilor Comunitare în vederea extinderii Uniunii Europene, în cadrul unei extinderi massive structurile existente ar fi putut duce la blocări instiționale, iar pentru ca acestea să fie evitate au fost reformate instituțiile europene din perspectiva reducerii dimensiunii potențiale a Comisiei Europene, a procedurii de vot în cadrul Consiliului Uniunii și a distribuției de mandate în cadrul Parlamentului European.

II. Definirea Dreptului comunitar și a ordinii juridice comunitare și aplicabilitatea acestora

Pentru a putea vorbi despre dreptul comunitar considerăm necesară oferirea unei definiții care să delimitizeze acest concept. „Dreptul comunitar reprezintă ansamblul de norme care guvernează raporturile stabilite de către comunitățile europene cu următoarele categorii de subiect de drept: statele membre; statele nemembre ale comunităților europene; alte organizații europene; persoane fizice și juridice care nu aparțin statelor membre ale comunităților europene”.⁵

Ordinea juridică a comunităților europene cunoaște două tipuri de acte juridice:

- norme juridice cu valoare de lege fundamentală, constitucională (tratatele institutive și cele modificatoare)

- norme juridice cu valoare de legi ordinare elaborate de instituții în existență și funcționarea lor".⁶

Această nouă ordine juridică este caracterizată de două elemente fundamentale care au efecte asupra modului de funcționare al comunităților europene.

Primul element se referă la faptul că ordinea juridică a comunităților este una autonomă, acest caracter autonom a fost afirmat atât de C.E.J. cât și de jurisdicțiile interne ale statelor membre. Această autonomie alături de autonomia instituțională implică mai multe aspecte:

- autonomia reglementării jurisdicționale a diferendelor prin intermediul Curții de Justiție și a Tribunalului de Primă Instanță

- autonomia normelor comunitare

Cel de al doilea element ce este caracteristic ordinii juridice comunitare are în vedere caracterul integrat al acesteia. Ordinea juridică a comunităților europene face parte din dreptul intern al statelor membre.

Această integrare are mai multe consecințe:

- subiectele de drept comunitar sunt atât statele membre dar și indivizii particulari

- organele naționale, inclusiv tribunalele naționale, aplică regulile dreptului comunitar; această aplicare trebuie să fie identică în timp și spațiu.

O ierarhie a acestor surse legislative arează în fruntea piramidei tratatele constitutive, apoi principiile fundamentale, acordurile internaționale și normele derivate.⁷

III. Drept internațional, drept european, drept comunitar, drept național

Înainte de a delimita raporturile dintre dreptul internațional, european, comunitar și național trebuie să definim cu exactitate ceea ce înțelegem prin acestea. Dreptul internațional este ansamblul de norme juridice care se aplică la nivel internațional, cu mențiunea inexistenței unui mandat imperativ. Actele cu caracter neobligatoriu sunt cele care alcătuiesc ordinea juridică internațională. La nivelul continentului nostru, există dreptul european care reglementează relațiile dintre statele membre ale Uniunii și cele exterioare Uniunii, cele din interiorul UE beneficiind de dreptul comunitar ale cărui elemente constitutive le-am dezvoltat anterior. Raporturile dintre statele-membre UE sunt reglementate de către dreptul comunitar care, spre deosebire de celelalte două anterior menționate, are caracter imperativ. Prevederile sale se aplică în mod direct în statele membre, exceptie făcând situațiile în care legile statului sunt mai favorabile cetățeanului. Un alt element sub aspectul dreptului comunitar și al raportului acestuia cu dreptul național este că statele renunță la a mai face parte din tratatele internaționale în care se aflau înainte de aderarea la Uniunea Europeană și vor face parte doar din acele organizații și vor fi parte doar a tratatelor

semnate de UE. La nivelul fiecărei entități statale, dreptul național reprezintă ansamblul de norme și reguli ce reglementează activitatea din cadrul respectivelor entități.

În privința raporturilor între dreptul internațional și dreptul național au fost avansate 3 teorii. Primele două, dualiste, consideră dreptul internațional și dreptul național ca reprezentând ordini juridice separate. Ele sunt considerate egale și independente, cu consecința că normele dreptului internațional nu au valoare pentru dreptul intern și invers, și, pentru a fi valabile în ordinea internă, ele trebuie să fie transformate în norme de drept intern, singurele pe care organele statului și instanțele sale judecătoare îi le aplică. Aceste aspecte fac posibilă modificarea și abrogarea lor printr-o lege internă ulterioară. Dar, practica generală a statelor este în sensul că transformarea dreptului internațional în drept intern nou nu se face prin adoptarea de legi interne care să reproducă normele convenționale ale dreptului internațional.

Statele comunitare nu au un sistem dualist complet. În toate aceste state dreptul internațional cutumiar este o parte a dreptului național. Dar în ceea ce privește tratatele internaționale, în Marea Britanie, Danemarca și Irlanda ele nu sunt direct, imediat aplicabile în ordinea juridică națională, ci este necesară transformarea normelor ce decurg din acestea, în norme juridice naționale. Acest sistem prezintă o serie de dezavantaje în sensul că procesul de transformare poate fi de durată.⁸ Sistemul în cauză nu poate să fie aplicat pentru transformarea deciziilor obligatorii emise de organizații internaționale, acte care își mențin acest caracter indiferent de ce ar putea decide parlamentul național.⁹

În domeniul dreptului comunitar se remarcă absența oricărei prevederi expuse la nivelul tratatelor constitutive ale Comunităților și al celor ulterioare prin care să fie reglementată problema încorporării sale în ordinea juridică națională a statelor membre. Numai articolul 249, alin 2 CE prevede în privința regulamentelor ce pot să fie adoptate de organisme comunitare, că ele sunt obligatorii în toate elementele lor și "direct aplicabile în toate statele membre". Aceste regulamente trebuie să fie aplicate de către instituțiile naționale fără a fi necesare măsuri preliminare de transfer a dreptului comunitar în dreptul național.

IV. Aplicarea directivelor comunitare în dreptul național

În ceea ce privește modul în care ar trebui aplicată ordinea juridică a comunităților europene au existat și continuă să existe două abordări majore.

A. Monismul

Cei ce adoptă viziunea monistă asupra relației dintre dreptul național și dreptul comunitar în acest caz, dar în mod general și dreptul internațional susțin că între cele două ordini juridice nu există nici un fel de deosebire, deoarece lumea juridică este una, iar dreptul este unul singur. Astfel, potrivit teoriei moniste ar exista o singură ordine juridică, cuprinzând atât dreptul internațional, cât și dreptul intern, ca un sistem unitar de norme situate într-un cadru ierarhic de prioritate.

Susținătorii monismului afirmă că dreptul comunitar se aplică direct în ordinea juridică internă, iar acest lucru este posibil datorită interpenetrării dintre cele două ordini juridice. Monistii resping orice recepționare formală a ordinii juridice comunitare în ordinile juridice interne. Teoriile moniste se divizează în două direcții diametral opuse, cea a primatului dreptului intern și cea a primatului dreptului internațional.¹⁰

1. Subordonarea dreptului intern dreptului comunitar

Acest punct de vedere susține aplicarea dreptului comunitar sau internațional în mod direct în ordinea juridică internă. Astfel se afirmă supremacia dreptului internațional sau comunitar asupra celui național.

2. Subordonarea dreptului internațional sau comunitar dreptului intern

O altă vizionă generată de teoriile moniste este aceea conform căreia dreptul internațional și dreptul comunitar nu sunt altceva decât reflecții, proiecții ale drepturilor interne ale unor state independente și suverane.

B. Dualismul.

Susținătorii teoriei dualiste și fundamentează argumentele pe diferențele dintre cele două ordini juridice, potrivit acestei teze cele două ordini sunt distincte. Între normele interne și cele comunitare respectiv cele internaționale nu pot exista con-

flicte deoarece ele fac referiri la subiecte diferite, normele interne nu pot fi aplicate în ordinea juridică internațională, iar normele juridice internaționale nu pot fi aplicate în ordinea juridică internă.

Dacă se dorește implementarea unei norme internaționale în ordinea juridică internă nu poate exista altă cale decât transformarea ei în normă internă prin intermediul unui proces de recepționare și adaptare a unei norme la noua ordine juridică unde urmează să fie implementată. Există însă nuanțe și în interiorul curentului de opinie dualist, a căror există și la cel monist, unele state încălegând diferit aspectele legate de implementarea dreptului comunitar. În cazul dualismului atenuat, ale cărei reprezentante sunt Germania și Italia, înainte ca guvernele să adere la tratatele internaționale trebuie obținută aprobația parlamentară, normele generale de drept internațional având, totuși, prioritate asupra legislației interne și fiind obligatorii.¹¹

V. Raportul dintre drept comunitar și dreptul național

Raportul dintre dreptul comunitar și dreptul național este unul extrem de complex al cărui studiu necesită volume întregi, dar se pot identifica două tendințe majore.

A. Cooperarea

În cadrul relațiilor dintre cele trei tipuri de norme mareea majoritatea a timpului relația de cooperare a dominat deoarece atingerea scopurilor atât a Comunităților europene cât și a scopurilor statelor membre a solicitat o completare și o interdependență constantă și funcțională între cele două seturi de norme juridice. Această relație de cooperare a fost precizată încă de la începutul construcției europene prin intermediul tratatelor institutive iar apoi confirmată prin intermediul tratatelor de la Maastricht și Amsterdam.

B. Conflictul

Deși raportul dintre dreptul comunitar și dreptul național este în majoritatea cazurilor unul de cooperare nu se pot omite cazurile în care între cele două ordini juridice există neconcordanțe și în unele cazuri chiar conflicte.

Conflicturile dintre dreptul comunitar și dreptul național apar de cele mai multe ori datorită faptului că normele europene prevăd drepturi și obligații directe pentru cetățenii europeni astfel aceste norme intră în conflict cu norme naționale care au fost emise de către autoritățile naționale în cadrul acelorași arii juridice.

Armonizarea legislației

Datorită acestor conflicte dintre dreptul comunitar și dreptul național a fost instituit un proces de armonizare legislativă, acest proces de armo-

nizare este unul extrem de complex dar tendința majoră este de a integra complet ordinea juridică a comunităților europene în ordinile juridice naționale. Pentru ca procesul să aibă succes Comunitățile europene furnizează asistență statelor membre și în curs de aderare. Ajutorul se referă la furnizarea asistenței tehnologice și informaționale necesare dar și a unor specialiști juridiți.

C. Concilierea

Concilierea între cele două sisteme - comunitar și național - se realizează pe baza a trei principii fundamentale, consacrate de tratate și CJCE: aplicabilitatea imediată a normelor comunitare, efectul direct al acestora, primatul dreptului comunitar.

În virtutea aplicabilității imediate, dreptul comunitar se integrează automat în ordinea juridică internă a statelor membre.

Efectul direct presupune aptitudinea dreptului comunitar de a crea drepturi și obligații în mod direct față de persoanele fizice și juridice.¹²

Primatul dreptului comunitar se referă la calitatea acestuia de a se situa deasupra prevederilor naționale, văzute în ansamblu.

D. Rolul sistemului juridic în raportul dintre dreptul comunitar și cel național.

În aplicarea normelor comunitare trebuie să ținem cont și de structura ierarhică a instanțelor judecătoarești. CJCE, devine în acest sens o instanță supremă, doar la modul impropriu. Ea nu devine o instanță de recurs împotriva sentințelor pronunțate de instanțele naționale.

Garantarea efectului direct a normelor comunitare se poate aprecia pe trei coordinate: puterea judecătorilor naționali de a înlătura normele interne în favoarea celor comunitare, asigurarea realizării scopului normelor comunitare prin interpretare corectă, aspecte de ordin procedural.

Din privința primei perspective, se poate afirma că în fapt, instanța acceptă în mod implicit, vis-a-vis de situația de fapt dată, o abrogare implicită a normei interne. Vor fi înlăturate astfel atât norme interne de drept material, care contravin celor comunitare, cât și unele norme de drept procedural care aduc atingere aplicării unei norme comunitare. Judecătorii sunt puțin practici în fața unui conflict de legi, soluționându-l în favoarea normei comunitare.

În privința interpretării corecte a normelor, trebuie subliniat faptul că întreaga activitate a instantelor de judecată se axează tocmai pe analiza, corelarea, interpretarea normelor, în general pentru a răspunde cerințelor situației de fapt.

CJCE este instanța care asigură interpretarea uniformă a tratatelor și prevederilor comunitare.

Sesizată de o instanță națională cu o chestiune prejudiciară care presupune interpretarea unei norme, instanța urmează să interpreteze norma vis-a-vis cu situația de fapt supusă atenției. Astfel, CJCE va da soluția care va fi urmată de instanța națională. În perioada de "acomodare" a instanțelor cu normele comunitare sunt recomandabile astfel de sesizări ale instanței europene.

Principiul după care trebuie realizată interpretarea normelor comunitare este cel al interpretării conforme: când o normă este susceptibilă de mai multe interpretări, care duc la soluții diverse, va fi aleasă interpretarea conformă cu regulile dreptului internațional.

Bibliografie:

- Barbero, Javier Roldan, *La Interaction Entre Las Normas Internas E Internacionales En El Acervo Jurídico Europeo*, în *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, nr. 13, 2002.
- Donner, Andreas Matthias, *Le Juge national et le Droit communautaire*, Maison Ferdinand Lasserre, Bruxelles, 1966.
- Filipescu, Ion P., Fuerea, Augustin, *Dreptul instituțional comunitar european*, Editia a V-a, Editura Actami, București, 2000.
- Fuerea, Augustin, *Dreptul Comunitar European. Partea Generală* Ed. All Beck, București, 2003.
- Liviu-Popescu, Cornelius, *Raporturile dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul intern român în lumina dispozițiilor constituționale revizuite*, în *Revista de Drept Comunitar*, nr. 2 (aprilie) 2004.
- Manolache, Octavian, *Drept comunitar*, ediția a III-a, Editura All Beck, București, 2001.
- Mazilu, Dumitru, *Dreptul comunitar și dreptul național - interdependență și complementaritate*, în *Revista de Drept Comunitar*, nr. 2 (aprilie) 2004.
- Moroianu-Zlătescu, Irina, Demetrescu, Radu C., *Dreptul instituțional european și politici comunitare*, Casa editorială „Calistrat Hogaș”, București, 2001.
- Munteanu, Roxana, *Drept comunitar*, Ediția a II-a, Editura All, București, 1999.
- Pleșoianu, Mihaela, *Dreptul comunitar derivat și efectele sale asupra dreptului național al statelor membre ale Uniunii Europene*, în *Revista de Drept Comunitar*, nr. 2 (aprilie) 2004.
- Rideau, Joel, *Droit Institutionnel de l'Union et des Communautés Européennes*, L.G.D.J., 1996.
- www.eicne.ro
- www.europa.eu.int
- Note:**
1. <http://www.eicne.ro/articole/a4.htm>
  2. <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/select-ed/livre509.html>
  3. <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/select-ed/livre521.html>
  4. <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/select-ed/livre545.html>
  5. Augustin Fuerea, *Dreptul Comunitar European. Partea Generală*, Ed. All Beck, București România, 2003 p. 44.
  6. Augustin Fuerea, op. cit. p. 45.
  7. Mihaela Pleșoianu, *Dreptul comunitar derivat și efectele sale asupra dreptului național al statelor membre ale Uniunii Europene*, în *Revista de Drept Comunitar*, nr. 2 (aprilie) 2004.
  8. Mihaela Pleșoianu, *op. cit.*
  9. Octavian Manolache, *Drept comunitar*, ediția a III-a, Editura All Beck, București, 2001, p. 50.

(urmăre din pagina 3)

în recunoască un predecesor, nimeni nu ne îndeamnă la un respect sănătos al istoriei, totă lumea caută cu disperare originalitatea sau să-i impună propriile adevăruri ca adevăruri absolute. Ori Absolutul nu mai poate fi continuat. De aici și cele două metehne ale noastre: contestarea absolută, care merge pînă la distrugerea celui contestat și obedienea absolută, unde cel mai mic gest devine exemplar. Stefan cel Mare și Sfînt, Eminescu, geniu și sfînt, sunt doar două exemple alese la repezelă. Nu ne mulțumește un simplu conducător de oții de referință și de aceea îl proiectăm forțat în cîmpul iluzoriu a oamenilor totali. La fel se întimplă și cu poetul Eminescu.

Dacă alte popoare să accepte că existența înseamnă proces, evoluție sau luncare insesizabilă, pentru noi înseamnă doar început și atît. Perspectiva noastră nu a apucat niciodată să se dilate pentru că a fost în permanență înlucuită cu alta. Totul trebuie să aibă un nou început, absolut totul. Pentru noi, contează viitorul, chiar dacă acesta ia uneori nuanțe macabre. Fiecare speră să fie recunoscut de posteritate. Totul se spune pentru întîia oară, tot ceea ce trăim se determină într-o lume de valori cu totul nouă, într-o ordine și un stil incomparabil. Cultura românească este o cultură care nu este monstruos doar excepții. Fiecare nou scriitor reia gestul primordial și nu se înnoadă la firul rupt al predecesorilor lui. Iar acest primordialism ne paralizează într-o imitație perpetuă. Pentru spațiul în care trăim, importul nostru înseamnă originalitatea absolută, conectarea la adevărata cultură, la adevărantele valori. O atitudine, fără doar și poate, patetică a unor sufletele slabe, mînate orbește doar de instinct combativ și voință de asemenea personală.

În aceste condiții, nu e de mirare cînd ajungem să constatăm că multe opere ale oamenilor de cultură sunt copiile cele mai reușite realizate vreodată după un original occidental. De multe ori, reușim atît de mult să sărim calul, încît devenim mai francezi ca francezii, mai englezi decât englezii sau mai moderni și decât moderni și. Obsesia noastră de a fi la curent cu ceea ce se întâmplă în Europa se întoarce împotriva noastră. Rămînem înmormuriți în fața pattern-ului și nu mai reușim să-l adaptăm sensibilității noastre, ceea ce înseamnă, pînă la urmă, o depășire a originalului. Nu reușim să rescriem sau

să filtrăm modelul prin etnicitatea noastră. Cu toate acestea, orgoliul nostru trebuie satisfăcut. Trebuie să-l alimentăm cu speranță că fiecare putem fi dumnezeul istoriei noastre, că linia noastră este destinul țării. Că existența noastră se constituie într-un element la temelia României. Dar cam atît. Pentru că atunci cînd încercăm să evadăm din acest spațiu, ne lovim de refuzuri politicoase sau înregistrăm eșecuri răsunătoare. Cu toate acestea, înarmăți cu copiile noastre, forțăm admirarea idolilor noștri fără nici un rezultat. și nu ne putem explica de ce produsele noastre politice sau culturale nu reușesc să fie apreciate "la justă lor valoare", cu excepția unor cercuri private.

Occidentalii trebuie să suporte avîntul nostru cultural agresiv, trebuie să suporte ofensa atunci cînd le prezentăm copiii sub denumirea pompoasă de creație autentică, și obligă să suporte vidul trecutului și starea de noastră de somnambuli ai istoriei, ascunse în spatele unor scuze penibile.

Cu toate acestea, viitorul României ar putea fi mai luminos decât am fi putut spera vreodată. Timpul nu a mai avut răbdare cu noi și ne-a obligat să ne conectăm la satul global - afacerile transnaționale, diviziunea internațională a muncii, o dinamică vertiginosă a schimburilor bancare și relațiilor bursiere, îndatorarea țărilor din Lumea a Treia, noi forme de interacțiuni media, automatizare și computerizare pe scară largă, deplasarea producției către zonele avansate din Lumea a Treia, împreună cu consecințele sociale ale acestei mutații, inclusiv criza producției naționale, emergența categoriei *yuppies*, ascensiunea socială globală spre bunăstare și consum. Schimbările aduse de această nouă dispunere a capitalului afectează cu rapiditate la scară globală, fiecare fiind afectat de aceasta dinamică, conținând-o și fiind constrins să se integreze într-un aranjament social în permanentă mobilitate.

Ceea ce termenul de "tîrziu" din conceptul de "capitalism tîrziu" semnifică că ceva să schimbe profund, că lucrurile stau diferit, ca să treacă printr-o transformare a vieții care este într-un anumit fel decisivă, chiar dacă incomparabilă cu transformările convulsive ale modernizării și industrializării, o transformare mai puțin perceptibilă și dramatică, însă, cu atît mai mult definitivă și atotcuprinzătoare.

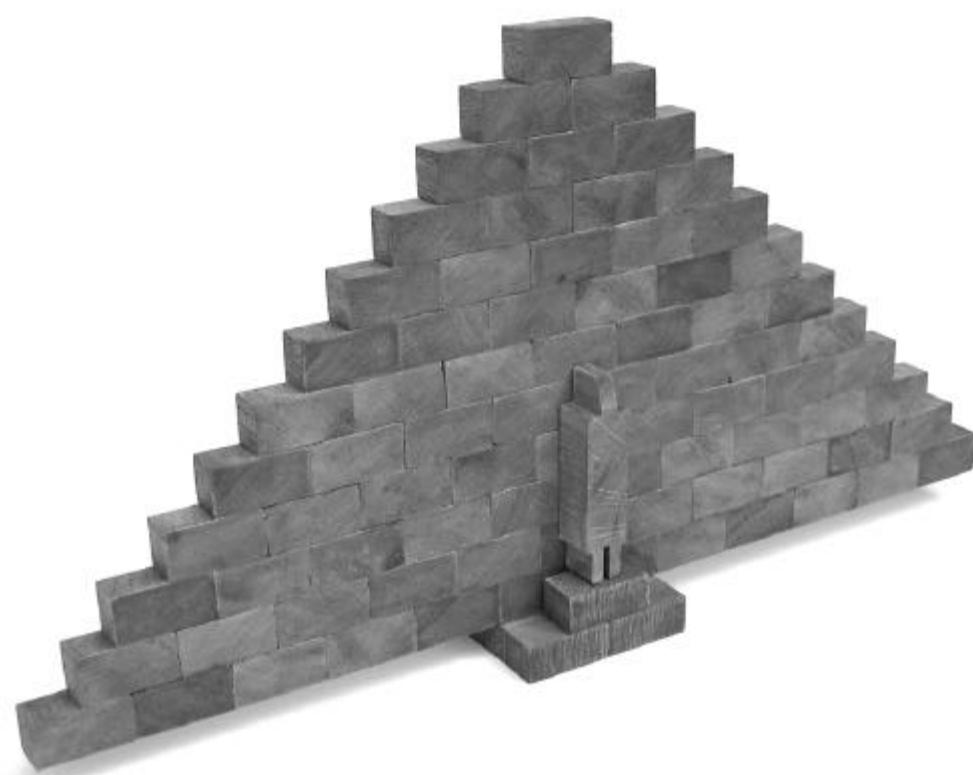
Aceste transformări din sfera economico-

socială au determinat mutații și în plan cultural. Cultura s-a dilatat pînă la dimensiunile unei a două nări, expansiune care a condus la o aculturare a Realului în întregime prin comodificare, estetizare, informatizare. Destinul modern al capitalismului, continuitatea sunt astăzi contrabalanse de analiza rupturii produse odată cu emergența unui dominant cultural: cunoscut sub titlu de postmodernism. Fară a fi un stil, postmodernismul exprimă mai degrabă o concepție integratoare care permite prezența și coexistența unor serii de trăsături subordonate și în același timp foarte diferite.

Pozitivile postmoderniste sunt inseparabile de o critică împăcată a modernismului radical, acuzat de distrugerea mecanismului orașului tradițional și a culturii micilor comunități care îl alcătuiau. Modernismul, prin transformarea realului în virtual, produce o ruptură în spațiul dezvoltat organic și afișeză un elitism profetic al cărui mesaj autoritar vizează schimbarea ansamblului. Modernismul întruchipează habitatul Utopiei modernului filosofic. Ca și în proiectul iluminist, tot ce este reziduu tradițional trebuie interzis, adică ornamentele, policromia, metafora, umorul, simbolismul și convenția. Toate au fost puse la index, iar toate detaliile, ca și referințele istorice au fost declarate tabu.

În opozitie, postmodernismul practică un soi de estetism populist, combinând eclectic stiluri dintre cele mai diverse: de la elemente clasice, la elemente de Pop-Art, în încercarea de a realiza o dublă comunicare: atît către un public larg, care reușește să înțeleagă, cît și către un grup restrîns de specialiști sau esteticieni. Postmodernismul超越ă frontieră dintre cultura înaltă și cultura așa-zisă de mase sau comercială, ca și emergența unor noi tipuri de texte informate cu categorii, forme și conținuturi ale aceluiași de cultură industrială, denunțate cu pasiune de toți ideologii moderniști, de la Noul Criticism American pînă la Adorno și coala de la Frankfurt. Întreg postmodernismul este fascinat de întreg acest peisaj degradat al culturii kitsch-ului, serialelor TV și colecțiilor pseudo-inteligențifice, al reclamelor, talk-show-urilor, filmelor de categorie B, paperback-urilor cu biografii populare, romanjate, SF și mistere neelucidate. Astfel de repere, postmodernismul le asumă și le utilizează ca material pro-

priu. Cu alte cuvinte, postmodernismul integrează producția estetică în întregime în producția de bunuri. Producția estetică devine astfel o urgență economică înnebunitoare de a produce valuri noi de bunuri care să pară originale, cu o viteză din ce în ce mai mare, alocă o funcție și o poziție structurală din ce în ce mai importantă inovației și a experimentului estetic.

Orice analiză culturală izolată sau discretă implică întotdeauna o teorie îngropată sau reprimată a periodizării istorice. Perspectiva genealogică se străduiește mai ales să linjeze tradițiile neliniștite teoretice în ceea ce privește așa-numita istorie lineară, teorii ale stadiilor și ale istoriografiei teleologice. Una din îngrijorările frecvent trezite de ipotezele de periodizare este că acestea îndrăguiesc diferența și să proiecteze asupra perioadei istorice o idee de omogenitate masivă. În replică, postmodernismul admite prezența și coexistența unui și de trăsături foarte diferite, deși subordonate.

Explozia literaturii moderne într-o droaică de stiluri și maniere particulare distincte a fost urmată de o fragmentare lingvistică a vieții sociale înseanță pînă în punctul în care chiar norma e eclipsată: redusă la un mediu al vorbirii neutru și reificat. Pe de altă parte, problema micropoliticii demonstrează în suficientă măsură că uimitoarea proliferare din ziua de azi a codurilor sociale în jargoane profesionale și ale unor discipline, dar și în insignele afirmării adeziunii etnice, de gen, rasă, religioase și de clasă. Dacă ideile unei clase stăpînoare au fost odată ideologia dominantă a societății burgoze, pările capitaliste avansate de azi sunt un cîmp al eterogenității stilistice și discursivee fără normă. Maeștri fără chip continuă să distorsioneze strategiile economice care ne conștrîng existențele, dar nu mai au nevoie să și impună discursul.

Situația determină ceea ce e cunoscut sub numele de "istorism", canibalizarea aleatorie a tuturor stilurilor trecutului, jocul aluziilor stilistice întîmplătoare și, în general, ceea ce Henri Lefebvre a numit primatul crescînd al lui 'neo'. Un apetit pe de-a-ntregul original din punct de vedere istoric al consumatorilor pentru o lume transformată în pure imagini ale ei înseanță și pentru pseudoevenimente și spectacole. Adică o cultură a simulacru - copia identică pentru care n-a existat vreodată un original. Cultura simulacrumului vine la viață într-o societate despre care Guy Debord a observat, în lucrarea "Societatea spectacolului", că în ea "imaginea a devenit forma finală a reificării bunurilor".

Acest eclectism hedonist al prezentului postmodern, care, la întîmplare și fără principii, însă cu gust, va ajunge să canibalizeze tot trecutul cultural și le va combina în ansambluri suprastimulative.

Producția culturală este astfel împinsă într-un spațiu mental care nu mai e cel al vechiului subiect monadic, ci mai curînd cel al unui soi de "spirit obiectiv" degradat: nu mai poate privi direct înspire vreo presupusă lume reală, înspire vreo reconstrucție a istoriei trecute care a fost ea însăși, odată, un prezent. Dacă a mai rămas vreun realism aici, e un "realism" care urmărește să devieze ocoul perceprii acestei îngrădiri și să devină încet conștient de o situație istorică nouă și originală în care suntem condamnați să căutăm Istoria prin mijlocirea propriilor noastre imagini pop și simulacre ale istoriei, care, ea însăși, rămîne pentru totdeauna dincolo de atingerea noastră.

În contextul acestei mari sinteze obsedate de originalitate, România ar putea ocupa un loc de prim plan, în primul rînd, pentru că România se

află la confluența dintre două blocuri diferite: Orient și Occident. Ceea ce îi dă posibilitatea, cel puțin în principiu, să realizeze un mixaj neașteptat și original cu elemente specifice celor două blocuri. În al doilea rînd, România nu se află într-un raport substanțial de determinare nici cu valoarea occidentale, nici cu cele orientale, ea se află oarecum în exteriorul celor două alternative, fiind în același timp contaminată de amândouă, astfel că spațiul românesc nu numai că poate să și manifeste instinctul canibal împotriva tuturor stilurilor occidentale, dar poate să combine, la o adică, eclectismul occidental cu forme orientale pentru a produce obiecte culturale inedite și originale. Produsele rezultante au mai multe anse să beneficieze de o audiență largă în Occident, dar, poate, și în Orient. Cîteva încercări timide în acest sens au avut loc în muzica pop, unde interesul de care s-a bucurat spațiul muzical turcesc, grecesc și indian a fost neașteptat de mare în ultimul timp. În al treilea rînd, nefiind apăsată de un trecut și tradiție ilustră, România poate beneficia de un plus de viteză de a ocupa un loc mai bun în acest prezent eclectic.

Putem deci să ne și jucăm cu limitele culturale și, mai ales, să le punem în comun, să le amestecăm, dezindividualizându-le și deteritorializându-le, desprinzându-le de purtători, de susțină-

tori, căci sunt diferență și de creație de sine. În principiu, celălalt este o limitare a mea, iar eu dau limita celuilalt, sunt limita lui. Gîndirea și practicarea istorică a culturii-monadă pot fi depășite, pot fi făcute să nu mai apese, ci să devină ca non-teritoriu, ca altfel de teritoriu, mediu liminal de comunicare și rezonanță. Să apropiem limitele calitative, să comunicăm între ele, chiar dacă procesul pare fortuit. Astfel, se creează un fel de spațiu gri, un spațiu de întîlnire, un spațiu de impletire, un spațiu încă fără un stil dominant. Dar un spațiu, unde libertatea stilistică este nemaiîntîlnită pînă acum. Două valuri care se sparg unul în celălalt, lăsînd în urmă o spumă fascinantă.

De un astfel de spațiu beneficiază România. Chiar dacă în acest moment putem vorbi doar de un spațiu geografic, în viitor se poate vorbi de un spațiu cultural. Argumentul geografic poate susține efervescența culturală românească. Dar nu numai.

Poate ar trebui să învățăm să ne valorificăm propria noastră poziționare în lume, pentru a crea cu adevărat o identitate culturală românească.

Occident sau Orient? Nici Occident, nici Orient. Sau amândouă o dată.

cartea

Mirarea suprimă rutina

Ioana Cistelecan

MIHAI DRAGOLEA
Colecția de mirări
Cluj-Napoca, Ed Limes, 2005

Cine spune că românul nu mai citește ziarele?! Există cu certitudine măcar un "ultim mohican" cu obstinație încoperit în peisajul media, nu doar grafie facturii profesiei sale (redactor TV), ci - în speță - fascinat de spectacolul realității în esența ei, ce transpare din gazete, reclame, "tiri radio și tv" și acesta este Mihai Dragolea. Volumul său *Colecția de mirări* însumează "secvențe" ale melancoliei autorului tratate cu "drăcovenii", în opinia lui Livius Ciocârlie, pe cind optzecistul ludecă il definește ca snop, căci "se alcătuiește mai mult întâmplător, (...) e mai sărac, încropit în grabă, (...) cam plin de praf și neîngrijit (...), poate cîtva în privința naturalești"; firescul, am zice, că e chiar amprenta focalizării obiectivului pseudo-fragmentat al lui Mihai Dragolea, căci personajelor și situațiilor surprinse le sănătățile veridicul și verosimilul. Termenul de colecție pentru care a optat prozatorul nu restrînge posibilitățile noastre de acceptare a cărții - ea se insinueză oferind ca registrul al speciei literare: jurnal fragmentat, sărit, nedisciplinat ori poem în proză pur și simplu sau radiografiile prozaice ale pulsului umanului autentic.

Mihai Dragolea "suferă" de un acut simț al limbii care-i permite un inepuizabil joc al cuvintelor ("S-a anunțat că oferă care au dat în gropi vor primi bani, despăgubiri pentru daunele produse în traficul plin de hîrtoape; cum să nu lege omul anunțul cu pricina de caracterizarea arhincunoscută, e prost de dă în gropi?!" Ar veni cum că maximum de prostie și cu adevărat folositor, aduce chiar și paralel: "cum dracu' să mai fîm ,flatăji' cînd nenorocijii de flatăji de lapi te pun la pămînt!"), dar și de un generos dar al privirii care-i înlesnește punctarea excentricității deghizate în proximitatea noastră ("î de unde să începi, tu, biet și-ters viețitor, aprecierea excentricului adevărat? Mai ales acum cînd ciudați, bizari defilează intens și trec la catalog drept reprezentanții de frunte ai delicatei specii."). Îndărâtul excentricului, pitorescul este cel revelat: detaliul care ochează și disturbă, fringe fracționar rutina cotidiană, irumpe și e cultivat cu mare artă de către autor. În registrul pitorescului se înscrui reclame și-ugubește ("..am văzut o firmă de toată minunea: Gogo și românești, Plăcinte ardeleni.."); portrete ale gospodinei frustrate, cu iz de atotcunoștoare, exprimând apăsat o filosofie de viață în parametri banali și mediocri ai emisiunii *Din Dragoste*, ale căror fidele spectatoare sunt ("î domnișoara Simona a decretat scurt: ,Ce să-i faci, toți bărbații sunt niște ticăloși!"). După acest verdict a întrebăt-o pe doamna Doina dacă-i place emisiunea ,Din Dragoste', că ea urmărește cu mare placere fiecare episod..."), categoria "căpătarilor" ("cum, altădată, se conchidea vesel, azi e sărbătoare-n þară", acum se poate, onest, exclama: 'azi e du-te-vino-n þară!"), pînă și practica universitară de tranzit și contra selecție atât de actuală ("î Mary mi-a povestit performanțele reciul lui universitar Grigore: pe lîngă catedra de bază din urbe, Grigore s-a orientat și mai oferă și în alte trei orașe ale patriei care, deoarece foarte, nu s-au lăsat pînă nu s-au dotat și cu

universități necesare acolo precum canalizarea și asfaltarea ulițelor; din spusele drăgălașei Mary, rezultă că Grigore cel universitar e și harnic și hedonist: cel mai mult îi place ca universitar în orașul din Muntenia, merită obositarea deplasare: cursurile le șine cu părînþii studenþilor și aceste comori de înþelepciune pînă cînd se umple portbagajul și bancheta din spate ale limuzinei..."). Prozatorul transcrie în text fețe și-ugubește, absurdul de tip kafkian, "necrologul de la ora 5", politica și politicienii de ocazie, "făcuþi, iar nu născuþi", confruntaþii cu dileme existenþiale, ilar-devastatoare - "i-a spus că nu poate să-i zică porcăuþului Mita pentru că s-ar sesiza cei de la partid, ar crede că l-a botezat aºa pentru că mereu sănătăþii de corupþie și luare de mită..."

Textualizarea spontană dragoliană respectă, în ansamblul ei, un *pattern* de atac și asamblare a scrierii nu tocmai spontan: martor-reflector jucăuþ al cotidianului, autorul este un observator în registru diurn, ba mai mult: matinal în majoritatea cazurilor; pretextul este gazeta, jurnalul de "tiri, lectura "în dorul leilii", "ediþia programată supărător sau deplasările "în interes de serviciu"; obiectul istorisirilor secvenþiale și dat de elementul ieºit din comun, de miracolul absurd-grotesc, dar veºnic surprinzător din preajma sa; în ipostaza de ascultător "bine temperat" sau de actant mai mult sau mai puþin voluntar al întâmplării, Mihai Dragolea purcede uneori ca reactor al unei situării de fapt; demersul său aparent haotic conectează și relaþionează inedit perspectiva primă/detaliul iniþial de obiectul focalizării sale; finalul punctărilor lui e surprinzător, deschis, dar niciodată cu o vocaþie a sentinþei de judecată ce ar culpabiliza... Pofta auctorială intrinsecă de speculaþie e cultivată logic-ironico-ilar, intrigante fiind reacþiile umane percepute ca exerciþii de imaginaþie sau și de conturare a celui mai plauzibil scenariu. Prozatorul nu are vizuni în sensul romantic consacrat al termenului, ci surprinde absurdul minunii cotidiene întun spaþiu al naturalești și, mecanismul fiind presărat de tehnica parantezelor incidente: "(ce nume inspirat, parcă ar fi o licoare obiþinută din aripi gîngăºe de libelule!); (pe mine m-a lăsat deoparte, aveam figura de idiot care tot nu prîncepe nimic, chiar dacă aude); (ei, nu beau ei diluant de vopsete, aºa se numesc băuturile spirtoase incolore, rachiul, vodca, gin-ul)". Savurăm imagini ancorate în cotidian printr-un efect tehnicist al zoom-ului fotografic.

Secvenþială, dar înmânunchiată într-un shop cu titulaturi buclucaºe, *Colecția de mirări* circumscrie un univers spectacular, al căruia nucleu - axis mundi e reprezentat de piata urbei ("o lume mai intens colorată, amestecată, un spaþiu de forme și ritmuri cuceritor înghesuite, un ,concentrat' de viaþă"), populat frecvent de figura românilor ("la vreo 50 de ani, pălarie cu boruri largi, dinþi din cind în cind de aur sau argint (mai mulþi decît cei de os), costum negru, cîmaºă colorată, deschisă pe piept cît să se vadă lanþul de aur, gros de-un deget, brâþără la fel de groasă și valoroasă, celular în dreapta, fizionomie de omecher care le știe pe toate...") și regalindu-se cu alimentul de bază: "oricul - "la noi - strîmoºul ruladei"; un univers ce se conservă miraculos și ce-ºi sporeºte inventivitatea, fără a simþi povara moralei ajunsă" ceva precum guma de mestecat, (care) calmează nervii, curăþă impurităþile, ba mai mult, dă și un gust placut și proaspăt..."

Alexandru Jurcan și arta de a crede în iubire

Sanda Văran

ALEXANDRU JURCAN
Chiar dacă mi-aº da trupul să fie ars
Cluj-Napoca, Casa Cărpăþii de Știinþă, 2004

Nu poþi cunoaºte un om doar citind ceea ce scrie. Nu-l poþi cunoaºte însă, nici ignorând ceea ce el scrie.

Alexandru Jurcan este pentru multă lume un personaj eccentric, un "original" sau un ciudat, dedicat trup și suflet profesiei și pasiunii sale pentru teatru, care i-a adus, de altfel, numeroase satisfacþii și recunoaºtere publică. Pe bună dreptate, cîci spectacolele puse în scenă de el, chiar dacă au actori neprofesioniºti, elevi ajunºi abia la vîrstă adolescenþei, depăºesc orice aºteptare. Dincolo însă de munca pe care o presupun catedra și scena, Alexandru Jurcan gâseºte timp să scrie și să publice poezie, proză, traduceri și texte de critică literară.

Ultima sa carte, apărută în 2004 are un titlu incitant, preluat din Biblie, din "Întâia epistolă a lui Pavel către corineni" (13/3). Alegere deloc întâmplătoare.

Chiar dacă mi-aº da trupul să fie ars vine cu o formulă inedită, în care proza și poezia se amestecă dând naºtere unor versete, aºa cum autorul însuºi le numeºte într-o notă menită să trezească atenþia lectorului. Foarte exact numărul, avem spre lectură 119 versete (doar cu două mai multe decât în *Cântarea cântărilor!*), în care textul se cristalizează cu o maximă intensitate în jurul unei poveºti de iubire, de fapt o poveste despre pierdere și, în final, regăsirea femeii mult iubită, a cărei plecare, echivalentă cu trădarea, declanºează mecanismul terifiant al suferinþei ("Ai plecat. În urma ta s-a prăbuºit un nuc. Ploile au năvâlît de pretutindeni. Durerea devinea cuþit și cuþitul erau tu.").

Dar infinitele chinuri ale îndrăgostitului părásit nu par a fi zadarnice. Suferinþa este acceptată cu luciditate, fără anestezie, fără resentimente și de aceea cel bântuit continuu de ea are ansa de a o transcende și sublimă. Ea poate deveni bună, poate cîpăta un sens superior și

poate fi chiar un izvor de energie care să-l transforme pe acela care știe că "Dragostea este îndelung răbdătoare...".

"Nu vreau să mă gâsești același", se spune în versetul 3 și asta nu e o simplă declaratie de intenții. Ceea ce urmează se asemănă unei mari experiențe spirituale. Camera ce amintește noaptele pline de voluptate este închisă și în locul ei se deschide săhăstria unei colibe ("Până vei reveni locuiesc în pădure"), în apropierea unei grote ce va deveni un adevarat altar închinat celei plecate, momentului în care ea se va întoarce, deoarece mult timp nimic, în afara credinței singuratică a bărbătului ("Când vei reveni - dacă vei reveni - voi șterge atingerile străine de pe trupul tău cu colb de stele"), nu vine să confirme că acea reîntoarcere e posibilă. Așa încât să-ri putea crede că totul e doar un exercițiu de exorcizare a durerii ("Absența ta - un vacuum pe care încerc să-l imblânzesc. Felonia ta - o umbră cu care încerc să conviețuiesc. Întind o felie de pâine trădariei tale").

S-ar părea că în *Chiar dacă mi-a da trupul să fie ars până și trădarea poate fi "imblânzită"* și are dreptul să fie iertată. Ea este "intelectualizată" și găsește savante justificări. Un pasaj bine ales din Dostoievski punctează o posibilă înclinație masochistă pe care îndrăgostitul și-o asumă: "Dragostea nu poate fi nimic altceva decât dreptul pe care-l dăm celui iubit, nesiliți de nimeni, de a ne tiraniza". Eminescu, Antoine de Saint-Exupery, Michel Tournier sau Cioran sunt alții care prezintă cu frânturi de text răspândite savant, în jurul căror se construiește continuu povestea împătimitului de așteptare ("în bărbății ai așteptă, poate mai dureros decât femeile, poate mai nemilos").

O așteptare fecundă, fără doar și poate, căci în versetul 51, cel care se întrebă: "Să fiu eu ultimul romantic?" și pierde privilegiul singurăției. "Pe când ședeam în fața colibei și împărțeam cu pasările pădurii o felie de pâine, a venit Femeia cu un vas albastru, însă n-a turnat mir pe capul meu. [...] Un șarpe încălziț a trecut peste umbra inimii mele. Femeia mi-a făcut semn să urmez."

Apropierea de Femeie e plină de interogații chinuitoare: "Ești cumva o cursă a destinului?", "Cine poate trăi până la capăt adevarul meu interior, cuiele înflorite în carne, și securile îmbăsațe...? Cine ar avea nevoie de cheia ruginită ca să pătrundă în labirintul meu interior, când fiecare respiră sub piatra propriului vis?". Acestea se dizolvă însă la atingerea rândurilor unei scrisori lăsate în grotă: "Sunt sigură că așteptă pe cineva, iar eu, la rândul meu, aștept pe altcineva, încât singurățile și așteptările noastre se învecinează și tragic."

Versetul ultim luminează cu infinită delicatețe înțeleșul a ceea ce se întâmplă: "Doar azi, spre seară, când soarele a coborât roșu și bland, doar azi mi-am dat seama că Femeia ești tu".

Regăsirea și recunoașterea Femeii înseamnă în fapt o recunoaștere a imposibilității de a trăi fără iubire. Aceasta se dovedește încă o dată că cea mai înaltă experiență spirituală la care omul poate accede, nivelul major al evoluției speciei și reprezentă o religie în sine, demult anunțată și atât de greu de înfăptuit.

Alexandru Jurcan ne oferă în *Chiar dacă mi-a da trupul să fie ars un minunat prilej să ne amintim, dacă, prin și în valoarea atâtă mărunte și săcăitoare, enorm de importante plăcintă cotidiene, uităsem: "Dragostea acoperă totul, crede totul, nădăduiește totul, suferă totul."* (Corinteni, 13/7), dar și să-i descoperim Lui, autorului, o nebunăță sau neștiută dimensiune a sufletului și a scrisului.

Transpunerea fidelă a textului în limbile franceză și engleză realizată de Liana Gocan și Henri Dahringer, ilustrațiile diafane ale Ancăi Pop completează în mod fericit efortul autorului de a ne oferi o carte care să ne facă placere și avem lângă noi..

Mașinăria dementă

Florin Lazăr

NICOLAE DUDA^o, VICTOR PARINĂ
Ei și Cel?!
Cluj-Napoca, Editura Clusium

Cartea celor doi autori clujeni, Nicolae Duda și Victor Parină, *Ei și Cel?!* (sub)intitulată sugestiv "film bărbătesc", nu poate fi cunoscută decât cu sentimentul totaliei asumării a destinului personajelor, cu un ochi atent și analitic. Ea nu se adresează unui cititor cu lecturi "sensibile și nobile", căci, învăluirea în absurdul unei lumi închise ce începe, datorită vidului în care gravitează, să și devoreze propriii locuri, în ea se desfășoară tragedie a Omului căruia îi sunt suprimate sensurile fundamentale: de a se rosti pe sine și de a fi liber.

Straniul sentiment că te află, fără să vrei, într-un labirint uriaș, ce se rotește mereu încercând să acapareze noi existențe în imensul său spațiu, în care o "mașinărie" tipic kafkiană grefează neobosit, pe trupul și mintea ființei, semnele nouului spațiu în care a fost aruncată, i se adaugă și sentimentul unei demente rotiri în golul imens al construcției dezelice.

Deși viața pare să-și urmeze cursul; deși pare că spectacolul are dimensiunile și forța perfecte cerute de cel care îl-a comandat, că nimic nu lipsește acestelui desfășurării mecanice a rostirii, a mișcării, a gesticăi, că totul funcționează la "parametrii normali", în spatele cortinelor, în culise, cineva a ridicat o oglindă uriașă și deformată prin care privește derularea tragicomediilor. La început din curiozitate, cu jumătate de ochi, apoi din ce în ce mai atent la reflexele luminoase ale oglindii, sfârșind printr-o răsucire totală în imensitatea oglindii, spectatorul-actor iese din scenă și își joacă de data aceasta propriul rol în suprafața acaparătoare a oglindii.

Cartea este construită pe această metaforă a oglindirii în afara spațiului existenței concrete și a deformării suprarealiste a "ordinii și perfecțiunii" ceasornicului socialist. Totul s-a transformat brusc în cealaltă imagine, grotescă, rablesiană, asemenei teatrului ionician, în care fiecare personaj și rostește delirant partitura, agățându-se disperat unele de altele pentru a supraviețui în nebunia rostirii. Perfecta identificare a spectatorului-actor cu metaforica imagine a oglindii și acceptarea ei ca o ieșire din universul etanș, sufocant, delirant al labirintului se poate regăsi în ultimele fraze ale cărții (în acest misterios și invariabil *Cel* poate intra destinul fiecaruia surprins înăuntrul angrenajului acestei "colonii penitenciare") în care imaginea inițială dispără, se estompează, fiind total înghijită, cu toate enormitățile ei, de adâncul nesonant al oglindii: "Deschizătura a atins dimensiunile ușii. O muzică egală înecă imaginea. În sala de conferințe sau spectacole zăpada să așternută îngropând scaunele. Ningă cu reflexe copilărești. Muzica pieră treptat. Încet dispără și imaginea."

Neantul a înghijit totul. Supraviețuitorii mașinăriei vor deveni oglinzi în care va trebui să privim de fiecare dată când vom auzi ecoul aceleia străinii muzici.

Moștenirea unei generații

Laura Roșca

Simpozionul Liviu Rusu - 100
Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004

Cu patru ani în urmă a avut loc la Cluj simpozionul comemorativ Liviu Rusu. Acum un an Editura Dacia a publicat textele comunicate cu acest prilej în volumul *"Simpozionul Liviu Rusu - 100"*. Este un semn bun acest gest și, fără îndoială, important pentru cei care l-au cunoscut. De ce important? Cred că, în special, pentru faptul că promite calitatea indiscretabilă a stilisticii intelectuale a unui psiholog, estetician și comunitatist clujean.

Elogioase, energice, de context, aceste texte reușesc să circumscrie într-o imagine suficient de lățioasă figura profesorului Liviu Rusu pentru a face explicită moștenirea intelectuală formată în spiritul generației interbelice a filologilor clujeni. Liviu Rusu obține titlul de Doctor în filosofie (cu specialitatea psihologie) în anul 1928, iar după perioadele sale la institutele de psihologie din Leipzig, Berlin și Hamburg și după încă trei ani de cercetare la Paris, este numit Doctor în estetică la Sorbona (1938). Pe lângă aceasta, încercarea continuă de a da expresie că mai elocventă unor presupuși și înțipători, o viață întregă petrecută în exercițiul culturii autentice sunt alte cărți indicii care asigură temeinicia operei sale. Un pasaj din articolul lui I.D. Sârbu publicat în "Viața românească" în 1981 sună astfel: "Acum, după lunga trecere și petrecere a unor grele decenii, ne putem da seama mai lățioasă de covârșitoarea importanță pe care au avut-o atât opera de estetician și teoretician al literaturii, datorită lui Liviu Rusu, cât mai ales, de influență trainică și creațorie pe care a avut-o catedra și seminarul său, în acei ani când a rămâne euro-pean și a gândit în categorii de universalitate umanistă reprezenta un act de curaj și de gravă implicării morale. [...] Liviu Rusu și-a ales rolul cel mai dificil dar și cel mai eficace din punct de vedere al creației și gândirii artistice: acela de punte de legătură între litere și filosofie, între speculație și artă, între metodă de investigație și opera în sine ca act, valoare și sens".

Volumul se recomandă prin nume precum Nicolae Balotă (*Dragi colegi și prietenii*), Al. Husar (Liviu Rusu în estetică. *Estetica militans*), Mircea Muthu (*Liviu Rusu și teoria genurilor*), Dan-Eugen Rațiu (*Liviu Rusu, Logica frumosului: actualitatea unui demers*), Vasile Voia (*Principii teoretice de literatură comparată în scrierile lui Liviu Rusu*), Stefan Borbely (*Eminescu și Schopenhauer*), Monica M. Grecu (*Omagiu*), Liana Marta Rusu (*Liviu Rusu și Ion D. Sârbu*), Andrei Marga (*Liviu Rusu și generația sa*), plus o serie de texte inedite (studii nereproducute în volumul *De la Eminescu la Lucian Blaga și alte studii literare și estetice*) și fragmente de corespondență. Fără a recurge la discursuri generalizante, rostite din rațiuni conjuncturale, ci mai curând prin intermediul unor comentarii sobre, devote, cititorului și se propune mișcarea în orizontul larg și elevat al unei estetici și a unor experiențe de viață. Iată un profesor care a întuit să se păzească de spiritul sclerotice al unor timpuri de precaritate intelectuală și să răspândească în preajma sa aerul lucrului bine făcut.

imprimatur

Orgoliu regionalist ardenesc

Ovidiu Pecican

Numele lui Nicolae Drăganu, care poate fi regăsit în pleiaada istoricilor noștri literari, a rămas, totuști, rezervat mai degrabă cunoașterii specialiștilor. Față de această situație - echivalentă cu o intrare într-un con de umbră la nivelul marelui public -, inițiativa lui Octavian Șchiau și a lui Eugen Pavel de a reedita *Istoria literaturii române din Transilvania de la origini până la sfârșitul secolului al XVIII-lea/ Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle* (Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2003, 200 p.) are meritul de a înfățișa celor interesanți, români și străini, un autor pierdut și regăsit. Autorul astfel redescoperit, recomandat călduros în prefață, a trăit între 1884 și 1939 și, după ce a slujit o vreme învățământul secundar la Năsăud, a devenit, îndată după unirea din 1918, universitar clujean. Totodată, Drăganu s-a ilustrat ca filolog din grupul agregat în jurul lui Sextil Pușcariu, începând din 1919, la Muzeul clujean al Limbii Române, împreună cu Vasile Bogrea - alt cercetător de excepție decedat timpuriu - . a. Deși s-a afirmat ca un excelent contributor la elaborarea Dicționarului limbii române, vădind reale calități de etimolog, un talent cel puțin egal l-a plasat printre istoricii literari români de excepție. Minuțios, scrupulos, cu mare capacitate de muncă și exigent cu sine, Nicolae Drăganu a publicat numeroase studii menite să reconstituie profilul literaturii române vechi din Ardeal, operă încununată prin apariție, în 1938, în limba franceză, a istoriei reluată astăzi și în limba română.

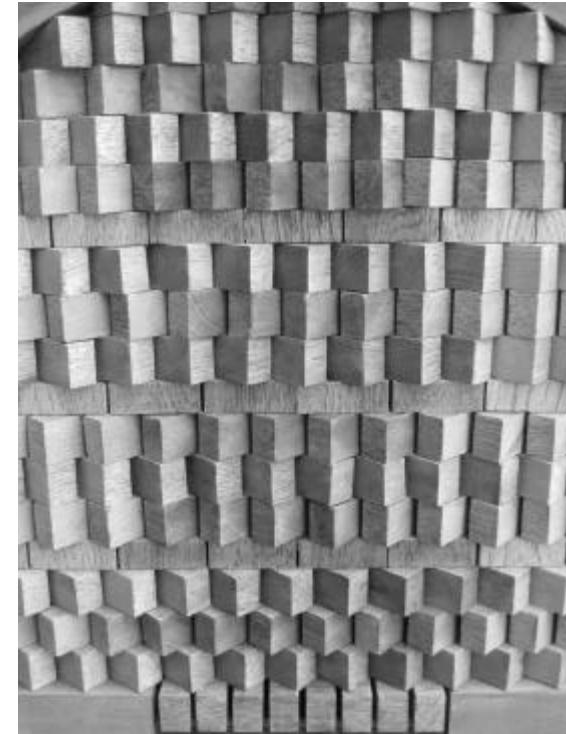
Practic, restituirea acestei lucrări care avansează din spate literatura bizantină în tâlmăcire slavonă până la începuturile noii literaturi române (plasate în preajma anului 1780) oferă imaginea unui efort de sinteză bazat atât pe contribuțiile punctuale proprii dinainte, cât și pe exemplul *Istoriei literaturii române. Epoca veche* a lui Sextil Pușcariu însuși, tipărită, aceasta, în 1921. Emulație? Proiect comun? Construcție pornită din interiorul aceleiași atmosfere stimulative, de "coală și înțepătură"? Replică amicală ironică, de pe pozițiile unui provincialism asumat, la tentativa

prietenui său de a cuprinde într-o privire întregul orizont literar românesc din vechime înainte ca aporturile fiecărei provincii să fi fost puse bine în lumină? Răspuns românesc tentativei lui Arpad Bitay de a aduce o istorie a literaturii maghiare într-o versiune la fel de succintă? Succinta construcție a lui Nicolae Drăganu intra astfel în dialog implicit cu mai mulți autori și mai multe tendințe. Pe lângă dorința de a arăta că nu numai maghiarii au produs o literatură în Ardeal, Drăganu se ambiguo, probabil, să demonstreze că Transilvania participă la tezaurul literar din vechime al celorlalte provincii românești cu drepturi cel puțin egale.

Sinteza lui rămâne să se bucure, în orice caz, deocamdată, de atributul originalității și al unicitatii. Concepția conform căreia genurile, formele de expresie și elanurile literare ale unei comunități evoluează odată cu trecerea timpului, ca și asocierea demersului istorico-literar celui istorico-lingvistic particularizează felul în care autorul și-a înțeles misiunea; dar și și-asemănă, odată în plus, lui Pușcariu. Unul dintre meritele de căpătenie ale omului de cultură a fost reevaluarea și punerea în circulație a pleiadei de nume ardeleni devenite între timp obligatorii (Ioan Zoba din Vinț, Gh. Buitul, Gavril Iuliu, Mihail Halici, Teodor Corbea, Radu Tempea, Gherontie Cotorea . a.). Astfel, el refăcea, la nivelul cunoșterii de atunci, tabloul unui secol al XVII-lea transilvanean românesc lacunar prezentat în reconstituiriile anterioare. De altfel, tocmai acest veac de cultură urma să facă, mai recent, carieră în cărți semnate de Eugen Pavel și Doru Radosav.

Deși scrisă într-o epocă în care revizionismul statelor învinse în prima conflagrație mondială facea din naționalism, și în România, un standard fluturat pe orice meterez, *Istoria literaturii române din Transilvania...* nu ezită să releve, atunci când este cazul, convergențele româno-maghiare pe tărâmul literaturii.

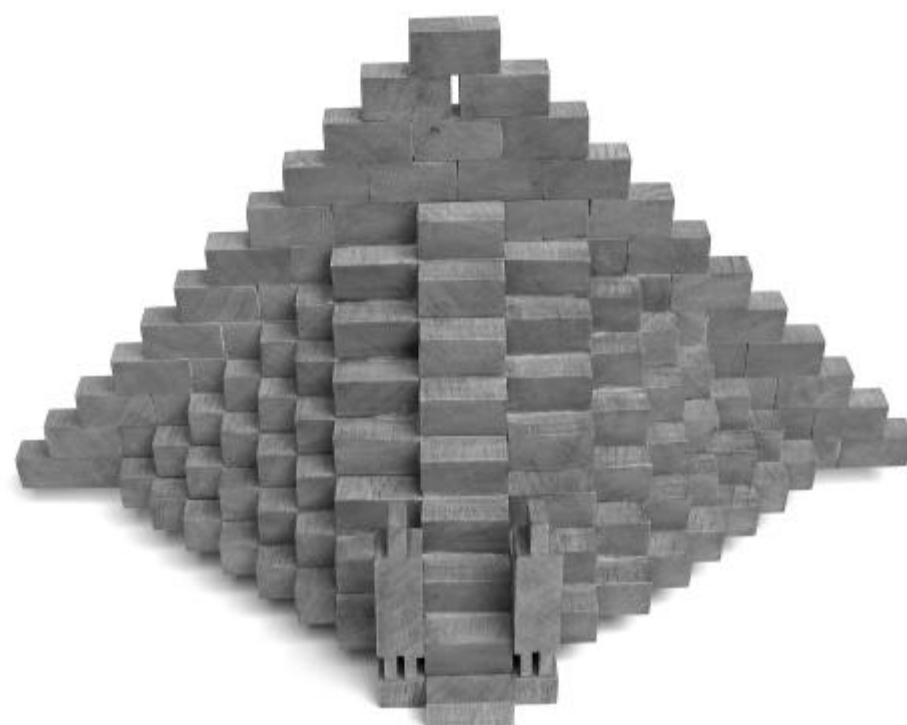
Autorul cărții este un stilist. "Astfel fură ridicăte în văile romantice ale Carpaților, de către elevii hesychăștilor și ascenților de "coală bizantină, mai multe mănăstiri", spune el într-un loc,

folosind, parcă, penița rafinată a lui Mateiu Caragiale. "Hesychăști" pentru isihăști, "ascenți" pentru pustnici (sau chiar pentru... ascenți!) și Carpați reflectați în lumina văilor "romantice" care îl inspirau și pe Blaga în *Spațiul mioritic* - și este destul pentru a confira frazei un parfum și un timbru pregnante. În alt loc, o caracterizare lapidară, esențială și în același timp pregnantă, în cuvinte căt se poate de simple, atrage atenția asupra aporturilor culturale ale fiecărei provincii românești din Vechiul Regat: "În vreme ce Moldova se distinge prin productivitatea de manuscrise, Muntenia are meritul de a ne fi dat începuturile tipografiei..." (p. 28). Alte ori, gândul e formulat dintr-o trăsătură de condei: "În întreg secolul al XV-lea nu se tipări nimic pentru români din pinuturile ardeleni" (p. 29). Poți căuta astăzi mult și bine pe cineva care să scrie în maniera decantată și subtil-mlădioasă a lui Nicolae Drăganu.

Chiar și din măruntele observații de mai sus se poate înțelege complexitatea figurii universitarului clujean venit din părțile Năsăudului. Dascăl, cercetător și publicist care a făcut carieră și în administrație, ca primar al Clujului, acest ommeticul și riguros, care a publicat mult, însă lucrări îndeobde de mici proporții, murind în culmea puterii de creație a înțeles să își lege integral destinul de provincia în care se născuse, în pofida alegerii lui ca academician (în 1923 ca membru corespondent, iar în 1939 ca titular). Regionalismul lui, fără nimic ostil împotriva celorlalte zone ale țării ori a etnicii diverse prezente în Ardeal, s-a exprimat la o altitudine academică, în forme drăpate și înțepătă și cultural, în care conținutul este dat de interesul pentru specificitatea creativității literare și lingvistice transilvâne.

Reluarea textului francez după exemplarul corectat de autor și introducerea în circuitul lecturii, în premieră absolută, a versiunii inițiale, românești, după manuscrisul autograf, în cuprinsul aceluiași, unic, volum, merită să fie semnalate ca unul dintre faptele culturale emoționante, în pofida discrepanței lor, din România ultimilor ani.

telecarnet

Orice descompunere e barocă

Gheorghe Grigurcu

"Din clipa în care se apucă de filosofie, orice femeie devine suficientă și agresivă și se poartă ca o parvenită" (Cioran). Uneori, după cum am constatat, și doar dacă e titrată în filosofie...

Orice descompunere este barocă (presupune un colaps al întregului în favoarea amănuntului), orice construcție este clasică (presupune o veghe a întregului ce se scutură de amănuntul letargic).

Patul procustian al valorii estetice. Aproape reflex, sănătem dispusă la mică ora sau mări statura morală a celor pe care-i culcăm într-însuși.

Numai naivitatea, gafele, greșelile tale îmi îngăduie a-mi da seama că eu încă viu, că mai ai ceva de spus.

Cel mai complex act al inteligenței (niciodată dusă în la capăt) este circumscrierea prostiei.

Cultura prefixului post, de la o vreme atât de rodnică: postmodernism, posttotalitarism, postistorie etc. Avem sentimentul unui amurg care ne mobi-

lizează, ne alarmează și ne biciuie spiritul precum un factor constructiv, obligându-ne să ne manifestă *convenabil* în scurtul răstimp ce ne-a mai rămas pînă la căderea cortinei (apocaliptice?).

"Nemulțumările de totdeauna sunt oamenii care-mi plac cel mai mult" (Gellu Naum).

Obiectivitatea implică nuanța de tristețe a oricărui îndepărțări de tine însuși.

Vorbim despre iernile fabuloase ale copilăriei noastre, ierni ce nu se mai repetă. Edenul poate fi nu numai grădină înflorită, ci și joc de flori de gheăpă.

Virtutea nu se înveală niciodată pe sine, viciul de cîte ori are prilejul.

Cauze diferite, același efect: trecutul ne sperie prin ceea ce pare existența sa, viitorul prin ceea ce pare inexistența sa.

Cuvinte cu care nu poți face altceva decât alte cuvinte ori un singur cuvînt monstruos de lung.

Pragmatismul oricărui laităpi, metafizica oricărui curaj.

Convenția bunului gust e sadomasochistă.

A descrie viitorul, indiferent în ce manieră, e un mod de-a delira.

Albastrul, culoarea neființei pentru Novalis, a universului și a divinității pentru Rimbaud... Misterul conținut în această culoare a unei arderi ce-abrogă rooul concret pentru a se "abstractiza", al acestei stingeri ce revine la viață prin fantezie (vizionare), a cărui crede un alt autor. Cercul misterios pe care-l sugerează albastrul.

Tot ce e real e natural. Pînă și morfina e secretă, în anume condiții și cantități, de organismul uman. Discriminările și departajările pînă de utopia melioristă.

Exuberanța unei zile în care n-ai făcut nimic. Tensiunea obiectivă pe care o descoperi în lucruri, în peisaj și care încearcă să te înlocui cu delicatețe, adădar să te ajuta discret.

sare-n ochi

De-a văbi ascunselea

Laszlo Alexandru

Dragă Ovidiu Pecican,

Am citit textul lui Gabriel Andreescu (*Mult Goma*) pe care mi-l-a trimis. Ce să-ți spun? Pe alocuri e "pozitiv", cum se spune la briefingurile politice de azi - prin alte părți mă amuzat sau (ușor) nemulțumit. Să înțeleg doar cîteva dintre acestea din urmă:

1. Da, tot autocronist e Gabi al nostru. Se pune pe sine în frunte, că a luptat el împotriva antisemitismului lui Goma. Apoi îl mai înțelege Michael Shafir, Radu Ioanid și Andrei Oîteanu. Cu tot regretul - și jena: reuin, repet și subliniez. Eu însumi am fost primul (din punct de vedere cronologic) care am semnalat și m-am disociat de antisemitismul lui Paul Goma, încă din 2002 - astă în timp ce prietenul nostru comun Ion Solacolu îmi argumenta încă că Goma nu-i antisemit, ci e... subiectiv și pătimaș, iar tu însuși, Ovidiu Pecican (e suficient să recitești primele tale intervenții) dădeai ipoteza antisemitismului, încă din subtitlu, cu semnul întrebării, pentru că în cuprinsul textului să ajungi mai degrabă la concluzia opusă, că nu, în ciuda aparențelor, totuși, Goma nu e antisemit. Apoi și-a schimbat atitudinea, sub efectul apariției *Săptămînii Roșii* precum și (îndrăznesc să sper) al analizelor mele. Lucrurile așa stau, cronologia astă este - dacă amicul Gabi are o reflecție de inversat ordinea lucrurilor și evoluția timpului, să ne-o optească și nouă la ureche. Mie, de pildă, mi-ar plăcea să redescrivem contemporan cu vremurile cînd era bună fată...

2. Nu, cu toată prietenia, Ion Solacolu n-a fost "organizatorul" întregii noastre discuții despre Goma, cum neglijent scrie G. Andreescu. Pur și simplu așa s-a nimerit că pe vremea aceea - ca și în prezent - fiind I. Solacolu unul din principalii

mei confidenți și amici epistolari, i-am împărtășit nedumerirea, apoi supărarea, apoi indignarea mea în fața treptatei metamorfoze antisemite a celuilalt amic al nostru, Paul Goma. Iar Solacolu n-a obosit a nuanța, contrazice sau respinge ipotezele mele, pînă cînd el însuși a trebuit să cedeze în fața evidențelor. Aceeași situație întâmplătoare a făcut ca, la inițiativa mea de a reuni cele trei puncte de vedere ale noastre într-un singur volum, să iasă în întîmpinare I. Solacolu cu contraproponerea să scoatem în prealabil un număr al revistei *Dialog* (variantă agreată de toți trei: Laszlo, Pecican, Solacolu).

În treacăt fie spus, mă amuză eforturile amicului Gabi de a mă ascunde prin peisaj: în discuția despre antisemitismul lui Goma ar fi evoluat mai ales el însuși în presa de București, dialogul nostru ar fi fost "organizat" de Solacolu etc. Simpatice nuanțe.

3. De două ori, pe aceeași pagină, G. Andreescu identifică eronat obiectul propriei sale polemici, scriind despre "cele două texte [ale lui Goma] *Săptămînă Roșie* 28 iunie - 3 iulie 1940 și *Basarabia și Evreii*". În realitate Paul Goma a scris pe subiectul în dezbatere:

a) *Basarabia*, roman, București, Ed. Jurnalul literar, 2002;
b) *Săptămînă Roșie* 28 iunie-3 iulie 1940 sau *Basarabia și Evreii*, eseu, Buc., Ed. Vremea XXI, 2004 (precedat de două ediții mai puțin elaborate, tipărite la Chișinău).

Gabriel Andreescu la ce anume se referă, atunci cînd se referă la ceva?

4. Mărturisesc că logica anumitor afirmații ale recenzentului nostru îmi scapă cu desăvîrșire: "A-l face pe Goma o clonă a lui Vadim Tudor, ori a-l amenință cu Ordonanța nr. 31/2002 nu face decât

să-i dea dreptate exilatului din Paris". Astă cum vine? Dacă eu dovedesc cu citate că Goma îl copiază pe Vadim în ce și în cum spune, astă îl va încuraja pe Goma?! Sau ce?

În treacăt: nu l-am "amenințat" pe Goma cu Ordonanța. Am constatat, pe ton alb, în urma textelor citate, că volumul *Săptămînă Roșie* se include în prevederile Ordonanței, iar astă reprezintă o ilegalitate, sau o faptă de natură penală. Cîteva pagini mai jos afirmam, de asemenei, că eu unul n-am competența de a judeca situația din punct de vedere juridic, dar încăleg să protestez cu hotărîre în plan moral.

5. Ca filolog mă deranjează unele improprietăți terminologice ale comentatorului nostru:

- "În ultima epistolă, Paul Goma antisemit, Laszlo Alexandru folosește..." - în realitate nu e vorba de o epistolă a mea, ci de un studiu critic de 35 pagini de computer, cu 50 de note de sub-sol (da, mă ascunde Gabi în peisaj, mă ascunde).

- "...apariția *Săptămînă Roșie* a ridicat tonul susținerilor" [lui Laszlo Alexandru]. În realitate apariția cărții a ridicat tonul... reținerilor mele, nu al susținerilor mele - ceea ce e taman pe dos.

- "argumentul istoric trebuie urmărit în plenă înătățatea detaliului lui" - ...ah, plenă înătățatea, combată adînc, doar că e un termen profund inexistență în limba dulce ce-o vorbim/scriem. O fi vrut să spună: "deplină înătățatea" sau "plenă înătăține". (Spre cîstea autorului, se cuvine arătat că ultima perlă lipsește din varianta publicată în nr. 3/2005 al revistei *Timpul*. Mintea românului cea de pe urmă.)

În rest, vorba cuiva, să-uzim numai de bine!

incidențe

Înainte de *franglais*

Horia Lazăr

HENRIETTE WALTER

Honni soit qui mal y pense. L'incroyable histoire d'amour entre le français et l'anglais,
Paris, Robert Laffont, 2001, 364 p.

Cititorii Henriettei Walter nu vor fi decepționați nici de data aceasta. Profesoară emerită la Universitatea Haute-Bretagne, fostă directoare a Laboratorului de fonologie de la Ecole pratique des Hautes Etudes și membră a Consiliului internațional al limbii franceze, autoare sau coautoare a cincisprezece cărți, cunoscută de specialiști ca și de amatorii de istorie a limbilor europene, renumita lingvistă face, în ultima ei carte, un amplu tablou al influențelor încrucișate între franceză și engleză. Erudită și animată, lucrarea Henriettei Walter și-a ca repere episoade din istoria celor două limbi, indisolubil legate de istoria politică și socială a popoarelor francez și englez și de schimburile culturale dintre ele.

Deosebirile lingvistice, mentale și culturale ascund adesea o origine sau o identitate comună, lăsată să se pierde. Asemenea celorlalte limbi europene (cu excepția bascăi, finlandezei, estonienei, maghiarei și turcei), franceza și engleza s-au ivit din "trunchiul comun" al indo-europenei. Din aceasta s-au dezvoltat, în Europa, limbile române, germanice și slave. Engleza zilelor noastre este o limbă germanică de vest, iar franceza una romanică. Ceea ce poate fi intens descompunerea și o foarte mare similitudine lexicală (nu fonetică) a celor două limbi, ce se datorează prezenței temporare și intens civilizatoare a Romei pe teritoriul celor două țări. Iar dacă Franța și Anglia au cunoscut invadatori comuni (celți, romani, populațiile germanice și cele scandinave - "vikingii"), amprenta ocupării romane s-a păstrat nu doar în limba franceză - ceea ce era de așteptat, ci și în engleză, care s-a înscris, cu înțeță, printre limbile germanice.

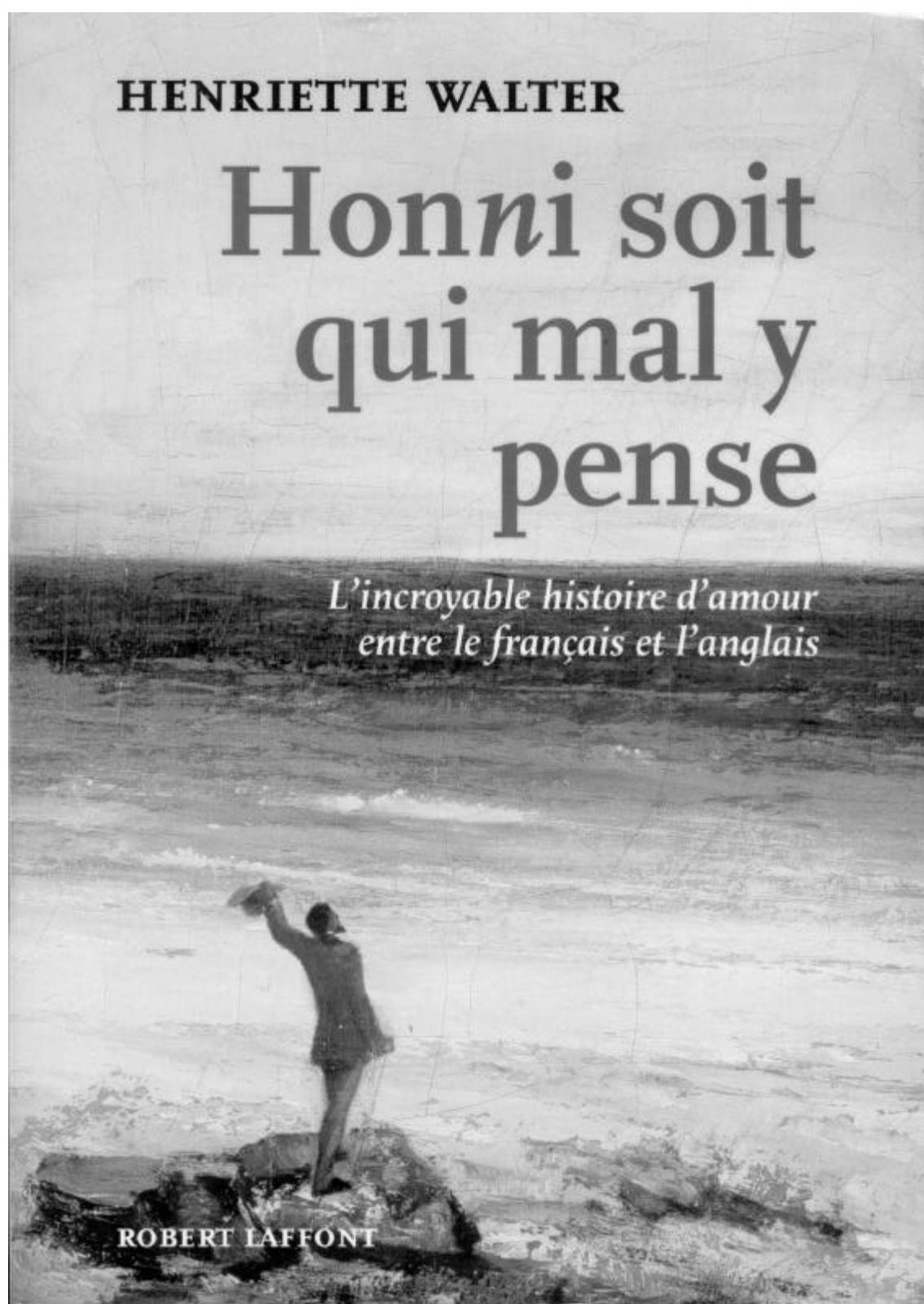
În 58 î.e.n. Cezar cucerea sudul Galiei, iar puțin mai tîrziu legiunile sale sunt prezente în Anglia (55-54), într-o încercare de cucerire eșuată. Romanizarea celților din Franță s-a desfășurat rapid și fără obstacole, chiar dacă Irineu din Lyon, decedat în 210 e.n., folosea încă în predica sa limba galică (p. 43). În schimb, romanizarea Britaniei, începută după anul 43 e.n., anul ocupării parțiale a insulei de legiunile împăratului Claudiu, a fost lentă și anevoieasă. În ciuda celor două ziduri cu fortificații, lungi de peste 100 de kilometri, al lui Hadrian, construit în 122, și al lui Antoniu, în 140, atacurile triburilor de picături și scopi, venind din nord, au fost înverșunate, obligându-i pe romani să se retragă, în 181, în sudul zidului lui Hadrian. În continuare, invaziile germanice din secolele IV-X au conferit francezei și engleziei particularități distincte, precizându-le caracteristicile. Spre exemplu, în vestul Angliei au fost găsite curioase inscripții în alfabetul numit ogamic (de la numele personajului mitic Ogam, învățat, se pare, cu Ogmios, zeul gal al elocinței), ce are douăzeci de caractere: cinci vocale reprezentate prin puncte (A - un punct, O - două, U - trei, E - patru, I - cinci) și cincisprezece consoane reprezentate prin tăieturi situate la dreapta sau la sfârșitul unei axe perpendiculare ori traversante.

sind-o (p. 27). În povida slabii romanizării a Angliei, engleza contemporană păstrează toponime create pornind de la baza latină *castrum* (Chester, Rochester, Gloucester, Leicester, Lancaster), denumirea semnelor zodiacului (Aquarius, Libra, Pisces, Taurus, Virgo) și o seamă de cuvinte de origine latină păstrate și în franceză însă în forme sensibil modificate (engl. *aegis*, *data*, *genius*, *pauper*; fr. *église*, *données*, *génie*, *pauvre*). În sfîrșit, actual fondator al constituției engleze, ce limitează puterea regelui, redactat în 1215, are un nume latin: *Magna Carta*, ca de altfel și *Habeas Corpus*, text juridic esențial din secolul al XV-lea, ce statuează că nimeni nu poate fi încarcerat fără hotărîrea unui tribunal (p. 40).

De cealaltă parte a Mării Mîneții, cucerirea nordului Franței de triburile germanice ale francilor lui Clovis (secolele V-VI) a schimbat destul de puțin caracterul limbii vorbite de autohtonii

galo-romani. Puțin numeroși în ansamblul populației locale (cam 5%), francii s-au creștinat încă din 498, ceea ce a făcut ca prestigiul latinei, limbă liturgică și administrativă, să rămână intact. Iar dacă francii au dat țărăi în care s-au instalat numele ei actual, numărul cuvintelor de origine germanică în franceză este relativ scăzut: toponime ce cuprind un sufix germanic (-bach, -baix, -bois, -heim), nume de culori (*bleu*, *blanc*, *brun*, *gris*), cuvinte din orizontul vieții rurale și familiale (*mare*, *blé*, *roseau*, *crapaud*, *soupe*, *bacon*, *fau-teuil*, *maçon*) sau al războiului (*guerre*, *flèche*); cîteva zeci de verbe și adjective, și de asemenea cuvintele ce încep cu un *h* aspirat, care inițial era pronunțat (p. 55-56).

Pe fundalul germanizării dialectelor britanice, călugărul benedictin Beda (673-735) dă o ultimă strălucire latinei încă foarte prezintă pe insulă în urma evanghelizării ei începînd cu secolul al VI-lea și prin strădania scribitorilor și copiilor irlandezii. El îl va influența decisiv pe Alcuin (735-804), teolog și erudit anglo-saxon primit la curtea lui Carol cel Mare și inițiator al "renașterii carolingiene". Aflată în regres în jînurile britanice,

latina revine în forță în Franția, grație învățăturii saxon - de exemplu sub forma unor dublete savante (causa - cause - chose; clavicular - clavicule - cheville; grammatica - grammaire - grimoire; pensare - penser - peser; tabula - table - tôle etc.).

În 1066, Wilhelm Cuceritorul, duce al Normandiei, debarcă în Anglia după moartea regelui Eduard al II-lea, îl învinge la Hastings pe Harold, proclamat rege de nobiliile saxonă, se instalează pe tron și deschide o lungă perioadă de influență a francezei la curtea regilor Angliei, perioadă în care cele două limbi se impregnează reciproc, evoluind separat și totodată solidar. Imediat după 1066, la curtea engleză se vorbea normanda, limbă cu bază latină însă amplu tributară influențelor germanice (saxone, france, scandinave). Normanda a dat englezii cuvinte având un ca-ințial (*cabbage, canvas, captain, castle², cauldron*), ce-i semnalează astfel vechimea, spre deosebire de altele, având un ch-ințial, ce provin din franceză și apar mai târziu (*chapel, chair, charge*). Expansiunea francezei la curtea Angliei e maximă între secolele XII-XV. Ea a fost favorizată de căsătoriile regilor englezi, care între 1152 (cînd viitorul Henric al II-lea a luat-o de soție pe Aliénor d'Aquitaine) și 1445 (doisprezece regi) și-au adus soții din Franță³. Bilanțul acestei îndelungate "intimități" a fost dublu: prin alianțe matrimoniale, regii Angliei și-au extins domeniul în Franță, îndeosebi în vest și în centru (la sfîrșitul secolului al XII-lea, jumătatea de vest a Franței e posesiune engleză), în vreme ce franceza devine limbă de comunicare la curtea britanică și în clasa nobiliară. Alături de foarte vechi împrumuturi din franceză (*proud, prison, tower, bacon⁴*), semnalăm cuvinte în care engleza, contrar francezei, a păstrat s-ul etimologic (*cost - cout; master - maître; haste - hâte; honest - honnête; strange - étrange; forest - forêt; study - étude*) și o întreagă "avalană" (p. 93) de cuvinte preluate de engleza medie din franceza veche. În general, sensul acestora a rămas nemodificat, iar domeniile de activitate la care se referă privesc cu predilecție viața socială și intelectuală, dar și obiceiurile casei sau practicile alimentare. Un loc important îl ocupă terminologia juridică și instituțională (*Chancellor of the Exchequer, inițial secretar regal, apoi prim demnitar în materie de justiție, iar în zilele noastre ministru de finanțe⁵; assizes; franchise, judge, jurisdiction; squire*).

Un conflict armat îndelungat poate răsturna consensurile culturale, iar un război cîtigat marchează uneori sfîrșitul unei pașnice coexistențe lingvistice, deschizind fallii în mentalul colectiv. Ultima perioadă a războiului de o sută de ani dintre Franță și Anglia, a cărei imagine emblematică e tresărirea de patriotism a francezilor ilustrată de eroismul devenit legendar al Ioanei d'Arc, e în acest sens exemplară. Ponderea francezei în viața publică engleză scade brusc încă înainte de episodul Ioanei d'Arc: Henric al V-lea (1387-1422) e primul rege al Angliei ce folosește engleza în documentele oficiale (p. 90), și tot el e cel care în 1420, prin tratatul de la Troyes, e recunoscut ca succesor legitim la tronul Franței de către Carol al VI-lea Nebunul, care-i dăduse ca soție pe fiica sa Catherine de Valois, consfințindu-i astfel dreptul la coroană în dauna propriului său fiu, viitorul Carol al VII-lea. Moartea lui Henric și a lui Carol al VI-lea, în 1422, ce a antrenat entuziasmul patriotic al cărui punct culminant a fost apariția fulgorantă a Ioanei d'Arc și încoronarea la Reims a lui Carol al VII-lea, în 1429, va trezi în mentalul colectiv al francezilor un naționalism *avant la lettre*, ce va îndepărta curtea regală și clasa cultivată din Anglia de limba franceză, devenită peste noapte limbă a domanului politic. Scurta carieră

militară a Ioanei (1429-1431) a fost astfel o cotitură bruscă. Cum arată Henriette Walter, documentele, puțin numeroase dar limpezi, arată că Ioana, neștiutoare de carte, s-a adresat în două rînduri trupelor engleze, în propria ei limbă, la care ofițerii englezi i-au răspuns cu injurii, proferate tot în franceză, ceea ce dovedește că înțelegeau această limbă și că o puteau utiliza. Viteaza luptătoare nu a rămas nici ea datoare, tratîndu-i pe englezi drept *godons*, ce provine dintr-un cuvînt de ocără englez curent la acea vreme, *goddam(n)*, care poate fi tradus prin "ticăloș", "blestemăpi" (p. 152).

După războiul de o sută de ani, cele două limbi au evoluat paralel, păstrîndu-și caracteristicile dobîndite, dintre care o bună parte au fost rezultatul conviețuirii lor anterioare și schimbărilor reciproce. Dacă secolul al XVI-lea e epoca în care ambele privilegiază împrumuturile din limbile clasice și în care engleza se deschide și spre alte limbi moderne preluînd, cum ne-a obișnuit deja, cuvinte cu forma nemodificată (ital. *cupola, piazza*; span. și port. *armada, canoe, embargo, hamac, potato*; fr. *bizarre, moustache*), secolul al XVII-lea, timpul primelor migrații spre America, aduce o rapidă îmbogățire a englezii cu cuvinte amerindiene (printre altele, jumătate din numele statelor americane actuale, p. 200). Implantarea paralelă, în secolul al XVIII-lea, a englezilor și a francezilor în America, a adus în colonii o puternică impregnare bilingvă, în care se fac simțite aporturi germane și neerlandeze, pe lîngă cele de mai sus, deja prezente. Secolul Luminilor e și perioada în care engleza, limbă de navigatori și comercianți extrem de primitoare, preia rapid cuvinte din numeroase limbi europene, asiatiche și chiar africane⁶, devenind la rîndul ei limbă-făr ce avea să transmită limbilor de circulație o parte din proprietățile cuvintelor. Epoca pe care eseistul francez René Etiemble avea să o desemneze în 1964, cu umor caustic, ca pe una a *franglais-ului*, și are rădăcinile în secolul al XVIII-lea. Nimic surprinzător dacă avem în vedere admirația scriitorilor și filosofilor politici francezi (Montesquieu, Voltaire) pentru constituționalismul britanic, iar în domeniul limbii demarajul lexicografic precoce al *Cyclopaedia* lui Chambers, care, lansată în 1728, a constituit modelul *Encyclopédie* lui Diderot și d'Alembert, publicată între 1751 și 1772.

Mai degrabă decât preeminența și rivalitatea, ceea ce-l interesează pe lingvistul zilelor noastre e convergența și complementaritatea limbilor și a modurilor de exprimare. Dacă anglicismele pătrund irezistibil în cotidianul nostru prin simplitatea și concizia lor (*week-end, parking, interview*?), limbajul informatic englez cuprinde, printre cele aproape 500 de cuvinte repertoriate de specialiști, o proporție de 80% de cuvinte de origine latină, dintre care o jumătate au fost pre-

luate prin mijlocirea francezei (*code, index, test*). Apoi, cele două limbi folosesc forme identice ale cuvintelor internaționale în proporție de 25% din totalitatea acestui segment lexical, în vreme ce ambele au comun cu italiana doar 5% din ansamblu. Aici, apropierea dintre franceză și engleză e mai mare decât cea dintre franceză și italiană: internaționalizarea cuvintelor de bază lasă în umbră originea istorică și identitatea limbilor. În spatele "succesului" limbii engleză, cu deosebire în domeniul tehnic, stă permanența latinei, care face din engleză "cea mai latină dintre limbile germanice". Cu erudiția ei sigură și suplă, Henriette Walter arată că "engleza păstrează mai mult decât franceza forma termenilor de origine latină"⁸. Botanica și zoologia secolului al XVIII-lea, cosmologia contemporană, ce reduce la suprafață latinitatea botanicii, numele elementelor chimice, jumătate dintre ele grecești sau latine, ne fac să credem că limba tehnologiei viitorului, ce va cuprinde fără îndoială o bogată terminologie engleză, se va dezvolta într-un cadru clasic - cel al limbii latine - prezent în momentul de față, în modalități diferite, atât în franceză cât și în engleză.

Note:

1. V. tabelul și harta ramurilor familiei indo-europene în Europa în Henriette Walter, *L'aventure des langues en Occident. Leur origine, leur histoire, leur géographie*, Paris, Robert Laffont, 1994, p. 28 și urm.

2. Acest cuvînt e menționat imediat după 1066, sub forma *castel* (din latinul *castellum*, diminutiv al lui *cas-trum*, "tabără fortificată", p. 87).

3. Înaintea domniei lui Eduard al IV-lea (1461-1483) nici un suveran britanic nu a luat de soție o englezăică (v. tabelul de la p. 89).

4. Contra unei păreri foarte răspindite, *bacon* e un cuvînt introdus în engleză din franceză, care la rîndul ei î-l a luat dintr-un vechi dialect germanic (p. 93).

5. Cuvîntul e atestat în engleză înainte de cucerirea normandă, pe vremea lui Eduard al II-lea (p. 93).

6. La p. 245-251, Henriette Walter dă o listă neexhaustivă a împrumuturilor făcute de engleză din italiană (*bandit, umbrella, piano*), portugheză (*albatross, marmalade*), neerlandeză (*boss, dock*), germană (*cobalt, zinc, seminar, waltz*), maghiară (*hussar, paprika*), cehă (*robot, pistol*), rusă (*samovar, intelligentsia*), arabă (*algebra, sofa, zero*), ebraică (*jubilee*), turcă (*caviar, kaftan, kiosk*), japoneză (*geisha, harakiri*), chineză (*tea, typhoon*), hindu (*bungalow, jungle*), tamulă (*curry*), bantu (*banana*) și altele.

7. În franceza vorbită în Franță. În Québec sunt adesea preferate formele "clasice": *fin de semaine, parc de stationnement, entrevue* (p. 229).

8. "L'incroyable résistance du latin". Entretien avec Henriette Walter, în *Le Monde de l'éducation*, april 2004, p. 80-85.

De la proletcultism la "neomodernism": momentul Steaua (II)

Ion Pop

Dacă urmărim, bunăoară, poezia lui Baconsky din această etapă de tranziție, adică de la *Poeziile* din 1950, *Cântece de zi și noapte* (1954), *Două poeme* (1956), la - mai ales - *Dincolo de iarnă și Fluxul memoriei*, ambele apărute în 1957, putem identifica destul de ușor motivele recurente ale *drumului și călătoriei*, în dependență de o ipostază a eului liric subsumabilă imaginii *poetului-călător, pelerin-rătăcitor*, ori numai *visător singuratic* pe străzile orașelor sau în varii peisaje românești ori străine. Una dintre pușinele poezii ce mai meritau a fi reînăudite din primul volum amintit se numește *Nocturnă pe drumuri*, un text de evocare, prin elemente de peisaj, a ecourilor războiului trecut. Destul de convențională, și fără să strălucească prin nouitatea imaginilor, poezia rămâne totușă semnificativă pentru schimbarea unui nou mod de punere în relație a subiectului uman cu lumea din jur: aici un peisaj stăbatut de drumuri, dar de "drumuri (care) parcă s-aud în noi", "parcă optesc ceva", "se-nfioară", pe când "orele se-aud în codri cum zvâncnesc". Pe scurt, eul poetic își construiește un univers impregnat de urme, de ecuri, de murmur și opate, în care spațiul comunică cu timpul, într-o armonizare deplină, imnica, - peste "câmpurile largi se-aude un cântec milenar", prelungit în cântecul (desigur, de pace!) al poetului, al pădurii, al omului din "fiecare joră".

În *Cântece de zi și noapte* această sferă motivică se ramifică în versuri unde reziduurile mai vechiului tematism stau alături de atitudinile contemplatorului scufundat în reveriile lui: "Numai eu voi rămânea aici / contemplând orașul în tacere. / Umblă vântul..."; "Pasare să fiu, să zbor aiurea / Murmurând pușin căte pușin / Cântecele care-adorm pădurea"; "Dansează pe cupole visul meu, / Pierdut prin lumea care mă-nconjoară / Colind peste covorul toamnei greu"; "Când văd aceste semne cum se arată-n zare, / Îmi vine să colind din sat în sat"... În *Două poeme*, vom citi, iarăși: "Prin anotimpuri zbor acum și cânt"; "Pe drumuri urc încet-încet pe deal, / E-n mine-un dor ciudat care mă-ndeamnă"; apoi, în *Dincolo de iarnă*: "Într-o necontentă călătorie / Străbat pământul în lung și-n lat - / De demult, sau dintotdeauna poate, / Acest destin al drumurilor / Neamului meu de poezi i-a fost dat. // Poposesc pretutindeni, prin jări de departe, de-aproape, / și aievea - dar mai cu seamă în gând"; "Visându-mă departe rătăcitor prin crâng / Străbat pe bulevardă și deslușesc în calma / După-amiază, rostul atâtorei întâmplări"...

În postură de "simply trecător", ori "înțors din călătorii", poetul se prezintă ca un fel de receptacul, de "liman deschis", pe ființă căruia toate lucrurile văzute și lasă "amprentele", în care se imprimă ecurile, muzicile, "cântecele" și mai ales mururile, opatele, îngânările - elemente din sferă semantică a vagului, nelămuritului, evanescenței: indicii ale întoarcerii la o poetică a sugestiei și a plurivalenței mesajului, aproximată de un univers imaginar ce poartă el însuși mărcile polisemiei, căci e mereu conturat ca lume

stratificată, plină de ecuri, impregnată de timp, prin să în "fluxul memoriei".

Cartea cu acest titlu, din 1957, marchează, de altfel, o dată de răscruce în dificila înaintare spre regăsirea de sine a poeziei ca expresie lirică, individualizată, despre care am vorbit. Un discurs liric mai puțin afectat de poncifile tematismului reactivează temele mari ale poeziei baconskyene. "Ci voi trece mereu pe o mie și-o mie de drumuri" - sună un vers din poemul *Episod*, și întreg volumul îl confirmă: mișcarea de rătăcire visătoare evocată până atunci cunoaște noi variante și reluări, plecările, migrațiile, transhumanța, "chemările scitice", memoria istoriei române și eroice, dorurile nelămurite, rătăcirile viselor, mururile, opatele revin în strofe melodios elegiacă, de o anume solemnitate, aproape de oficierea unui ritual. Sentimentul, emoția se transmit peisajului și reverberează din el, îlichkeitănd aproape orice urmă de conformism tematic. Propunând ipostazele eului deschis, receptacul și liman al memoriei colective, poetul se definește, desigur, ca exponent: în versul său se vrea înscrisă, cum am văzut, amprenta vieții immediate, dar se revarsă și fluxul memoriei, subiectul se regăsește, pe de altă parte, în tot ce există, într-o relație de solidaritate originară, cosmică.

Pe de altă parte, însă, pe acest orizont comunitar, figura sa are toate datele *exceptiei*: el este și nu este al mulțimii, natura visătoare, aerul sacerdotal și detașarea de condiția omului de rând. Cum notează Mircea Martin în prefacța citată, "Eroul său liric se lasă cuprins de cele mai generoase elanuri, recăzând însă apoi cu voluptate în tristețea prestigioasă a însingurării. El poate să fie un solitar solidar, purtător al unui stigmat prețios, a unei 'boli' pe care încearcă să o vindece prin contopire și să o întrețină prin memorie. Tonurile se amestecă, fuzionează și adesea, dominantă rămânând aproape întotdeauna o *nostalgie*, ca formă a unei insăriabilități atât proiective (de aici motivul recurrent al *drumului*, al *peregrinării*, al *rătăciri*), cât și, mai cu seamă, retrospective (*fluxul memoriei*)".

În ordinea de idei care ne preocupă, adică aceea a surprinderii tendinței de recuperare a lirismului și de recucerire a specificității limbajului poetic, această primă etapă a creației baconskyene, cu un punct maxim de realizare în ultimul volum din 1957, devine deosebit de semnificativă. Ea indică o desprindere netă de platină poetică încurajată de proletcultism, o umplere cu substanță lirică a discursului, în măsura în care eul poetic tinde să fie reațezat în prim-plan, în care însuși universul imaginari apare ca o lume reîncărcată de semne, amprente, urme multiple, interzicând univocitatea lecturii, și în care limbajul are ambioția înnobilării, căci nu e rostit de un simplu purtător de cuvânt al unei mulțimi amorfe, ci se înscrise în emblemă, cu figura lui de visător romantic, transformându-și reveriile în evocări solemnă și multele drumejii în adevărate pelerinaje revelatoare de înțelesuri spirituale superioare. Cum se va să se simte Labi, marturisit

postum ca "spirit al adâncurilor", Baconsky trăiește și el, de fapt, "în altă lume decât voi", chiar dacă sentimentul unei profunde solidarități cu toți și cu Totul alimentează poemele acestui moment al biografiei sale poetice; este, de fapt, un poet căruia i s-ar potrivi mai degrabă "toga ce (i)-o dete-Apollo", despre care vorbea cândva Minulescu, decât costumul de serie al omului de pe stradă.

În mod semnificativ, și poezia confrăților lui Baconsky de la *Steaua* e străbătută în mai multe sensuri de *itinierarii* diverse. Ale lui Aurel Rău, Victor Felea, Aurel Gurgheanu. Fiecare dintre ei și-au dat "obolul", la debut, clipeelor tematică și de limbaj ale epocii, dar un "aer comun", novator, și unește, totuși. Secțiunea "Din caiete", publicată în antologia celui dintâi, *Lucruri și stele* (Ed. Palimpsest, București, 2003) atestă semnificative urme blagiene, în "satul în seculare rugăciuni adâncit" în care "adie cu aripi lungi sufletele celor fără de somn", în "stelele (care) păneau sfat cu casele satului", în "povestea uitată pe care apele-o spun", într-un anume sentiment al istoriei sedimentate în peisaje. Nu lipsă de Ion Pillat, cu "ascultarea trecutului sub ramuri de copac", dintr-un poem unde piesajul recapătă și un rol de *memento* al timpului consumat. Cartea din 1956, *Focurile sacre*, la să loc, alături de expresii ale unui conformism explicabil, și multor "pozii de notărie" peisagistică, sugerând o atmosferă sentimental-reverberantă, de ecou reciproc între ei și lume. Poetul se definește tot mai mult ca un visător, producător de reverii în marginea faptului imediat, a priveliștilor în care simte că e sedimentat trecutul, vremea "când se construiau legende", ori ca un peregrin contemplativ străbătând peisajul natural ori cel pe cale de a fi remodelat de om. Motivul liric al *drumului* apare și aici cu o frecvență semnificativă: de la rătăcirea, în transhumanță a ciobanilor transilvani, la cele îngropate în trecutul îndepărtat, scitice, sarmatice. Volumul *Unde apele vorbesc cu pământul*, tipărit în anul 1961, ce nu elimină complet "temele" obligatorii (de exemplu "antierul naval", "pădurea de blocuri" noi etc.), și alege, în chip elocvent, ca teritoriu al contemplației și reveriei spațiul deltei danubiene în confluență cu cel marin, reactualizând teme simboliste. Plutirea - variantă a tematicii *drumului* -, oglindirile multiple în ape, deschiderea către "toate culorile lumii" și "zările de fum", zborul "către sud" al păsărilor, sau - cum apar în poezia *Insula plutitoare* - mișcarea "fără întâi", "rătăcirea", "vibrările de nimeni descifrate" recuperădate ale liricii moderniste de început de secol simbolist. Ambianța dobrogeană redăduce, ca și inevitabil, ecuri din Ion Pillat cu ale sale "visări păgâne", cu tablouri de un anumit pitoresc oriental și, mai ales, cu înscririile în peisaj a trecutului, notația faptului imediat servind de instrument al rememorării. Dincolo de poncifile reminiscente, se simte efortul desprinderii de neutralitatea "trătării de teme", de implicare a subiectului liric în discursul ce tinde spre un fel de solemnitate de ritual, de natură să estompeze strădușele vocii de poet "angajat".

La Victor Felea, care ucenicește, cum o certifică versurile primelor sale încercări de scriitor, la "coala "generației războiului", înregistrând accente din expresionismul sumbru al unui Ion Caraion, avem de-a face cu ceea ce poetul numește, în titlul unui volum din 1969, "ritual solitar". Însă acest "ritual" nu are, practic, nimic din rezonanța religios-liturgică a termenului, ci trimite, cel puțin, la oficiul oarecum aparte care este acela al creației poetice în raport cu proza comună a vieții și,

poate mai ales, în chip autoironic, la esențiala monotonie și la repetițiile ce marchează o existență de om singuratic. În plus, cu cât va trece timpul, se va putea constata că scrisul lui Victor Felea tinde tot mai mult către o anonimizare a vocii, către asumarea unei condiții de marginal. El va rămâne, desigur, ca și celalăți "steliți", un "plimbăreș singuratic", dar itinerariile sale, majoritar citadine, vor fi mai curând înregistrate ca fapte obișnuite, lipsite de orice emfază a excepției, de apropiat mai curând de "personajul" bacovian. În orice caz, poezia sa va fi tot mai puțin solemnă, coborând cel mai adesea în registrul notației ca și prozaice a unui fapt comun, de către un om ce nu evită banalul, cenușul, cu un sentiment al insignificanței, al absenței unui "rol" precis în ierarhia socială. Într-un poem din volumul *Soarele și liniștea* (1958), mărturisea, chiar, nu fără ironie, că ipostaza "eroică" nu se potrivește deloc firii sale fragile: "Ah, de mi-a putea dezgoli încă o dată pieptul / sub razele soarelui / ca un zea păgân / sigur de veșnicia lui! / Dar, vai, m-am îmbrăcat mai gros" (*Senzajie de toamnă*).

Cât despre Aurel Gurgheanu, ce publicase în 1957 volumul *Zilele care cântă*, el s-a definit de la început drept un liric al reveriei sentimentale în marginea, ca la Felea, a faptului comun, cotidian. Poetul este cel care "ascultă strada", "murmurul străzii" sau face "radiografia străzii" (toate aceste sintagme sunt titluri de cărți). Poezia e definită de autor drept "biografie sentimentală", pentru care "obișnuitele, cotidienele gesturi primesc noblețea poemului". Gesticația retorică e, în genere, evitată, de un subiect ce practică un lirism al pudorii și al disperției, înregistrând "cântecul dulce" din preajma tăcerii, "lumina fugării", "reflexul memoriei", zvonul, vibrațiile în stingere, într-un program de plimbări și rătăciri neo-romantice în spațiu eproape exclusiv urban, ca, iarăși, la Victor Felea. "Confesiunea prin peisaj", despre care a vorbit Petru Poantă, îl caracterizează perfect, situându-l printre poeții reprezentativi din familia "stelistă".

Însumând toate aceste date, se poate spune, așadar, că pregătirea ecloziunii poetice a generației '60 datorează mult momentului "Stea", atât în sensul participării polemice la disputa de idei generată de dificila desprindere de "realismul socialist" și servitul sale, cât și în acela al unei practici a scrisului ce se exersa în gesturi de recuperare a modernității discursului poetic. Distanțarea de retorica lozincilor rimate și ritmate în vederea transmiterii cât mai directe a unui "mesaj" univoc și deplin transparent, prin aderarea la ceea ce A.E. Baconsky numise "declinul metaforei", a servit, fără îndoială, lecții importante celei mai tinere generații aflate în pragul debutului. Revista însăși fusese, sub conducerea, până în 1959, a lui Baconsky (și va rămâne în continuare, și sub direcția lui Aurel Rău) un loc de întâlnire recuperatoare pentru câteva dintre mariile nume ale poeziei moderne interbelice - de la Argeș și Bacovia, la Blaga, Adrian Maniu ori Ion Vinea -, cărora li se adăugau poeți străini ai modernității în numeroasele traduceri din sumarul elegantei, aproape luxoasei, pentru epocă, reviste clujene. Ne aflăm însă, desigur, într-o etapă de tranziție, din care se cheletele "realismului socialist" n-au dispărut cu totul, după cum vor mai persista o vreme chiar în suita de cărți inaugurate în colecția "Luceafărul" de Nichita Stănescu, Cezar Baltag și Ilie Constantin în 1960. O brevitate importantă fusese însă făcută și un drum se deschidea astfel pentru noi experiențe.

bloc-notes

Frumoasa și bestia

Monica Gheb

Cine și mai amintește filmul lui Jean Cocteau din 1946 (cu Jean Marais și Josette Day), arareori difuzat la TV, pe vremurile triste-defunțe politicii ideologice, dar vesele în prezentarea cinematografului de artă, e content că discursul acelei faimoase narări trădează o veche legendă medievală, acoperind inconfundabilă obsesie de-o vîrstă cu omenirea: care ar fi procentul de animalitate / bestialitate al ființei cu aspirații de sfârșenie, și care este procentul doritei sau pretinsei umanizări a "fiarelor", cu care ne-a fost dat să împărtășim suprafața Terrei.

Biblia ne povestește despre supraviețuirea speciilor datorită lui Noe, cinstiț "rob al Domnului", ce s-a învrednicit să adăpostească în Arca sa toată suflarea cunoscută pe atunci, și pe care, iată, am moștenit-o noi în *ecosistem*. Va să zică, Dumnezeu însuși a ținut la integritatea creației sale, nu doar la Omul sortit pierzaniei (prin trudă și naștere în dureri...). Urmarea este faptul că toate mitologiile lumii conțin o luptă cu țingerul / demonul materializat de vreun animal: taurul, leul, șarpele, dragonul, animale mitologice (Gorgona, Zmeul, Licorna - Unicornul) etc., din care eroul trebuie să iasă învingător, sau este cinstit de comunitate pentru "împlinirea fiarei" (nu în zadar vorbea Shakespeare despre "împlinirea scorpiei", femeia fiind adeseori socotită mai aproape de structura somato-psihică a creaturilor puternice, energetic vorbind, dar inferioare spirituale).

Cert este că domesticirea animalelor a avut loc în "negura timpurilor" - cum se zice. Rațiunile acestui demers sunt deopotrivă utilitare și simbolice, iar animalele totemice găsim din Egipt, Babilonia, în toată Asia pînă la amerindieni (vulturul, lupul, șacalul, ursul - figurează printre cele mai frecvente ascendențe "mistică" ale triburilor). Mesajul - dacă putem spune astfel - al acestor înfrângări cu bestiarul real sau imaginar cred că se referă la cucerirea bunăvoișiei "fiarei", la "mituirea" ei, în limbaj contemporan, pentru a elibera omul de teroarea animală în drumul lui spre ascensiunea judecății ultime.

Dacă răsfoim *Dictionarul de simboluri* semnat de Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, vom găsi mai tot ce viețuitoare, inclusiv vaca, miraculoasă prin lapte și carne (deși rar animal mai idiot...). Deci, vaca, oaia, porcul și capra sunt bestiile utile și multiplu utilizate înaintea calului, a ciinelui / lupului ori a pisicii. Celor din urmă li s-au atribuit însuși psihopompe, trecind drept mesageri benefici sau malefici în funcție de cultura diferitelor teritorii. Bunăoară am remarcat pe meleagurile noastre extrema mefiență față de pisică, zîmbetul desconsiderant la adresa crescătorilor acesteia, dar simpatia aproape unanimă față de ciinii și cai - chiar cind nu le dă oamenilor mină să-i întrețină.

Un loc comun în mentalitatea / "vulgata" românească e opinia că mediul animalelor trebuie să fie cel natural (ciinile în lanț de pază gospodăriei, la oi / stîna; pisica doar utilă pentru exterminarea rozătoarelor, calul înămat la cărujă .a.m.d., în timp ce omul, stăpînul și stilul lumii pămîntii nu are decit să le folosească pînă ce sunt în puteri. Iată sclavii patruzezi ai "veșniciei rurale"). Numai că omul-animal rațional, ergo, susceptibil oricind denaturării (dependenței de producția altora, așadar neautonom) a inventat și

denaturalizarea animalelor odată cu denaturarea lor.

Ce vedem azi? O explozie demografică fără precedent a bipezilor cetățeni, în dauna altor specii, fie exterminate ori pe cale, fie hiperexploata industrial pentru acoperirea crescîndă a necesităților alimentare. și deoarece dezvoltarea globală este o cucerire a urbanității universale, ființele "bestiarului" au devenit cu repeziciune dependente de om. Prin urmare, viețuitoare diverse s-au preschimbăt în *pets*, animale de companie. Cele mai frecvent incluse acestei categorii sunt ciinii și pisicile, dar nu lipsesc nici papagalii, canarii, porumbei, broaștele șestoase, iguanele, șerpii, pești în acvariu, felinile exotice (panterele) etc., etc. De ce acest transfer al "bestiilor domesticate" de la utilitar la companie? Un răspuns corect, șiinific / sociologic / antropologic depășește competențele mele și mă tem că depășește la fel de bine competențele multora.. Drept dovadă, persoane bine informate din lecturi însă lipsite de experiență nemijlocită lansează șubrede speculații cum ar fi: comportamentul deviant - vezi fragilitatea psihică a unora, incomunicabilitatea, lipsa de preocupări (a creativității), pur și simplu perversitatea, moda (opinie vast răspîndită) întreținută și de către ecologicii din media (canale TV: *Animal Planet, National Geographic, Discovery*) etc. Rezumînd toate acestea se conturează progresiva conțințizare a dependenței speciei umane de integritatea ecosistemului, ceea ce este departe de a motiva interesul în expansiune manifestat față de animalul de companie. Un interes ce are drept contraponere subtilă și regretabilul abandon împotriva căruia Marea Britanie, bunăoară, a creat legi drastice, de-o severitate ce frizează nu o dată ridicolul. Toate explicațiile enumerate mai sus pot avea un temei parțial, cărora nu strică să le adăugăm și alte perspective.

Pornesc de la un fapt divers căruia i-am fost martor: proprietarul unui ciine și plimba "odrasla" pe malul Someșului spunându-i altui domn care și "aerisea" în aceeași zonă puiul de ciine (de rasă) recent achiziționat: "Ei, ați intrat în lumea bună!". N-a fost tocmai o glumă. Întîiul era un element de "primă generație", pensionat dintr-o funcție oară "șeherosă", aflindu-se în treabă pentru susținerea bătrîneștilor ca administrator de bloc (specie odiosă), iar persoana interpelată avînd un statut socio-intelectual mult mai elevat. Ce voia să transmită cel dintii este că el a înăplinit mai devreme condițiile ascensiunii spre societatea "bune și ezată", numită uneori "lumea bună", adică "noua burghezie" a slujbelor bugetare: un apartament sau două, mașină, familia la posturi prin urbe, ce rămîne de umplut? Probabil mai trebuie să "animalul de casă", televizorul fiind prea banal (despre cărți și muzică numai de bine, dar e cam mare plăcuteala și efortul să le înțelegi...), iar acesta, "animalul", nu e doar companionul unei investiții afective, mai sigură decît banii din bancă, ci și marca unui standing economic. Toate acestea m-au dus cu gîndul la soarta ogarilor Barzoi din vremea Revoluției ruse (1917). Pe lîngă aristocrație au fost decimați și ciinii de vinătoare ai vechilor familii. În Moscova se spune că ar fi rămas pe atunci doar

cinci sau (nu mai mult de) șapte exemplare Barzoi. Rasa a fost salvată de proprietarii acestor cini din alte țări, mai ales cei din America de Nord. Animalele nobilimii, ale "claserelor exploata-toare" au suferit un proces asemănător de-a lungul revoltelelor populare. La fel s-a întâmplat la Revoluția Franceză, la cea Engleză, la noi după război, o dată cu colectivizarea agriculturii, cind în special caii ajunseră să ceră ească pe la porți. Cazuri autentice! În aceeași logică se înscrie tratamentul aplicat hergheliilor de pe teritoriul țării: Cernavodă, Mangalia, Braov (Rupea). Cea din Mangalia a fost multă vreme meninută propagandistic și comercial / cinematografic (vezi Nicolaescu), dar a sucombată încă pe vremea lui Ceaușescu. Au rămas doar umbre / amintiri. Spre exemplu la Beclean a dispărut probabil miniherghelia din pricina acutelor lipsuri financiare: medicul veterinar și îngrijitorii nu primiseră salariile de peste o jumătate de an, cindva înainte de 2000. Muncea din devoștiune, care - după cum se știe - nu ține de foame.

O altă posibilă explicație a modei "animalului de casă" ar fi iluzia dublă privind: 1- revitalizarea naturalului naturii (scuzări, dar ideea chiar astă el) la om, și 2 - dependența absolută naște afechiunea absolută. False ambele impresii, dar fixe. Ceea ce pare să fie credibil e altundeva: nu trebuie uitată, ăadar, tradiția simbolistică psi-hopompe atribuită cîinelui, calului și pisicii. Cu alte cuvinte, există într-adevăr un gen de comunicare empatică, non-verbală, demonstrată și demonstrabilă cu respectivele mamifere (lucru important de reținut, preferințele dovedite statistic se îndreaptă 90% către mamifere, adică speciile "înrudite" nouă, cu o etologie analoagă comportamentului uman). De fapt comunicarea empatică a omului e posibilă cu orice animal; cuvintele "dresajului" cerându-se a fi mereu scurte, reduse în număr, caci numai astfel eficiente, dublate de atenția / recompensa absolut necesară, și unde hrana constituie doar o primă etapă. La acest capitol, nu trece testul oricine. Animalele simt adrenalina fricii omului născind în el (în animal) instinctul dominator ori pe cel de vinător. Frica produce frică iar replica cea mai comună e agresivitatea. Astfel, relația om-animal ("frumoasa și bestia") primește o aură misterioasă, fascinantă deoarece pe deplin riscantă - există întotdeauna loc pentru imprevizibil - la feline mai mult decât la cini, de unde asocierea felinelor cu femeile, aspect ce nu reduce fascinația generațiilor de bărbăți față de femei (poate doar experiențele eugeniei vor schimba paradigma...).

Aș mai adăuga acestor hazardate supozitii ale apropierei dintre specii placerea pură de a veghea creșterea pet-ului (însoțită de enervarea provocată de nebănuitele responsabilități în acumulare), observarea comportamentului animalier, placerea însușită de învățăminte dobândite asupra instincțualității, machiate în registrul uman: politic, religios, cultural, umanitar și economic care ne dirigă acțiunile vieții sociale.

În finalul acestor gînduri răzlețe, subiective, deoarece nu te poți primi la toate chiar dacă intuiția este esențială, citez surprinzătoarele cugetări ale unui filosof discret, ca atare, de reală substanță: Alexandru Dragomir. Pasajele sunt extrase din eseul lui Cătălin Partenie *Remediu contra arhivelor. Cazul Dragomir* apărut în revista *Idei în dialog*, nr. 3 (Decembrie 2004, pp. 35-38):

"Interesul omului de-a lungul vieții urmează o biologie coborătoare. Tânăr fiind, ceea ce te interesează mai ales sunt oamenii. Își plac și animalele

(ca jucării) și peisajele (romantic), dar interesul adevărat cade pe oameni. Cu vîrstă, începi să cobori. Bâtrâni prețuiesc mai mult animalele (domestice: caini, pisici) decât oamenii, și nu mult la ei. Apoi (cel puțin la mine), începi să îndrăgești copaci, florile, lumea vegetală.. De căciuva (puțini) ani am cu adevărat o patimă pentru copaci. (...) Va veni vremea când voi iubi mineralul?"

Da, e posibil acest lucru, Marguerite Yourcenar o dovedește în scrierile sale, inspirate din filosofia Zen ori de Buddhism. Citim mai departe în notele selectate din Alexandru Dragomir:

"O extindere a iubirii în domeniul iubirii, mai precis în domeniul similarității cu omul, de la animale la plante." Sau: "Poate că marii gânditori nu au făcut altceva decât să strângă în câteva ulcele, numite idei fundamentale, bogăția lumii, dar fără dragoste pentru nesfătuia minunăție. Ce puțini sunt cei ce iubesc lumea cu iubire proaspătă, cu dezinteresul bucuriei ce și-o dă, cei care se umplu de lume. A cuprinde lumea și a te desfăta cu și în ea, și în natură.. Trăim acum tocmai inversul."

"Gândirea însăși este cosmică, nefirească,oricărui ar fi ea de *intențional* îndreptată spre lume. (...) Gândirea te izolează. Tot restul, nu. Vederea, auzul (tot ce e senzabil), vorba, fapta, totul nu numai că e în legătură cu lumea, dar și depinde de lume și o întrepătrunde. Dovada? Nonsensul viu: *intellectualul*."

Desigur, Alexandru Dragomir exageră cu bunăvoie (era într-o surdă polemică cu îndemnurile lui Noica): pentru omul european (omul civilizației moderne și postmoderne de pe suprafața globului) întrepătrunderea cu lumea, cu acea *cosmicitate* a ei vine abia după ce ai gîndit lumea pe calea aridei și prea puțin naturalei raționalității. Care e însăși *natura* omului. De aceea, poate, bâtrâni, care au avantajul parcurgerii ciclicității firești-nefirești a mentalului în etapele acțiunii și reactivității sunt mai disponibili dărurilor într-o amplificare simțurilor prin natură (în natură). În această ordine de idei, restul este *mimesis* ori *spirit* ludic - adică artă, *creație interțională*, nu mai puțin născătoare de lumi... de... *mundus imaginalis*, posibil adevărată, însă deloc naturală.

Scrisori cu valoare sapiențială conțin personaje și simboluri animaliere pentru ascunderea (dezvaluitoare) identității reprezentanților autorității puse în discuție. Motanul *Arpagic* al Anei Blandiana nu este decât un recent exemplu românesc dintr-un enorm și al măștilor voit aplicate în toată lumea. Carieră glorioasă au făcut dobitoacele lui La Fontaine. Luînd urma timpului, ne vom delecta cu *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, luncind din opere polemice în fizionume cum ne asigură George Călinescu.

Prinț-o clasificare abruptă, cu efect de paloș asupra nodului gordian al "imagologiei" (Baltrusaitis), deosebim lucrările cu pretenție de învățătură vizând înținerea de minte a amatorilor de păcate înfierate și calitatea mai degrabă ludică a inocenței în defensivă. Ambele tendințe se găsesc nu doar în literatură ci și în pictura veacurilor. Din acest ultim segment reprezentativ își trage farmecul și forța sugestibilității desenul animat.

Malraux iubea pisicile, desena infinite ipostaze ale pisicii. La fel a procedat - nu să credeți: George Topîrceanu, și el poet al ființelor necuvîntătoare, totodată excelent desenator. Marea scriitoare franceză Colette a compus povestiri de neuitat despre pisici. Dar Rudyard Kipling? Cartea

junglei lui se citește și se vede într-o splendidă grafică alb-negru. Dar Saint Exupery cu testul pe care-l propunea: pălărie ori boala care a înghițit un elefant?! Arghezi iubea cîinii, fără a ignora pisicile. Zece mîjene o pastă voită, în șarm nebun după Zece negri mititei. El mai avea apoi pe Zdrenjenă, "cel cu ochii de faiană", drept sursă a inspirației în versuri de recreație. Disputa dintre iubitorii felinelor și ai "lupilor"-cîinii nu se sfîrșește. Pînă loc de presupus "război al sexelor". Adeseori, vedem totuși exemplare ale celor două specii viațuind în perfectă armonie în aceeași încăpere, ba chiar pe aceeași canapea. Se întâmplă și unor heterosexuali...

Pianista Helene Grimaud (a concertat și în cadrul Festivalului Enescu la București) a înfățișat în SUA o Fundație pentru ocrotirea și înțelegerea lupilor, nîște cîini ceva mai vajnici, diabolizați pe nedrept, crede ea. Temei de mîndrie pentru străneșoșii tracilor dacii.

Cred că nimeni din cultura română a ultimelor decenii nu-a depus un mai mare efort de antologare a ilustrației "inocenței" în scrieri și desen, cum a făcut-o Iordan Chimet în *Antologia inocenței*. Voise o replică la *Elegile pentru ființe mici* ale celui pe care-l admira și iubea: Eugen Ionescu. Numărul ilustratorilor volumului este impresionant nu doar prin cantitate, ci și prin făptuirea vocabularului asemănătorilor: poezi și plasticieni cu har. Iată numele cîtorva autori bucuroși de jocul imaginilor dimpreună cu rostirea pe tema ființelor însăși de oameni ori însăși înținute: Eugen Ionescu, Alfred Jarry, L.N. Tolstoi, Tudor Arghezi, W.M. Thackeray, Slawomir Mrożek, George Topîrceanu, Jean Cocteau, Federico García Lorca, Franz Kafka, Charles Baudelaire, A.S. Pușkin, H.G. Wells, Dino Buzzati, André Malraux, Francis Picabia, Vladimir Maiakovski, Arthur Rimbaud, E.T.A. Hoffmann, Hans Christian Andersen, Alfred de Musset, Prosper Mérimée, Christian Morgenstern, Lewis Carroll, Paul Valéry, Mateiu Caragiale, Rudyard Kipling, William Faulkner, George Călinescu, Thomas Mann, Herman Hesse.

O adaug prezentului și de onoare pe Gabriela Melinescu, prea tîrără în 1972, la apariția antologiei, pentru a se fi remarcat așa cum o sătim așa în calitatea de distins poet, prozator și grafician. Lipsă de asemenei, Günter Grass, un adevărat "monstru" al scriitorii și graficii. Ei vor fi incluși probabil în reeditarea (12 volume) concepută de același magician, Iordan Chimet.

Cine crește animale de companie să fie că diversiunea ludică și din păcate un element secund în fața responsabilităților, a deranjului. și totuși, oamenii se lasă bucurării înconjurați de animale. Pentru copii, se consideră că ele ar constitui un factor educativ. Argumentele enumerate nu sunt decât adevăruri parțiale. Dar, poate rămîne un "secret" pe care l-am omis: promisiunea "veșnică copilăriei" (un fel de "tinerețe fără bătrînețe", în alt registru, firește!). La orice vîrstă, cîinele ori pisica slabesc chingile controlului nostru afectiv cu care ieșim "panțoși" în lume. Ne este dor de copilul din noi, îl regăsim prin intermediul animalului de companie. Aceasta e finalmente și mesajul fabuloasei *Antologii a inocenței*.

poezie

Ruinele unei sinucideri

Claudiu Komartin

Sunt un superb cal de curse cu picioarele dinapoi amputate. Cineva mă țeșală, și o mie de gheare metalice îmi intră adânc în carne, măngâindu-mi sufletul. Sufletul? O adunătură abjectă de resentimente și nedumeriri, și ovăielnică, vag conectată la lumea astă care se dizolvă în fiecare secundă. Foton după foton sfărâind în șuoale de noroi clocoșit. Clocoș neîntrerupt în aer și-n trup. Lumea, maree de lături cuprinzând cerul și pământul deodată. Lumea. În care eu ce mai sunt acum fără tine? Dintre toate retele, dintre toți monștri, din toată abjecția și ura unei vieți nimicite, eu, iată, aleg tocmai viața.

Sunt un membru amputat și mâna grea a călăului. Pe obrajii mei picură sânge, peste pieptul deschis cât să te cuprindă se încheagă sânge, am tălpile încleiate în sânge și mă transform într-un mestecân dur și roșu ca para focului. Sunt un bărbat viu, să spune, o mașinărie de carne, de sânge și măruntaie, pe tronul căreia o minte

zdruncinată scurmă și spulberă, spulberă și iar scurmă. Regatul meu crește cu fiecare durere pe care mi-o provoci. Regatul meu prosperă cu fiecare înfrângere, iar eu aștept pe unul din promontoriile stâncilor izbită cu forță de valurile negre. Când mă gândesc la tine, viermi sau lebede îmi joacă în inimă, înalță imnuri perfecte pentru exactitatea cu care mă distrug. Tresăltă în creier păianjeni deocheași, jucăuși, țesându-și în fiecare celulă pânza. Am devenit un stăpân neîndurător și precis. La picioarele tale îmi aștern trupul ca pe un hoit micuț năpădit de viermi. Viermi blâzni, viermi orăcăitori, forforitori, cărtitori, bursieri, specializați în lamentații prelungi. Viermi pe care nu vei putea să nu-i îndrăgești. Sunt căinele care schelălăie în fricoșat la picioarele nopții și piciorul dumnezeiesc al unui dumnezeu

plin de ură, care-și lovește cu sete căinele. Sunt căinele care își taie coaiele pentru unică plăcere a stăpânului său. Pi-aș cântă o serenadă cu gura plină de calmante; calmante care mă împiedică să mă gândesc la tine, calmante care îmi fixeză privirea în gol. Calmante care nu îmi pot stinge furia, care nu vor putea alunga durerea și spaima. Calmante care îmi dezvăluie TOTUL. Pi-aș cântă dumnezeiește cu gura plină de zoaie și de noroi. O mare de noroi fierbe și în noaptea astă, ca în toate celelalte, în trupul meu păcătos, neîmpiedcată de nici un recif. Deznădăduiesc în mijlocul întunericului. Ești un roi de muște ce pustiește cu fiecare zi cotloanele cele mai ascunse ale creierului meu. Te caut tot timpul, căntăind cu capul în pământ înserarea ce se lasă cu precizie peste umerii mei schelălăind de durere. Ești o sabie de foc și fungingine înaintând în forma de picioasă și smoală în care am fost turnat. În trup așteptându-te, ca pe un zid mișcător la marginea lumii.

Tobele fricii

Eugen Suman

văd noaptea avioanele aliașilor bombardând
bucureștiul
într-un iureș încordat
flăcări mari fantomatice îmbrățișăză clădirile
ca un halou fierbinte și strălucitor
risipind cehurile de sub piele
la lumina slabă a incendiului
încerc să deslușească titlurile ziarului de pe masă
să dau un sens acestei neașteptate arătări
însă mintea
cu o grăbie deloc ascunsă
se întinde cu tandrețe sub craniile vecinilor
iar somnul meu e tulburat din nou

dimineața astă ca o hienă zgomotoasă
m-a tras din învăluirea posacă a fumului de țigări
m-am bucurat cu adevărat atunci când
oamenii au început să se strângă zgribuili și unii
într-alii
prin stăbiile de mană prin scarile blocurilor
printre cearceafurile transpirate
o nouă zi țeșese ca prin minune tensiunea sexuală a nopții
iar fericirea le clocotea spumoasă în vene
când și savurau cafelele aburinde
ce frumos
mi-am spus frecându-mă la ochii roșii
ce stare de bine trebuie că reşim
cât de mult și iubesc odrașele adormite încă
într-adevăr pe spatele vecinilor mei
ca o dără de transpirație
se prelungie încetitor și temeinic însăși perfecțiunea

iată că toate lucrurile din camera mea stau la pândă
iar aerul tremură într-un mod atât de subtil încât
ai putea crede
că fiecare om vibrează într-o conspirație nemărtur-

isită
cu o solidaritate atât de rară de prețiosă
și atunci nu-mi pot înfrâna spaima nu pot ridica
privirea
mă las în voia acestei zbateri cardiaice în voia
tobelor fricii
nici un colț al camerei nu mai e loc sigur
iar acum
cu o solidaritate nemaiîntâlnită nespus de dulce
organele mele consonând cu tremurul întregului
bloc

se întâmplă căteodată să mă bucur fără motiv
și atunci sunt țepi care se zvârcolește în pieptul meu
trupul învăță să se miște în starea de după
amorțeală
iar pielilele dintre lucruri se întăresc și crapă
îmbrățiind miroslul bătrâneții în aerul sătăt
dansul meu smucit mă înăbușă acum
stărnește praful din mocheta groasă
privete-mi picioarele urmând indicațiile
mâinile se unduiesc în penumbră
tai camera în felii groase precum marile vapoare
în port
trupul dezarticulat rănește marginile obiectelor
în întuneric se săvârșesc toate lucrurile
iar degetele mele ascuțite precum gheră tigrului
deschid sternul spre mizeria din lăuntru

mi-au spus că încremenirea oaselor
apăția încordată și totuși inconsistentă
precum măluș de sub piele din zilele călduroase
nu reușesc să mă arate așa cum sunt
schipează carcasa arcul negru al sprâncenelor
membrele fără vlagă privirea întotdeauna obosită
așa cum fluturele din insectă nu este cu adevărat
fluture

nici noi țintuji în viețile noastre nu suntem vîi
până când nu rupem pânza din jurul nostru
până când oboseala noastră nu se racordează la
marea schemă

ca și cum strada mea nu era de ajuns
iata că nici măcar locul pe care-l ocup nu-mi
aduce
acea sublimă rarefiere a sternului
acea ușurință a assimilării de care nu mă pot
dezbară
ostilitatea pe care o simt acum nu e o închipuire
zumzetul continuu care se aude dinspre masa de
lucru
e scrăpetul dinților trosnetul pumnilor strâns
sunt lucruri care trebuie să se întâpte
iar sub tavanul devenit brusc de un gri cenușiu
fumul țigării se strângă în nori negri de furtună

proză

Nevasta de la ora °apte

Dan Lungu

Ie°i din clădirea înaltă din sticla fumurie fără a arunca nici o privire înapoi. Câlca apăsat °i rar, privind la bombeurile pantofilor Timberland, lus truiji impecabil. Nu reu°ise să-i răspundă nici portarului, care-i urase probabil ceva de bine, zâmbind ca într-o reclamă la ajă dentară. Se simþea sătul până-n gât să zâmbească °i să vorbească frumos. Să fie politic. Să nu aibă voie să se enerzeze. Asta făcea toată ziua. "Bâga-mi-a° pixul", °opti printre dinþii, involuntar. Se aruncă în ma°ină °i î°i scoase sacoul °i cravata. Asta însemna că era vineri. În celelalte zile, doar î°i slăbea nodul la cravata.

Intră în trafic din instinct, cu mintea golită de orice iniþiativă. Mergea unde merge °uvoiul.

Doar era vineri.

Imaginiile din jur î°i intrau în creier ca ni°te baloane de săpun într-un ventilator.

Ajunge la marginea ora°ului, unde opri. Nu voia să ajungă în altă localitate. Sau voia, dar nu foarte tare. Cu altă ocazie.

le°i din ma°ină °i privi dealurile.

Total era foarte frumos. Nimic nu era frumos.

Iar până la °apte mai erau două ore.

Cât mai era până la ora °apte? Privi din nou ceasul. Două ore.

Uneori i se întâmpla să se întrebe ceva °i să uite ce a întrebăt.

Alteori i se întâmpla să răspundă la ce a întrebăt °i să uite ce a a răspuns.

"Bâga-mi-a° pixul", î°i răsună în cap.

Voce lui. Sau amintirea vocii lui.

Îl dureau tâmpalele. Durerea de sfâr°it de săptămână. Nimic anormal, totul e sub control.

Vânzările merg bine. Care vânzări? Tresări. Amintirea vocii °efului.

Intră într-un bar °i comandă o sută de coniac. În primul bar de lângă ma°ină.

Tragea cu urechea la ce vorbesc oamenii, dar cuvintele î°i intrau în creier ca ni°te baloane de săpun într-un ventilator. Îl plăcea fumul gros. Îl plăcea mizeria de acolo. Îl plăcea oamenii aia urâþi, °tirbi °i nera°i. În fond, bine că mergeau vânzările. Care vânzări? În rate, cum care?

"Bâga-mi-a° pixul", contracară vocea lui amintirea vocii °efului.

O tâvăleală cu Carolina, o tâvăleală cu Carolina, îi sună în cap.

Până la °apte mai era o oră.

Ar fi fost frumos ca din fumul gros să înceapă să plouă. Să curgă bere gârlă în halbele °tirbilor. Să se bucuré °i nenorocijii. Să danseze în ploaie.

Pe el, Carolina îl va salva. Îl va suge toată durerea de cap din cap.

Doar e vineri.

Cât mai era până la °apte?

Dădu coniacul peste cap °i o sună, de°i °tia că vine. Nu-i răspunse nimeni. Nu lăsă nici un mesaj. Poate era cu alt client.

"Bâga-mi-a° pixul"

°apte era ora lui, nu i-o putea lua nimeni. Plătea pentru ea. Era client fidel. Nu era datornic.

O tâvăleală cu Carolina, o tâvăleală cu Carolina.

Doar făcea vânzare, nu? Nu-i putea lua nimeni ora.

Butonând telefonul cu disperare, termină °i al doilea pahar de coniac. Carolina nu răspundea. Intră în panică. Era prima dată când i se întâmpla asta. De obicei, Carolina îl a°tepta. Acolo, în apartamentul ei închiriat.

Se simþea nedreptăþit.

Întotdeauna, la sfâr°it de săptămână, se lăsa pe mâna Carolinei. Îl a°tepta într-o lenjerie intimă cumpărătă de el. De culoarea nisipului. °apte era ora lui. Nu-l interesa în rest.

Se simþea în°elat. Nu era corect. El nu dăduse

buzna niciodată la altă oră. Nu-l interesa cu cine °i-o trage în rest. Dar la °apte trebuia să fie acasă, pentru el. La °apte era ca °i nevasta lui.

Carolina îl °tia. Îl cuno°tea toate mofturile.

După o tâvăleală cu Carolina, era pus pe picioare. Îl dureau tâmpalele.

Total e sub control. Nimic nu e sub control.

Carolina îl în°elase.

Ca ultima târfă.

Carolina °i-o trăgea cu altul când era ora lui. O durea în pa°pe de durerea lui de cap. De oboseala lui. De faptul că luni trebuia să fie din nou la servicii. Să vorbească frumos °i să zâmbească. Să nu se enerzeze. Să crească vânzările.

"Bâga-mi-a° pixul!"

Carolina, căpea în călduri - scrisă cu cretă pe un gard imaginari.

Hotărî să o sune pe Renata. Era un fel de prietenă. Atât cât pot fi prietene două femei din această bran°ă. Îl vorbea destul de des de Renata, pe care o adoptase. O învăþase meserie. Îl dăduse numărul ei la începutul relaþiei lor. Dacă nu dai de mine, þi-o recomand pe Renata, îl spuse ea atunci. Dar nu fusesese nevoie.

Renata răspunse.

Nu-i explică prea mult cine-i, că ea zise : aaa, clientul de la ora °apte! Nu °tia nimic de Carolina. Absolut ni-mic. Nu se văzuseră de câteva zile. Ea era disponibilă. Da, chiar °i în acel moment.

Se aruncă în ma°ină °i porni spre ora°.

O tâvăleală cu Renata, o tâvăleală cu Renata, îi sună în cap.

Începu să se întunecă.

În drum, trecu pe la blocul Carolinei. Toate luminile erau stinse. Stinse de-a binelea. Bâjbai prin cartier °i găsi adresa.

Renata îl a°tepta într-un halat de satin. Pe dedesubt se profila goală. Era de statură medie, plinuþ °i cu o figură ghidu°ă.

- Cât te dezbraci, mă duc la baie, zise ea.

O auzi cum urinează °indelung.

Apartamentul era modest, două camere semidecomandate. Probabil închiriat. Mobila puþină °i desperecheată. Pe pat, o cuvertură °aranească. Se a°eză în fotoliul desfundat °i începu să se dezbrace fără chef. Aerul de improvizaþie sârâcăcioasă îi tăia elanul. Nicu un pic de căldură, nici un pic de imaginaþie. Nicu o floare. La Carolina totul era dischisit.

O auzi pe Renata cum se spală pe mâini °i se °preiază. Dar nu o auzi trăgând apa.

O văzu întrând vioaie °i dardulie, cu sexul ras. Lăsase halatul în baie.

- Ce e? Suntem cam morocânos?

El dădu din cap că da. Începu să-l dezbrace cu dexteritate.

- N-am venit să fim morocânos, mormâi ea.

Îl ridică în picioare ca la o vizită medicală °i trecu la acþiune. Începu prin a-l ciupi cu dinþii de sfârcuri, apoi, puþin câte puþin, coborâ în zona pubiană. Emană un puternic miros de spray ieftin. Dar admise că utilizează cu îndemânare limba, aproape la fel de bine ca °i Carolina. Într-o felajie, dacă nu °tii să foloseºti limba, ai dat chix, îl explicase odată Carolina. De atunci era mereu atent la acestă contribuþie. Simþi membrul întârindu-i-se, °i parcă începea să-i mai treacă oboseala. În timp ce °i facea treaba, Renata îl privea cu ochii mari, albaþtri, °i încerca să-i zâmbească, ceea ce-i dădea o faþă destul de sinistră : de căine care mărâie, apărându-°i cu îndârjire osul.

- Ei, a°a mai venim de-acasă! Suntem frumu°ică foc! Să punem °i-o căciulă să nu râcim, vorbea cu sexul lui, pe el ignorându-l complet.

Trase un sertăraº de la comodă °i scoase un prezevativ. Îl desfăcu cu dinþii. Îl prinse capătul între buze, se lăsă în genunchi °i, înainte de a-i derula pe membru, începu să-l morfolească, a°a cum fac copiii

mici cu suzeta, °i să imite orâcăielile sugarilor : oa-aa!, oa-aa!, oa-aa! El găsi că e o glumă destul de reu°ită.

Zâmbi.

- Pi-a plăcut suzeta mea, a°a-i?

Dădu din cap că da.

- Să trecem la treabă °i să alungăm supârarea!, zise ea plină de optimism °i voie bună, de parcă nu mai făcuse de mult treaba asta.

Ajunge la spatele ei. Un spate lat, puternic.

- E°ti ardeleanca?, o întrebă el, găfând u°or.

- Da, da° de unde °tii?, îl întoarse o altă întrebare, cu vocea înfundată în pernă.

- Mi-am dat seama după accent, îl răspunse, cu vocea tremurând abia perceptibil.

- Dacă nu-þi place a°a, putem schimba pozþia...

- Nu, e foarte bine...că putem sta de vorbă...

Sexul ei ras nu tocmai de curând îl înþepa u°or. Găsi că are pielea din zonă scorþoasă, parcă tâbăcă. Bătături profesionale, îl trecu prin minte.

- E°ti de undeva de la þară?, o întrebă, fără nici o nuanþă peiorativă.

- Da, dintr-un sat de lângă Cluj...da` cum þi-ai dat seama?, îl chestionă curioasă, cu vocea venind parcă din fundul unei fântâni.

- M-am gândit °i eu a°a... după cuvertură..., îngâimă el, cu glas pierit.

- Da, e de la mama. În foarte mult la ea. O iau peste tot pe unde lucrez...

Apoi tâcăru amândoi, căci lucrurile se precipitaseră.

Când se epuiză, se lăsă mulþumit, cu ochii închi°i, pe spate. Durerea de cap începu să-l lase. Renata sări în picioare, să se mai dezmorþească.

- Ce facem, o mai pregătim de-o tură?, i se adresă veselă.

El îl făcu semn din deget că nu.

- Poate vinerea viitoare, spuse după un moment, cu gura încleiată.

- N-am vrut să-þi spun de la început, dar tot o să affli... Carolina s-ar putea să-°i fi găsit pe cineva °i să se retragă din meserie... Cel puþin a°a se vorbeºte..., zise ea, cu o umbră de stinghereală.

El tâcu. Tâcu °i ea.

După câteva momente, o auzi întrând la baie. Îl ajunseră la urechi câteva plescături indecente. De data asta, urmate de zgromotul apei trase.

Se ridică cu greu °i începu să se echipeze.

Îl lăsă banii pe masă °i o °terse că încă se mai auzea du°ul.

Acasă se aruncă îmbrăcat în pat, cu un pahar de coniac în mână.

Cu ochii þintă în tavan.

În cap nu-i răsunau decât un urinat °indelung °i ni°te plescături indecente.

în dezbatere: psihanaliza

Freud, psihanaliza și comunismul

Radu Clit

In România, raporturile dintre psihanaliză și comunism par relativ simple. Așa cum arată G. Brătescu, Secțiunea de științe Medicale a Academiei RPR a calificat în decembrie 1952 psihanaliza drept idealistă și antiștiințifică. În acest fel, ea nu mai avea dreptul la o existență oficială, și părea chiar să fi dispărut de pe scena publică. Cu toate acestea, în perioada mai liberală a anilor 70, prin eforturile lui Popescu-Sibiu și ale lui Papadima, psihoterapia inventată de Freud a recăpătat o existență clandestină. Dar aceste raporturi sunt mult mai complexe, căci psihanaliza a fost apropiată încă de la începuturile sale de doctrina comunistă.

Începuturile psihanalizei

Așa cum se știe, inițial punctele de vedere ale lui Freud nu erau acceptate de majoritatea colegilor săi medici. Concepția sa, care consideră nevrozele drept expresia unor insatisfacții sexuale, era scandalosă pentru morală epocii sale, sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Se poate afirma că la momentul respectiv, statutul doctrinei comuniste era cumva apropiat. Evident, teoria lui Marx și Engels apăruse mai demult și generase deja o mișcare internațională. Însă ea nu se ocupa de viața personală, în timp ce psihanaliza era mai puțin interesată de cauzele sociale ale tulburărilor psihice. De aici impresia unei complementarități ale celor două doctrine, pe care o aveau unii cunoscători ai ambelor domenii. Astfel, dezvoltarea, începând cu perioada interbelică, a curentului freudo-marxist nu este surprinzătoare. În plus, psihanaliza era considerată drept o teorie care revoluționa vizionarea clasică despre boala psihică și despre sexualitate. La rândul său, marxismul era prin excelență o filosofie a revoluției sociale. și din această perspectivă, cele două teorii erau considerate complementare, căci revoluția socială propusă de marxism putea fi dublată de o revoluție a vieții private, inspirată de psihanaliză. Dar Freud nu pare să fi fost interesat de vreun fel de revoluție, deoarece unii dintre elevii săi aveau vederi diferite. Într-adevăr, W. Reich, considerat drept fondatorul freudo-marxismului a fost și cel mai fervent susținător al revoluției sexuale, ajungând să-l critique pe Freud pentru lipsa de interes pentru cauzele sociale ale tulburărilor comportamentului sexual.

Freud și dorința de recunoaștere

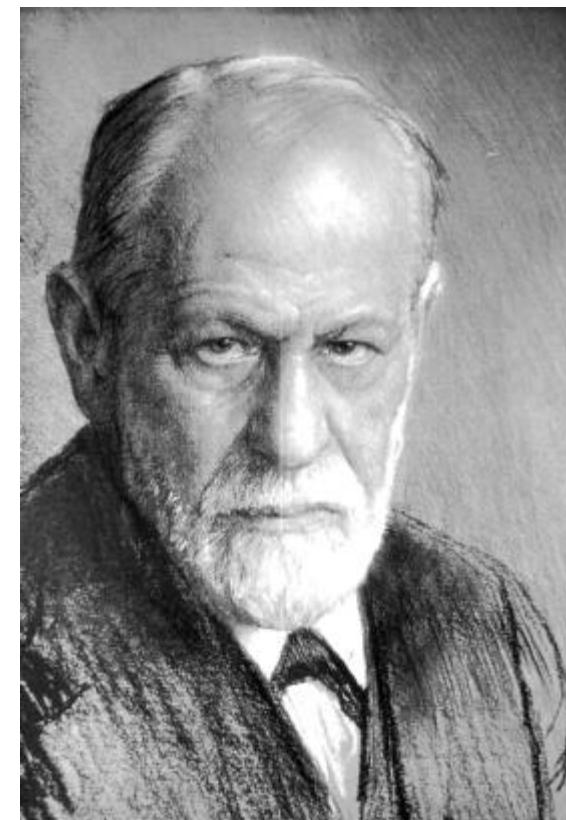
Freud își dorea să fie acceptat de către colegii săi ca o autoritate, și a aspirat mereu să fie numit profesor la universitate. El a și putut un ciclu de conferințe la Clinica Psihiatrică din Viena, pe durata semestrelor de iarnă a doi ani universitari, între 1915 și 1917. Textul acestor conferințe face substanța lucrării sale *Prelegeri introductive în psihanaliză*, în care explicităză ansamblul concepției sale despre viața psihică. Cu toate acestea, recunoașterea dorită nu a venit pe această cale, în pofida faptului că Freud se

pregătea pentru o asemenea eventualitate. Studiul *Continuare la prelegerile introductive în psihanaliză* este formulat ca un curs, dar nu a fost lăsat niciodată. În mod surprinzător, primul curs de psihanaliza la universitate a fost posibil într-unul dintre primele state comuniste, și anume în Ungaria Republicii sfaturilor. Cursul a fost organizat la Universitatea din Budapesta de către S. Ferenczi, dar nu a supraviețuit decât trei luni, cât regimul respectiv. Astfel, asocierea psihanalizei cu comunismul era susținută de anumite elemente ale vieții reale. Aceste elemente sunt mai numeroase în Rusia sovietică.

Psihanaliza în Rusia bolșevică

În pofida eforturilor lui Freud, psihanaliza era acceptată cu dificultate și în afara culturii austriece. Franța, de exemplu, a fost excesiv de impermeabilă, motiv pentru care doar în 1926 a fost creată la Paris o societate națională de psihanaliză. În România nu s-a ajuns nicicând în perioada interbelică la un astfel de progres. Poate și de aici eficiența cu care, inițial, regimul comunist a redus psihanaliza la tăcere. În schimb, Rusia a fost una dintre țările cele mai deschise la integrarea doctrinei lui Freud. Intelectualii ruși care mergeau la studii în Occident erau sensibili la ideile ei încă înainte de primul război mondial. Un istoric al fenomenului, Etkind, consideră că psihanaliza a fost importantă în Rusia între 1910 și 1930. Se poate lesne înțelege că noul regim sovietic nu a întrerupt interesul pentru psihanaliză. Probabil că tinerii deschiși la psihanaliză erau interesati și de revoluția bolșevică, considerată multă vreme o soluție la problemele societății ruse și ale umanității în general. Cert este că mulți dintre susținătorii psihanalizei au rămas în Rusia și după 1917. De fapt, Societatea rusă de psihanaliză nu a fost creată decât în 1921. Deci noul regim a permis progresul acestei discipline, tolerată doar de morală burgheză tradițională. Dar Etkind susține că psihanaliza interesa la acea epocă puterea pentru că părea utilă pentru proiectul de creare a unui om nou. Sensul pe care acest proiect l-a luat ulterior în doctrina comunistă era atunci încă neclar. De altfel, în aceeași perioadă, Pavlov nu era decât un "tovarăș de drum" care nu acorda prea mult credit noii puteri ruse. Regimul bolșevic îl curăță pentru că era laureatul premiului Nobel pentru medicină din 1904, iar el nu îl se putea opune în mod față. Deoarece psihanalizei îi lipseau asemenea semne de distincție, ea interesa multe personalități din domeniul medical și mulți bolșevici. Dar nu toți psihanalizii se bucurau de sprijinul puterii.

Astfel, la revenirea sa în Rusia în anii '20 Sabina Spielrein nu pare să fi fost folosită la potențialul pe care-l avea. Ea avansase încă din 1912 ipoteza pulsunii de moarte, însoțită ulterior de Freud și integrată în sistemul său teoretic. De menționat că Sabina Spielrein fusese analizată de Jung și îl avuse drept pacient pe ulterior celebrul Jean Piaget. Însă nu există astăzi nici o dovadă că ea ar fi publicat în limba rusă. Un alt aspect interesant al situației psihanalizei de la aceea vreme îl reprezintă grădiniștă de copii experimentală.

Grădiniștă de copii de orientare psihanalitică

Este vorba de un proiect care a funcționat între 1921 și 1924, și cu care Freud era la curent. Era de fapt o grădiniștă cu orar permanent, copiii aflându-se în regim de internat, inclusiv duminea. Din capul locului finanțarea a revenit statului sovietic, care într-o a doua instanță a trebuit să reducă suma pe care o putea pune la dispoziție. Dar un sindicat german al minerilor a oferit o subvenție parțială - din acel moment grădiniștă s-a numit "Solidaritatea Internațională". Cei 12 înscriși erau de vîrstă precolară, având între 3 și 5 ani. Se pare că majoritatea erau copii de activiști de partid importanți, în orice caz figura printre ei Vasili Stalin, fiu mai puțin cunoscut al lui Iosif Visarionovici. Funcționarea grădiniștă depindea de Institutul de psihanaliză, iar responsabilită ei era o pedagogă, care nu avea probabil o veritabilă formare analitică. Deoarece se dorea ca educatoarele să treacă prinț-o analiza personală, acest obiectiv nu a fost atins. Attitudinea față de copii era permisivă, nu se recurgea la pedepse sau la măsuri autoritare. Manifestările sexualității infantile erau acceptate, inclusiv masturbarea. Probabil că tocmai acest element a dus la apariția unor zvonuri răuoitoare și atacuri. Oricum, instituția a fost desființată după numai trei ani, fără o justificare clară.

Ar fi probabil exagerat să se credă că interesul pentru psihanaliză era singurul în joc. Doctrina comunistă se străduise să demonstreze, începând cu Marx și Engels, caracterul nociv al familiei burgheze. Astfel, reprezentanții mai puțin importanți ai regimului bolșevic precum Aleksandra Kollontai, o susținătoare a cauzei femeii încă dinainte de revoluție, milita pentru înfrințarea unor așezăminte de creștere colectivă a copiilor. Familiiile și mai ales mamele ar fi putut astfel să se dedice, bineînțeles, integral sarcinilor de producție! În plus, copiii ar fi putut fi educați într-un fel total diferit decât cel propriu societății burgheze, deci modelați pentru interesele puterii sovietice. Probabil că mai ales difi-

cultările financiare ale noului regim au împiedicat crearea unor astfel de instituții pe scară largă. Oricum, grădinița de copii invocată nu pare să fi corespuns rigorismului moralist al principaliilor responsabili bolșevici.

Apropierea de putere

După cum arată Etkind, pușinele documente accesibile astăzi și referitoare la această grădiniță par să-l desemneze pe Trotski drept cel mai suspus protector al proiectului. Rezultă că dintre liderii bolșevici de primă oră, el era cel mai interesant de psihanaliză. Înainte de revoluție, când se afla în Occident, el ar fi frecventat cercurile adreniene. Ori pentru Adler, susținător al teoriei compensării complexului de inferioritate, puterea era o dimensiune importantă. De aici și înălțarea recentă a unui mister. Ernest Jones relatează în celebra sa biografie a lui Freud, că acesta l-a întâlnit la un moment dat pe un bolșevic cu responsabilități internaționale. Acest activist i-a explicat că revoluția comună presupune o primă perioadă dificilă, pe durata căreia tot ceea ce reprezentă trecutul trebuie distrus, după care se instalează bunăstarea și abundența generale. Freud i-a replicat, cu ironie, că acceptă numai prima parte a programului! S-a speculat că bolșevicul respectiv era Trotski, dar de curând un istoric francez al psihanalizei, Chemouni, a demonstrat că cele două personalități nu s-au întâlnit niciodată. Pe de altă parte, este clar că închiderea grădinii experimentale coincide cu sfârșitul regimului lui Lenin, după care poziția lui Trotski a devenit progresiv tot mai puțin importantă. Iar sfârșitul psihanalizei în Rusia sovietică poate fi legat de expluzarea lui Trotski în străinătate, în 1929. În acel moment, Societatea rusă de psihanaliză număra mai mult de 20 de membri. Susținerea psihanalizei ar conta ca un nou argument pentru susținătorii întemeiectorului Armatei Roșii, ce pretind că dacă el ar fi fost în locul lui Stalin, comunismul ar fi generat o societate mai puțin represivă. În orice caz, din capul locului în Rusia sovietică psihanaliza a fost controlată de partidul unic. Dorința bolșevicilor era ca ea să servească scopurile politice ale regimului, și de altfel, s-ar putea spune că a și fost o victimă a luptelor intestine pentru putere. Dispărând total din peisajul disciplinelor umaniste ale regimului sovietic, psihanaliza a rămas însă nepervertită. Este dificil de imaginat la ce transformări ar fi fost supusă dacă i s-ar fi permis să

supraviețuiască. De semnalat că Freud, mereu la curent cu ceea ce se întâmpla în Rusia sovietică, a fost în cel mai bun caz sceptic.

Freud despre comunism

Freud a lăsat cel puțin o parte dintre opiniiile proprii despre comunism în studiile sale pe teme sociale. În *Viitorul unei iluzii*, publicat în 1927, este încă prudent, arătând că nu are competență să decidă dacă experimentul communist este realizabil, nici să măsoare extinderea prăpastiei inevitabile dintre intenție și execuție. El sesizează deci contrastul dintre proiectul de societate utopică și realitatea generată. Mai semnalează că practic nu există vreun raport între evenimentele din Rusia și "cultura noastră". Această diferență fundamentală a fost teoretizată ulterior de către Hannah Arendt ca o expresie a "rupturii în raport cu valorile morale și politice tradiționale", specifică totalitarismului.

În 1930, în *Disconfort în cultură*, Freud comentează câteva elemente de baza ale comunismului. Întâi iluzia regimului de a putea elimina inegalitățile prin suprimarea proprietății private - el precizează că inegalitățile sunt consecința agresivității, care nu este creată de proprietate, căci din punct de vedere istoric îi preexistă. Practic Freud sesizează aici un deficit al teoriei pe care se baza practica revoluționară și construirea societății comuniste. Proprietatea nu este pentru el decât o formă de manifestare a agresivității. Natura ei este pulsională, s-ar putea spune biologică, deci trebuie să îl se lase un spațiu de exprimare - evident responsabilității comunității au ignorat totdeauna aceste elemente, convinții că omul trebuie să se supună dictatelor puterii.

Aceeași nevoie de exprimare a agresivității duce, după Freud, la "narcisismul micilor diferențe": comunitățile vecine se confruntă și se disprețuiesc reciproc, pentru a se diferenția mai bine una de cealaltă. El apreciază că tendința aceasta există și în Rusia sovietică, unde construirea unei noi culturi comuniste își găsește temeiul psihologic în persecuția burghezilor. Freud se întrebă cu îngrijorare ce vor mai întreprinde sovieticii odată ce-i vor fi exterminat pe toți burghezii. Deci pentru el, burghezia nu este fundamental diferită de restul populației, lupta de clasă devenind astfel greu de justificat. În plus, Freud a

realizat că furia destructivă a regimului comunist nu avea să se limiteze la clasele considerate retrograde - se știe că "dușmanii poporului" erau ulterior găsiți mai ales în rândurile poporului însuși.

În *De ce războiul?* publicat în 1933, Freud comentează pretenția bolșevicilor că ar putea elimina războaiele și duce la dispariția agresivității umane. El consideră că nu este vorba decât de o iluzie, mai ales că în aceea perioadă, a anilor '30, bolșevicii se înarmaseră cu cea mai mare grijă, iar pentru a menține coeziunea adenților lor nu se dădeau înapoi de la asumarea urii contra oricărora altă părți. Freud semnalează nu doar lipsa de temei a afirmațiilor comuniste privind războiul, dar și natura lor contradictorie - pentru a elimina agresivitatea, se începea cu sporirea agresivității și propovăduirea urii.

Omul Moise și religia monoteistă, lucrare publicată în 1939, scrisă și înainte și după exilul forțat în Anglia din pricina ocupării hitleriste, prezintă o poziție mai nuanțată. S-ar putea spune că din pricina confruntării cu totalitarismul nazist Freud a devenit mai sensibil. El arată că în Rusia sovietică s-a dorit o viață mai bună pentru milioane de indivizi oprimăți. Ei au fost scopul de sub influența religiei și li s-a acordat o doză rezonabilă de libertate sexuală. Dar, "simultan, au fost supuși celei mai crude forme de constrângere și au fost privați de orice posibilitate de a gândi liber". Deci încă o dată intențiile laudabile n-au dus decât la înrăutățirea situației celor cărora li se dorea binele cu orice preț.

Bilanțul pe care-l face Freud rămâne realist, căci în pofida opiniei care apropiau disciplina sa de teoria marxistă, nu și-a pierdut spiritul critic. El nu analizează decât câteva aspecte ale societății comuniste, căci preocupările sale erau destul de diferite. Dar se poate înțelege că incompatibilitatea psihanalizei cu doctrina, și mai ales cu societatea comună, este mai importantă decât evenualele puncte comune. Deci, faptul că psihanaliza nu și-a găsit un loc oficial în cadrul regimului creat de bolșevici e o adevarată sănsă. Altfel, ea risca să fie aservată ideologiei sociale a puterii și să-și piardă specificitatea.

Editura Fabulator

spatiul psy

Vera Sandor

Itinerar de psihanaliză

EFG EDITURA FONDATIE GENERALA

spatiul psy

Corneliu Irimia

Idealizare și Dragoste
Eseuri de psihanaliză

EFG EDITURA FONDATIE GENERALA

spatiul psy

Radu Clit

CADRU TOTALITAR
ȘI
FUNCTIONARE
NARCISICĂ

EFG EDITURA FONDATIE GENERALA

interviu

“București, mon amour...”

De vorbă cu Samuel Tastet

Samuel Tastet este editor, poet, fotograf, actor. În 1976, înființează, la Paris, editura Vrac, care din 1985 își schimbă numele în EST-Samuel Tastet Editeur. În 1990, editura cu același nume (www.esteditura.ro) își mută sediul la București unde se impune imediat pe piața editorială prin calitatea cărților publicate. În 1992, ia, ca editor, premiul AER (Asociația Editorilor din România). Cărțile sale se vând prin reprezenta de librării FNAC, cea mai importantă din Franța. Ca fotograf, a publicat în același an *5 bis, rue de Verneuil*, carte scoasă în 3000 de exemplare și epuizată în câteva luni. O carte cu 56 de fotografii în care sunt surprinse graffiti inedite de pe zidul hotelului particular al celebrului cântăreț francez Serge Gainsbourg. După nenumărate expoziții la Paris, la galeria Christian Siret și în alte câteva orașe din Franța, expune, în 2002, la Cluj-Napoca, sub pseudonimul Samuel Veis. Cu același pseudonim va semna, în același an, volumul de versuri *La parole inanimée rehaussée de huit cryptogrammes de l'auteur*, EST-Samuel Tastet Editeur, București, 2002. Anul 2000 va marca și începutul unei cariere de actor în filmul *Occident*, al lui Cristian Mungiu. În 2005, a luat premiul Paul-Louis Desternes al Universității "François Rabelais", Tours, Franța, pentru publicarea, în ediție bilingvă a operei lui Paul-Louis Courier. Etern călător, Samuel Tastet trăiește astăzi la București. Deviza editurii sale e: "pentru ca fiecare carte să fie un eveniment". (Marius Voinea)

Marius Voinea: -- Samuel Tastet, dacă Brâncușii a mers pe jos la Paris, dumneavoastră cum ați ajuns la București?

Samuel Tastet: -- Prima dată, am luat avionul... Cum am ajuns la București?! Păi, și eu mă întreb asta. Nu sănătuia, literatura m-a dus acolo. Scrisul, poezia...

-- *Cincisprezece ani mai târziu, plânușii o carte ce se va numi București, mon amour, bocca dell'inferno, după cum o indică nota bibliografică a volumului La parole inanimée rehaussée de huit cryptogrammes de l'auteur. Ați fi putut scrie o asemenea carte acum zece ani, de pildă?*

-- Titlul îl am în mine de vreo zece ani, dar să zicem că, într-adevăr, mi se impune cu tot mai multă forță. Nu mă sănătuiesc să scriu o carte ca asta despre Paris, pentru că Parisul nu e "bocca dell'inferno". Când spun "bocca dell'inferno", fac o referință la Dante, dar într-un sens mitic al termenului, deoarece Bucureștiul, la fața locului, cum se spune, are ceva din infern. Infernul ne atrage, este un loc unde pot fi transformate anumite lucruri. Sunt oameni care spun că ne plăcă în Paradis; eu nu sănătuiesc asta, dar dacă preferăm Infernul, e pentru că acolo e ceva de făcut, de luat de la capăt, ceva care te face sa fii pentru sau împotriva, deoarece nu neapărat despre asta e vorba. Bucureștiul e un oraș martirizat, asasinat, de cănd ultimul constructor, Ceaușescu, a vrut să schimbe axa orașului. Se vede cu ochiul liber ce-a facut. și poate că peste două secole se va spune că nici nu e chiar așa de rău. E un oraș fără suflet, după păerea mea. Un oraș care și-l caută și tocmai de aceea îl simt martirizat, ca o "bocca dell'inferno". E tot timpul în flăcări, într-un fel: arde neîncetat, arde din cauza oamenilor care locuiesc acolo. Cred că oamenii care locuiesc în București, nu prea sănătuiesc. și nu fac referințe absurde, de vreme ce trăiesc acolo de cincisprezece ani, fără a fi un tip care se plimbă în Rolls-Royce prin oraș, dimpotrivă, merg peste tot pe jos, cu metroul, cu tramvaiul, taxiul. Cu tot ce e mijloc de transport, în afara bicicletei, pentru că sunt aproape de multe gropi... și sănătuiesc despre ce vorbesc deci. Cunosc noroiul din București: și totuși o umilință să ai tot timpul pantofii și pantalonii plini de noroi. Mai ales pentru o capitală europeană. E, așadar, un oraș care încă se caută și care, pentru asta, construiește la ora actuală tot mai multe clădiri de sticlă, căci ce e sticla dacă nu efemerul, strălucirea mată, să zic asa, sau mai degrabă, reflectarea soarelui în sticlă? Nu e doar faptul că strălucesc, că sare în ochi, mai e și oglinda, narcissismul, iar o societate care devine narcissistă, îl uită pe ceilalți și e sortită pieirii și, nu în ultimul rând, Bucureștiul nu are un mare fluviu. Cred că este singura capitală europeană care nu are fluviu. Glumim pe seama lui Ceaușescu, și eu o fac de altfel, deoarece

mai mult un râs amar întrucât a fost totuși un regim care a distrus enorm -- dar vroiam să spun că vroia să aducă Dunărea la București. Să presupunem că ar fi reușit să facă; nu ar fi fost până la urmă chiar atât de stupid. E trist de zis, dar cu firul de Dâmbovița pe care îl aveam, e foarte placut, înșă nu e un fluviu. Când mergi la Paris, e Sena, la Londra, Tamisa, la Budapesta, Dunărea, la Viena, la fel etc. Orice mare oraș are un fluviu, în afară de București. și tocmai de aceea trebuie să arate altceva, iar pentru moment, nu e deloc cazul. E un oraș prea dezorientat. București, mon amour: păi da, dragostea mea, căci nu sănătuiesc cum se face că rămânem în România. E un fel de virus bizar, avem un soi de afecțiune pentru tot ce rânește. Pentru ce e curat, nu simțim același lucru. În schimb, pentru ce e murdar, pentru ce doare, un fel de tandrețe ia formă, așa... și chiar dragoste de către amestecată cu ură. De căte ori n-am spus că m-am saturat de țara asta și că mă cărui! și nu am plecat. Scrisul, literatura, entuziasmul, oamenii care plutesc în acest *nisip mișcător** m-au determinat să rămân. Cam asta e, București, mon amour...

-- *Să revenim la editura EST...*

-- Nu e vorba de editura EST, ci de EST Samuel Tastet Editeur! Nu e deloc același lucru. De ce? Pentru că EST vine dintr-un vis pe care l-am avut în '85, un vis cu care m-am pomenit...

-- ... de unde jocul revelator de cuvinte.

-- De fapt, jocul de cuvinte este cu totul și cu totul absurd și nici măcar nu e un joc de cuvinte. Pur și simplu, în visul respectiv, am văzut cum soarele răsare la est și mi-am spus, în vis: "Est e Editura Samuel Tastet". Nu e așadar editura EST, ci EST-Samuel Tastet Editeur.

-- *De acord. Spuneți deci: "Trăiesc în Europa Orientală la București, unde zî de zi o altă limbă e în mine, de cinci ani." De fapt, Samuel Veis, alter ego-ul dumneavostră poetic, o zice. Să fi fost instalaarea la București, pentru dumneavostră, și un pariu lingvistic?*

-- Nu, nu prea mi-am dat seama de asta. și ansa mea a fost că țara asta era foarte francofonă -- zic era, pentru că și astăzi mai este, dar ceva mai puțin. Eu am ajuns acolo fără să sănătuiesc în română și am cunoscut persoane care înțelegeau și sau vorbeau franceză. A fost destul de simplu pentru mine. N-am simțit nici un fel de provocare. Mai mult decât atât, limba mi-a vorbit imediat, că să zic așa. M-am simțit în largul meu cu limba română. Nu am avut dificultăți majore. Nu m-am simțit frustrat din cauza limbii. Dovada e că la cincisprezece zile după ce am ajuns, m-am hotărât să lucrez acolo, să-mi continuu mai degrabă acolo munca editorială și nu în Franța, unde mă plăteseam, dispărând entuziasmul și, din păcate, vre-

murile pe care le trăim îmi confirmă acest fapt, deoarece pe undeva, există întotdeauna ceva entuziasm. Dar mi se părea că în România entuziasmul era mai concentrat și că era ceva de construit. Ceva diferit, "nou", cum prea bine o spune Baudelaire în *Invitație la călătorie*. Nu am resimțit așadar nici o formă de provocare. Desigur, ne simțim uneori tulburăți, când plecăm într-o altă țară și trecem la o altă limbă; "o altă limbă e în mine". Așa este. Într-adevăr, asta obligă la o formă involuntară de reflecție, dar tocmai asta spus în textul respectiv și anume că poetul e întotdeauna între două limbi. A lui și a celuilalt. Iar eu trăiesc aceasta condiție în limba mea maternă, franceză și, în a celuilalt, română, în a treia fel încât până la urmă se poate probabil uita care dintre ele e mama celeilalte. Să trăiesc între două limbi, e un lucru care întărește o condiție poetică, cu atât mai mult cu cât dacă n-aș fi putut să intru în limba asta și să mă las posedat de ea, n-aș fi putut fi editor. E că se poate de clar.

-- *Iar editorul, săia el că atunci când încearcă să facă în a treia fel încât fiecare carte să fie un eveniment, poate să atace anumite gusturi ale libertății?*

-- Ah, vrei să vorbești despre povestea cu cenzura? Despre marele editor, filosoful Liiceanu...

-- ... și legătura cu gustul libertății?

-- E problema lui, nicidcum a mea. Eu încerc să fac în a treia fel încât fiecare carte să fie, într-adevăr, un eveniment. Ce înseamnă asta? Fiecare carte publicată încearcă să-și arate valoarea astfel încât să poată fi luată în primire de cititor în modul cel mai bun cu putință. Nu sunt pentru producția industrială, pentru publicarea a două, trei cărți pe zi. Nu am nimic împotriva celor care o fac, dacă sunt capabili să o facă bine, dar sănătuiesc în România, nu există prea mulți traducători de calitate. Când facem 300-400 de volume pe an, nu prea văd unde sunt marii traducători aici.

-- *Dar era vorba de o problemă de difuzare, dacă am înțeles bine?*

-- Ca să revenim la povestea asta, da, chiar despre asta e vorba, adică Humanitas are o reprezentanță de librării, vreo cincisprezece. Noi lucrăm cu optzeci de librarii dintre care cincisprezece de la Humanitas și "Conducere de Sus", pentru că astăzi mi s-a spus la telefon, refuză în continuare să difuzeze cartea Alexandrei Laignel-Lavastine pentru simplul motiv că sunt în ea revelații despre doi autori importanți ai acestei edituri care se numesc Mircea Eliade și Emil Cioran -- pentru apartenența primului la Garda de Fier, precum și pentru sustinerea perfidă, până în ultima zi de viață, a regimului antisemit, căt despre al doilea, pentru

sprijinul pe care îl acordat lui Hitler în tinerețe. E treaba lui. Cred însă că a comis o greșală gravă pentru că, fără doar să poate, atunci când ești o editură a "bunului gust al libertății", ar trebui văzut despre ce gusturi e vorba. Cele care nu îl deranjează pe el, și aici avem de-a face cu o problemă destul de gravă de vreme ce acest om este în același timp editor și președinte al Asociației Editorilor din România. Un editor cenzurează un alt editor. Nu să mai pomenim că ceva decât în țări dictatoriale. Da, am întâlnit asta în dictatură.

-- Nu trebuie poate să uităm că Liceanu a fost aproapele unui anume Constantin Noica, despre care Alexandra Laignel-Lavastine a scris o teză de doctorat...

- Da, cred că e și o chestiune de persoane. Lavastine a deranjat multă lume; de exemplu, pe cea Marta Petreu care se crede împătunicită cu toate drepturile asupra României, când nu poate fi vorba de cărău ceva. Poate să spună ce vrea doamna Marta Petreu. Avem toate documentele despre ea pentru a spune ce n-a făcut și ce a făcut. Există o gelozie, desigur, pentru că Alexandra Laignel Lavastine, care nu e de origine română, a depus o muncă enormă pentru România. și nu e orice fel de muncă, e vorba de gândire. Ticălosul care a scris toate articolele în 22, tocmai am descoperit că a fost informator la Securitate (și-a trădat timp de douăzeci de ani cel mai bun prieten, un scriitor cunoscut la fel de bine în Franță și în România), iar Lavastine, pe vremea lui Ceaușescu, l-a ajutat pe acest individ în Franță și în Germania. Ceea ce deranjează, e că Lavastine nu e română și că, pe deasupra, e femeie. Cum editura mea deranjează, poate, pentru că sunt francez și de ce mă amestec? Cu ce drept public cărău despre anumii români și nu oriicare...

- Să trecem acum la lucruri mai nostalgice. Afi fost într-o vreme, "prietenul esențial", pentru a prelua formula lui René Char, al Marianei Marin. Cum era ea în viața de zi cu zi?

-- Nu există cotidian în poezie. E tot timpul reînnoit. Au fost cinci ani de poezie, în toate sensurile termenului. În stilul Verlaine-Rimbaud, iată! Avea ceva din povestea lor. Deși nu era doar asta, totuși. Era că și cum eu să fi fost homosexual și mi-ar fi plăcut femeile și ea ar fi fost homosexuală și i-ar fi plăcut bărbații. Se potrivește foarte bine cu cuplul Verlaine-Rimbaud, nu-i să așa...

- ... și celebra poveste cu aragazul care mergea în continuu?

- Ah da, era un frig teribil. Nu era caldura. '90-'91, '92 era poate ceva mai bine, deși apa era la fel de galbenă în cadă. Aprindeam cele patru ochiuri de la aragaz ca să ne încălzim în apartamentul din Barajul Bistriței*, aproape de Poarta Patru* unde este o uzină de armament, la București. Cu popul în față. Scrisese un poem foarte frumos, de altfel, *Etajul cinci**. Cotidianul nostru era, păi, să găsim apă minerală. Era formidabil. Când găseam, cumpărăm în cantități industriale. Cumpărăm câte cincizeci de sticle o dată, de vreme ce era un produs rar... Erau multe cutremure, pe vremea aia, și, pe urmă, era poezia în permanență. Vedeam multă lume, mulți prieteni, mulți poeți, oameni nebuni, era și multă băutură. și asta e tipic țărilor din Est. Când nu ai nimic și totul și-e interzis, bei.

- ... există flagelul rus, la origine!

- Da, poate că vine de-acolo. Dar cred că e destul de specific estului: merge din Polonia până în Republica Cehă, trecând prin Ungaria și prin Serbia. Dar e posibil să fi fost un pic de influență rusă. Mariana era un înger. Un înger și un demon, în același timp. Poezia ei e impregnată de frumusețe, de raritate. Era o voce. Nu tria cu cuvintele. Nu era cineva care să fabrice fraze, ea le expulza mai degrabă. și asta era extrem de important. Era să și în viața de toate zilele. și era frumoasă. O ființă frumoasă care, îmbătrânată, se

distrugea. S-a urăbit de către, în tot ceea ce putea apărea ca o formă de urăjenie, era ceva mare, frumos. Cazul Beckett, de pildă, care era foarte frumos, când era Tânăr. Avea ceva aparte, o carismă deosebită. Iar Mariana era exact așa. Când am vazut-o pentru prima dată blondă, am simțit că era ceva foarte grav. Nu mai eram împreună de cărău ani buni și nu prea apreciasem asta. Mi se pare că nu i se potrivește deloc. Era ceva morbid în chestia asta. De altfel, ultima ei carte are un titlu foarte frumos *Mutilarea artistului la tinerețe*. Era tocmai dorința de a se distrage, dar nu o distrugere cum suntem obisnuiți să vedem. Era încercuită de niște tineri care erau interesati de poezia ei, mai mult decât ei puteau să intereseze. Era totuși foarte stăpână pe sine, ceea ce era firesc. Securitatea a căzut. A omorât-o, cu alcoolul, pentru că pe vremea aia era bine să bei să fii luat drept nebun. Așa, Securitatea te lăsa în pace. Credea că ești bătrân. Au intrat toți în jocul asta. I-o spusesem, de altfel. De când a murit, Bucureștiul e ciudat pentru mine. Eram totuși despărțiti de opt ani. Nu mai am aceeași privire, adică nu mai eram împreună, dar și acum că e acolo. Era ceva din ea acolo. Chiar ieri, eram la Paris și mă plimbam plin locuri pe unde fusesem cu ea. E ciudat. În sfârșit, te pune pe gânduri.

-- și mie mi se pare ciudat să vă aud vorbind despre asta, pentru că îmi amintesc că în 5 bis, rue de Verneuil, e o imagine cu ea, dacă nu mă înțeleg...

- Da, o imagine fugitivă. S-a făcut că se poate de natural. Mulți au crezut că e vorba de Jane Birkin. E drept că vroia cu orice preț să participe, să scrie un text în cartea asta. Nu-i ceruse nimic. Imaginea aia a fost că și cum ceva dispără între mine și ea și, până la urmă, nu a dispărut. Cred că vom să peste cărău ani când vine o astă. Cei din generația ei șiu, desigur. Trebuie spus că era multă gelozie. Faptul că era publicată în frantuzește, deranja multă lume. Am cunoscut România datorită ei, datorită scrișului ei. Am ajuns în România datorită poeziei. Poeziei EI. De fapt, una din cărăile pe care am publicat-o fără să cunosc se numea *La intersecția marilor drumuri comerciale*. Ce simbol... și când am publicat cartea asta, sătiam că se va întâmpla ceva în viața mea. Aveam să adar același regim de instinct animalic. Trăiam într-un mod foarte animalic. și ea era totuși o ființă rară. Aș putea spune mai multe, dar nu să mai ai spațiu, pe urmă.

-- De vreme ce vorbim despre oameni la care pînă, ce v-a marcat la omul și scriitorul Alexandru Vona care ne-a părasit de curând?

- Prima dată când am citit cartea lui Vona în franceză, carte pe care aveam să o editez mai apoi, am fost practic în stare de levitație. Scrișul lui are o putere fantastică. A scris cartea astă în foarte puțin timp. S-a închis într-o cameră - de unde *Ferestre zidite*, fratele lui cântă la pian lângă el și a început să scrie. Avea 22, 23 de ani. A scris-o dintr-o suflare. Cartea mă pusă în transă, nu sătuan exact de ce tip. O transă a memoriei, o transă înspre anumite lumi. A fost scrisă chiar înainte de evenimentele din '47, comuniștii au venit atunci la putere - manuscrisul, cum se știe, a fost ascuns și regăsit după 50 de ani. A ratat de puțin să publice la Gallimard în anii '50, dar un "inconscient" care tradusese cartea, a fost cauză refuzului. Cunosc numele "inconscientului", dar nu să-l spun.

- ... Reichmann?

- Nu, de data astă, nu-a fost el. E un prieten de-al lui. Un poet de calitate, totuși, dar un traducător prost. N-a fost să fie. Dar Vona era un arhitect al cuvintelor și a devenit arhitect și în viața de toate zilele. Vona, da, datorită lui cartea mea a ieșit. *La parole inanimées*. El mă îndemnă să o public. O scrisese de vreo douăzeci de ani și i-am pus-o în mână, să, din întâmplare, să-i ceră părerea, pur și simplu, și mi-a spus că trebuie neapărat să o public. Fără să mă îndemne să fac,

n-a fi făcut-o. A fost deci un element motor. Dar el era într-o căutare perpetuă a identității, a unei lumi proprii. S-a născut în România dintr-o veche familie de evrei spanioli care a plecat în timpul Inchiziției și s-a regăsit pe urmă în România, în Turcia... Iar în *Ferestre zidite* se poate citi printre rânduri, ceea ce am citit în Kafka: de ce să exiți? Dacă ar fi continuat să scrie, ar fi luat cu singuranță premiul Nobel, pentru că e o carte care, în cele din urmă, încă n-a fost citită. A avut un succese foarte relativ, dar va reveni în forță. Ca anedotă, facea parte din familia lui Canetti, chiar dacă trebuie poate să nu spun. Nu astă îl face pe om: Vona e Vona. Îl chemă Samuel, în plus: "cel care s-a numit". În sfârșit, o spună în glumă, dar există, și la el, un fenomen al numirii. Dar m-am îndepărtat de întrebare...

- Nu, nu foarte mult... Amintirea cea mai puternică a omului și scriitorului Alexandru Vona.

- Era și una și alta adică, într-adevăr, omul și scriitorul erau strâns legați. Formau un tot. și era generos. Îl asculta pe cel de lângă el, lucru destul de rar pentru un scriitor. Înțeleg, un scriitor are nevoie să fie ascultat. Baudelaire l-a ascultat pe Edgar Allan Poe vreme de zece ani. Avea totuși un defect teribil care era în același timp o calitate: indecizia, îndoiala. Mi-a spus că e o boală teribilă la el și îl înțelegeam: tot timpul nehotărât, tot timpul pătruns de îndoială. Era de acord cu o decizie și a două zi, și schimba poziția. Câteodată chiar și după o oră. Era teribil, terifiant, chiar dacă și faptul asta avea farmecul lui! Doar că nu prea trebuia să intre în jocul lui, pentru că putea să te scoată din minți.

- Sunteți poet, fotograf și de cătăva vreme, și început o carieră de actor în România. Ne puteți spune câteva cuvinte despre asta?

- Toți cei care urmăresc cinematografia românească de autor, și tu că am avut un rol important în filmul *Occident* care a fost premiat la festivalul de la Cluj. Un film care a deschis o cale care mă atinge, care îmi place. Altfel, tocmai am filmat cu Peter Călin Netzer (adorabil) și cu Ioan Cămarzan, un tip formidabil. A facut rolul pentru mine. El e cu adevărat un poet. Are un mod de a lucra cu oamenii care îmi place nespus de mult. și o distanță, o privire, o linie. Mai ales că am primit rolul din întâmplare. Am trecut pe la el și mi-a zis: uite! și, încet-încet, totul a mers de la sine. Un rol mic dar al naibii de dens. Cinema-ul e una din marile mele pasiuni. Să fii actor e că cum ai fi un pic scriitor și invers, pentru că un scriitor trebuie să intre în pielea personajelor sale. Iar un actor care intră în pielea personajelor sale devine scriitor pentru că trebuie să se pună în pielea celui care a facut povestea. Există deci o legătură între ei. Dar e adevărat că pentru mine e o placere să fac cinema și, da, mai e modul meu lene de a scrie. Scrișul e ceva foarte exigent și când fac cărăile altora, și-e greu să fac propria carte. Dar eu prefer încă să fac cărăile altora. Foarte de departe, desigur.

- Traiți între două literaturi. Spuneați cândva că sunteți podul dintre ele. Cum vedeați literatura română în comparație cu alte literaturi?

- Trebuie să evoluzeze. Literatura română e o literatură în viitor. De doi, trei ani, s-a născut o nouă generație care va scrie, va produce cărți. EST a publicat recent una care pare să-l tulbere pe mulți, de vreme ce se vinde destul de bine (*Băgău* de Ioana Brădean). Nu faptul că e vândută contează ci că e cîtătă. Informația a trecut din gură în gură, pentru că, practic nu am făcut publicitate și fenomenul continuă încă. Cu atât mai bine pentru autor și pentru literatura română mai ales. Literatura română e o literatură în devenire. Trebuie, desigur, ca pentru asta să existe editori demni de acest nume, să suporte această muncă, să o facă cum trebuie, să aibă curajul să publice, să-și asume anumite riscuri, cum se zice. Trebuie și să căutăm să descoperim autori. În privință

României, cred că marii scriitori - sunt poate unii care s-au născut deja -- nu vor fi recunoscuți decât în douăzeci de ani, pentru că, din păcate, există o întreagă cultură din afară care trebuie digerată. Mă gândesc la o generație de tineri scriitori de azi care vor da un loc literaturii române. Dar e nevoie de douăzeci de ani. Nu e chiar așa de mult. Acum, sunt doar pălpărire a ceva. A existat o literatură română în timpul lui Ceașescu care a durat puțin după, dar astăzi ne dăm seama că nu rămâne mare lucru din ea. Se poate vedea și în Franța dezastrul total al literaturii franceze actuale: din aceste sau apte sute de autori -- două sute de autori noi, mi s-a spus -- căi rămân? Nici măcar unul, poate. Dar aici e vina producției. E nevoie de pasiune, de căutare, de dorință de lectură.

- Dar am avut un pic din toate asta. Mulți scriitori români au fost traduși fără să poată însă să se facă cunoștuții în străinătate. Sunt total obnubilați, inexistenți în ochii unui cititor francez: iau cazul pe care îl cunosc mai bine.

-- Da, bineînțeles, sunt referințe. și aici, avem de făcut o întreagă muncă de reabilitare. Vom publica cât de curând, cu Maurice Nadeau, *La réhabilitation du rêve* (Reabilitarea visului), după un poem al lui Dimov - cred, o carte cu toți poeții de avangardă care au făcut practic dadaismul și o parte a suprarealismului. Autori total necunoscuți, în afara lui Tristan Tzara și a lui Gherasim Luca care dacă au devenit cunoscuți, e pentru că au venit în Franța. Toți cei care au rămas dincolo, s-au stins, fiind și îngheșuți de regim. Eu luasem întrebarea ta în viitor și pentru astăzi. Dar mai trebuie pentru asta ca și para, ministerul culturii să nu-mi prea place să vorbesc despre aparate de stat - să și facă cunoștuță literatura cum o fac pari la Franța, Germania, Spania, Danemarca, Portugalia. Iar în România, asta e o gravă problemă. Dar se poate face și cred că dacă, în douăzeci de ani, o muncă reală e făcută de editori și reușim să traducem vreo zece-cincisprezece autori de calitate, literatura română și va găsi locul. Fără nici o îndoială.

- Cum am văzut la librăria Boîte à livres de la Tours, Scrisorile din Franța și din Italia ale lui Paul-Louis Courier, apărută la EST, să știu pe unde suntești cu ultimul volum?

-- Plănuim să facem un fel de mică trilogie, fără ca, de fapt, să fie una: trei cărți de Paul-Louis Courier publicate pentru prima dată în română; în cea de-a treia și vorba de două traduceri ale autorului despre echitație și cavalerie. E planuită pentru a 180-a comemorare a dispariției scriitorului. Credem că va ieși înainte de 10 aprilie. Cartea va cuprinde, în interior, și un caiet special de desene făcute de un artist român pe care îl cheamă Ștefan Călărașanu. Un caiet de 16 pagini de desene cu cai. Poate vom și expune aceste desene. O să vedem. Cartea va fi tradusă de Irina Mavrodin care, trebuie reamintit, e cea mai mare traducătoare de limba franceză din România și, lucru rar, e capabilă să traducă și în sens invers. Va fi, fără doar și poate, și un text al doamnei despre arta traducerii -- ce înseamnă să traduci? -- și va fi prefăcută de Daniel Leewers. Totul în bilingual pentru a termina ciclul pe care ne propusem să-l facem despre Paul-Louis Courier. Cam astăzi. Că tot se ex-termină caii (nu-i așa?), noi o vom termina într-un mod cavaleresc.

- Vă las ultimul cuvânt, pentru încheiere...

-- Păi, ultimul meu cuvânt ar fi: Bine v-am găsit!

■
Interviu realizat și tradus din limba franceză de
Marius Voinea

Note:

* În română în original

1. De fapt, S. Tastet se referă la articolul-manifest al lui Geo Bogza, publicat în *Uru*, an IV, nr. 34, martie 1931.

reportaj & antropologie

Băiuț

■ Horațiu Damian

Întâlniri

La familia Pop am ajuns prinț-o terpă persoană binevoitoare, cu aparență ingenuă, căutând oameni plecați la muncă în străinătate. În primul rând, persoana în cauză este posesoarea celor mai albastri ochi pe care i-am văzut de ceva vreme. Ochii vin în contrast cu o piele de culoarea pierścii coapte. Nici un rid. Își oferă ajutorul cu bunăvoieță. În care scop se apropie și își sprijină mâinile către două cazmale pe gard. Se prezintă. A fost pădurar vreme de douăzeci de ani și "tie „cum îs chestiile astea". Facem cunoștință. Numele meu îl evocă propriile studii de istorie antică. Am numele unui împărat roman, îmi spune. Îndrăznesc să-l corectez. Horațiu a fost doar un poet. Da, vine replica, dar și Nero a fost poet și împărat și tiran. La un asemenea argument imbatabil nu mai ai ce spune. Iar până la informațiile cerute mai e. Am fost avertizat că „îs băut puțin”, așa încât trebuie să fim îngăduitori. Dar, din moment ce suntem de la Jurnalism, avem dreptul la un expozeu de un sfert de oră despre Academia Cașavencu. Interlocutorul nostru e abonat fidel. Așa încât ideile zboară, se încrucișează, își nesc de unde nu te aștepți. Păcat că uneori coerența internă e distrusă de către un „stai să-ji zac”!

Până la urmă am ajuns la familia Pop, prinț-un instalator ieșit din casa amfitrionului după scule. În drumul său îerpuit pe uliță și-a adus aminte de familia Pop, cea cu șase copii, din care cinci plecați la muncă în străinătate. Pe moment, doi dintre fii sunt acasă. Însă e doar ceva temporar, pentru că până în septembrie vor pleca. Tot acasă e și una din fete. și ea cu bagajele făcute pentru Austria.

Primul contact l-am avut chiar cu emigranții, mai precis cu cei doi băieți, Victor și Ovidiu. Aici tabloul se limpezește. Copiii familiei Pop formează o diasporă împărțită, pe sexe, între două jări total diferite. Băieții lucrează, toți trei, în Spania, în timp ce prima dintre fete e stabilită în Austria încă din 1991. Cele două surori ale ei pleacă la sora lor pe rând, prin rotație.

Vârsta limită la care are loc plecarea pare a fi 20 de ani. Victor are 24 de ani, și lucrează de patru ani în Spania. Ovidiu are 22, și pleacă de doi ani afară. Până la un punct, experiențele lor sunt asemănătoare. Împreună cu al treilea frate, locuiesc și muncesc în aceeași localitate, Vinaros. Au lucrat, la început, la negru. Mai ales în agricultură, la cules de mere sau de portocale. Salariul era cel minim, dar suficient pentru a trăi decent, crede Ovidiu. Uneori, cum ar fi în cazul culesului de portocale, se puteau căștiga și 700-800 de euro pe două săptămâni. Însă aceste două săptămâni erau singurele din an în care culegătorii de portocale erau necesari. După aceea, trebuia să își găsească alt loc de muncă, tot la negru.

Ulterior, destinele celor doi par a se diferenția. Victor și-a căutat un serviciu legal, după un an de la venire. Aici, venitul e cam de 1100-1200 euro pe lună. Are acum un statut, este considerat un om de bază, pe care diferitele concedieri în masă nu îl mai privesc. Ovidiu muncește, deocamdată, tot la negru. A început în domeniul renovării apartamentelor, iar acum e la o firmă de design vestimentar. În general, ambii frați apreciază clima hispanică, ambii au învățat repede limba.

Părerile lor despre spanioli diferă, în funcție de experiențele avute. Victor are o părere bună despre ei, pentru că, la muncă egală, nu fac diferențe între imigranți și localnici. Ovidiu, dimpotrivă, îl consideră foarte răsiți, o trăsătură pe care Victor le-o rezerva austriecilor. De la un punct, însă, povestile celor doi frați variază evident. Victor ne vorbește mai mult despre experiența lui ca muncitor, despre cele șase zile de muncă pe săptămână, despre stereotipia vieții de zi cu zi „același orar, același orar, de parcă ești mașină”. Ovidiu povestește despre partea mai întunecată a vieții spaniole, despre tentațiile ei, despre drogurile cu care a fost îmbuat și cum a rezistat presiunilor de a le încerca. Poți face rapid bani transportând căte două kg de cocaină pe ruta Barcelona-Valencia, pentru 500 de euro transportul.

Dar, se grăbește să adauge, în timp ce mama intră pe ușă, nici nu s-a gândit să accepte. Apoi ne povestește cu humor despre pățania avută pe când lucra la decorarea apartamentelor. Una dintre cliente, o femeie columbiană, creștea o plantă de coca, căci în scopuri decorative. Copiii ei o foloseau pentru scopul îndeobătut cunoscut, în modalitatea popularizată de indienii sud-americanii: mestecau frunze. Când stăpâna plantei a observat frunzele smulse, a făcut scandal, acuzându-l pe Ovidiu că se droghează. N-a vrut în răptul capului să creadă că responsabili ar putea fi alții. și uite așa, dacă e să-l credem pe Ovidiu, să bus capăt unei cariere promițătoare de décor.

În familia Pop la putere e matriarhatul. Clanul e condus cu mână de fier de mamă, Eudochia. și nu e simplă figură de stil. Nu e doar orgolul unui părinte ce acoperă o autoritate iluzorie.

„Copiii din cuvântul meu nu ies” spune Eudochia Pop cu mandrie. Iar spusele ei sunt confirmate, în lipsa ei, de fiecare dintre progenitura.

Prima noastră întâlnire n-a început promițător. Vorbeam cu băieții în bucătărie când în încăpere a intrat Severitatea însăși. Mai târziu aveam să aflăm cum o cheamă de fapt. O figură austera, între 50 și 60 de ani. Ochi întunecați, străjuși de două sprâncene încrustate. Încercările noastre de a ne explica prezența acolo au fost tăiate scurt prinț-un „nu mă interesează”. Abia mai târziu m-a lămurit de ce. Fusesem luări drept misionari sectanți, veniți să facă prozeliti, din cei ce bat la ușa oamenilor. Culmea, eram tot doi, ca și respectivii.

Pentru că, trebuie să știți, băiuțenii sunt oameni extraordinari, deschiși, prietenoși, dar...! Tensiunile interetnice par să-i ocolească, poate și pentru că mulți din locuitori au strâmoșii din mai multe etnii... dar! Atât româna cât și maghiara sunt vorbite în mod egal de ambele etnii... dar! Confesiunile tradiționale, ortodoxă și reformată și catolici se respectă și chiar se amestecă... dar! Există o anatemă: sectanți, neo-protestanți, cei ce neagă sfântenia Fecioarei Maria, cei care scriu numele lui Mesia cu un singur „I”. Pentru aceasta, băiuțenii au nicio comentarii deloc măgulitoare...

În rest, crucile și troițele ce apar ici și colo pe dealuri și în grădini, ca și cele două capele, confirmă feroarea religioasă a acestei comunități minerești. și, pentru a nu-l ofensa pe Dumnezeu,

credincio*o*ii au reu*o*it, cu aproape două secole în urmă, să treacă peste deosebirile religioase și să se roage în acela*o*i lăca*o*. De la 1818 ortodoc*o*ii și romano-catolicii oficiază în aceea*o*i biserică, alternând slujbele.

Credința e prezentă și în casa Eudochiei Pop. Într-un colț al spațioasei camere în care discutăm se află o respectabilă colecție de icoane, crucifice și medalișane dedicate Fecioarei Maria și Mântuitorului. Gazda ne precizează că e credințiosă. Cât despre preoți? „Tâi i s corupți, până și preoții!“ și astfel pănește la suprafață problema corupției. Ea îi afectează pe toți locuitorii, nu e doar o păfăuă a Eudochiei. Revine în spusele tuturor celor cu care am vorbit. Cele mai elementare necesități sunt supuse unor dări neoficiale, dar extrem de împovăratore. Rarele angajări se fac pe pile și cu bani mulți. și doamna Pop îi trece în revistă experiențele proprii în domeniul: cum a încercat să-i angajeze pe cutare fiu la exploatare, pe altul la brutărie, „i nu s-o putut!“. În general, din șase copii, nici unul nu a putut să-i găsească un loc de muncă în Băiuț. Amintesc de una din fiice, absolventă de facultate. După ce și-a câștigat postul prin concurs, s-a prezentat la școală dintr-o comună apropiată pentru a constata că locul era ocupat, ilegal, de o altă persoană. și ocupat a rămas până în ziua de azi.

Un alt laitmotiv în spusele ei: că înainte era mai bine, înainte însemnat până în 1989. Nu e o opinie izolată. Am întâlnit-o și la ceilalți localnici cu care am vorbit. Mă gândesc în ce măsură e vorba de nostalgie și în ce măsură e o părere înțemeiată pe simpla comparatie. Oare să regrete locuitorii Băiuțului cozile de altădată? Telejurnalele cu Odiosul și Sinistra? Programele TV de două ore? Sau poate ar trebui să ne întrebăm că de incompetență și penibili au fost guvernările de după '89? La urma urmei, că poate fi de greu să depășești prestația guvernărilor din anii '80?

Au trăit la început într-o casă de lemn, sus pe deal. Casa trainică de piatră în care discutăm acum a fost construită din salariul soțului, cu 25 de ani în urmă, „că pe atunci putea minerul să-i construiască o casă dintr-un salar, nu ca acum!“.

S-a căsătorit cu Alexandru Pop „că era cel mai arătos bărbat ce se putea găsi!“ Atât de arătos că i se spunea Elvis. și, într-adevăr, dintr-o fotografie veche, alb-negru, ne privește un bărbat în putere, care arborează tunsoarea tizului său din Memphis. A lucrat ca miner și maistru miner. A prins pensia, pentru a muri la 60 de ani. Atac de cord. În aparență nici o legătură cu activitatea în subteran. Dar soția lui este convinsă că, până la urmă, tot de la mină i s-a tras.

Frison 1

Pop Alexandru a coborât sub pământ vreme de 40 de ani. Înălțând seama că s-a pensionat înainte de a împlini 60 de ani, înseamnă că a început mineritul din prima tinerețe. A străbătut galeriile subterane pe care și tu le străbăi acum, e drept, pentru un timp mult mai scurt. Vagonetul te-a adus la orizontul XII, la cea mai mare adâncime. De aici, colivia te urcă rapid, frecându-se de pereți noroi. Te gândești că și lava urcă pe colțul vulcanului cam în același mod și, probabil, cu o viteză similară. Treci rapid pe lângă galerii pustii, înecate în bezna. Sunt orizonturile XI-XIII, astăzi abandonate. În trecut perforatoarele răsunau zî și noapte sub fasciculele lămpelor. Astăzi doar căte un miner curios se mai oprește la intrare, înainte de a porni spre puținele abataje încă în activitate.

În camera de extracție este cald. Uneori, minerii vin să se usuze la căldura radiatorului și, de asemenea, la perete. Dar timpul pe care-l petreci

acolo e măsurat. Ale tale sunt galeriile și sălile subterane, pe care dinamita le-a deschis în stâncă. Trebuie să fii atent și să treci pe partea dreaptă. Pe partea stângă se cască puțuri adânci de sute de metri. Sunt așa numitele role, prin care minereul e trimis spre punctul de transport. Dacă ai ghinionul să cazi prin ele, te vei opri din prăbușire abia peste câteva sute de metri. Se mai întâmplă ca minereul venit de sus, de la cine și tie ce înălță, să răbufnească pe neașteptate, surprinzându-l pe miner. Așa a murit Emil Schramm, îngropat.

Drumul nu s-a încheiat. Urci zeci de metri pe scări de lemn, prin niște puțuri numite urcători. Scările sunt acoperite de noroi, ca de altfel și pereții urcătorului, aflați cam la o lungime de naș de față. Apa se prelungă, totul e alunecos. Pe aici au urcat și coborât minerii înaintea ta. Probabil și Pop Alexandru, zis Elvis, se numără printre ei. Pe aici urcă și Pepi, minerul de doi metri. Pufnești, își scopă nasul din mărgău, își aduni picioarele și își spui că mina n-a fost făcută pentru oameni înălță. Măcar Pepi e obișnuit, dar tu... Pe aici vor urca și vor coboră și alții, după tine. Totuși, e de ajuns un pas greșit și... Sau să-i alunecă mâna celui ce urcă deasupra și...

Însă nu trebuie să te lăși cuprins de gânduri negre. Pentru că, odată ajuns în abataj, în sala deschisă în miezul muntelui, intră într-o altă lume. Stânci imense au fost ciobite de forța exploziei. Bucăți de mărimea unui camion stau aruncate într-o râna. Lumina lămpăului urmărește vinele de minereu ce străbat tavanul. Din când în când, fascicolul de lumină se întoarce sub forma unor reflexii. Sunt cristalele de cuarț, adunate în pungi de piatră numite grajduri. Cristalele, de diferite mărimi, unele transparente, altele tulburi, gălbui sau violetă, căptușesc în întregime interiorul fiecărei „pungi“.

Poate că și Pop Alexandru zis Elvis s-a plimbat prin asemenea locuri, la ceasul când ele erau pustii, ca în clipa astă. Poate a căutat și el în elătoarele flori de mină cu infățișare de pietre prețioase. Poate s-a așezat și el, și cum o face Pepi acum, examinând transparența cuarțului abia găsit, precum un bijutier hasid din Anvers. În Băiuț toți, sau aproape toți cei care au de-a face cu mină și-au făcut căte o colecție de flori de mină. Pentru unii, atracția lor e principala cauză pentru care mai sunt mineri. Unii riscă și pătrund în galerii periculoase, gata să se prăbușească, doar pentru a urma chemarea acestor nestemate. Dar Pop Alexandru nu a fost vrăjit de aceste flori de mină. În orice caz, nu suficient pentru a-i lăsa copiii să devină mineri. S-a împotriva în tot timpul vieții, și această dorință a lui a rămas cu limbă de moarte.

Cum, necum, dorința i s-a îndeplinit. Nici unul din urmă și nu a avut de-a face cu subpământul. E o idiosincrasie pe care am mai întâlnit-o și la alții „veterani“ ai subteranului. Cum ar fi actualul consilier local Puiu Ignatiuc, extrem de îndatoritor, gata oricând să ghideze vizitatorul prin toate unghelele umblătoare și neumbătoare ale flotației, prin împrejurimile localității, sau prin muzeul minier. Doar gura minei reprezintă o barieră pe care nu e dispus să o treacă, nici măcar pentru căpătiva metru. Spune că 23 de ani de mină sunt mai mult decât de ajuns. E această atitudine pe care am descoperit-o și la alții mineri pensionari: a fost frumoasă mina, dar n-a mai intrat în ea. E aici teama de un pericol cu care au trăit zeci de ani, și după zi. Acum sunt bucuroși că au scăpat de sub imperiul acesteia, și deloc dormici să tenteze soarta încă o dată.

Vocea care așteaptă

„Singura locuitoare permanentă a casei ridicăte cu trudă în Băiuț și mama. Casa nu e gata. De la an la an, banii trimiți de copii în țară per-

mit terminarea acoperișului, tencuirea, aprovisionarea cu lemne, „că eu îs femeie pre-văzătoare, eu n-am luat niciodată pe cont, eu mă întind că jine pătura“. În rest, sunt grijile zilnice pentru cei plecați, mai ales pentru băieți, care nu pe nimăn să le gătească, să le spele. Mai e și compătimirea, când îi vede obosiți, fără chef. Așa că „plâng bugăt și mă rog pentru ei“.

Poate ar fi trebuit să începe cu opinile politice ale amfitrioanei. Fiindcă Eudochia Pop a început dialogul cu noi printre diatribă. Trebuie să spun că nu mi-ar plăcea să fiu între primii băieți ai bării, dacă ar fi să încap pe mâna mamei Eudochia. Din spusele ei rezultă că suferința ar fi scurtă, dar cruntă. „Apă dumneavoastră domnilor, dacă ziceți că sunteți de la Universitate, să faceți bine să-i dați Iuliescu o scrisoare de la mine, să afli ce am să-i zic! Că uite cum trebuie să plece copiii de la casa omului, că aicea în țara lor nu se pot realiza!“ Ca să spunem eufemistic, doamna Pop e nemulțumită de prestația politicilor, mai ales a celor de la putere. Viața parlamentară face și ea obiectul unor concise comentarii. Spectacolul parlamentarilor stârnește reacții: „tu luară (n.n.-un fel de „vai!“, „tulai!“, în original în text) toți niște boorogi! Abia mai vezi câte un Tânăr! și boorogii să fie conduci!“

Frison 2

Băiuțul se apropie de capătul liniei, așa cum și tu te apropii de ieșirea din tunel. Nu se vede niciodată la capăt, pentru că e noapte. Trenulețul electric te coboară vijelios spre suprafață. Pepi minerul căntă de mama focului și aruncă din când în când căști de fumate pe jos. A fost interesant. În curând, trenulețul electric se va opri definitiv. și Băiuțul, așezare minerească de când se știe, va trebui să caute alte mijloace de existență pentru locuitorii săi. Deocamdată această viață nu se lasă. Există în ei o voință de a depăși greutățile, de a găsi o cale de ieșire. Unii o fac părăsind localitatea, poate definitiv. Alții aleg să rămână. Probabil ambele căi sunt corecte, deoarece înima își spune că numai una e cu adevărat valabilă. În orice caz, băiuțenii nu așteaptă ajutorul venit de sus. Oricum nu va veni.

Înțuneric. Atât de utilă în mină, lămpăele sunt la fel de necesare acum, ca să găsești drumul spre localitate. Fasciculele se încrucisesc pe cer și în față în timp ce păroșii mai bogat cu două kilograme de noroi de mină adunate în haine. Locuitorii dorm. Dorm cei din familia Pop, sau poate se gândesc la sărbătorile de Paște și Crăciun, atât de așteptate pentru a reveni acasă. Ori poate se gândesc la banii atât de greu economiști pentru mama rămasă în Băiuț. Dorm și în casa familiei Mezei, cea cu copiii îmbrăcați care pe unde. În curând va dormi și minerul poet, despre care altcineva va scrie altă poveste. Poate va visa la pietrele sale de mină, la fantasmele sale, poate la viața alături de familia sa. El știe.

Băiuțul se apropie de un an zero, în care tot ce a fost până acum va reprezenta, poate pretențios spus, istorie. Ce va fi localitatea de acum încolo, cine poate să fie? Poate va fi o prosperă localitate turistică, poate un oraș mort. Sau poate nici una, nici alta. Intrarea în Uniunea Europeană va produce, în mod sigur, efecte și aici. Ori poate că energicii angajați ai Primăriei vor reuși să-i convingă pe mai marii Uniunii să-i mute sediul la Băiuț. N-ori fi cine să fie ce facilități, dar partea de protocol e asigurată. Nu mai are nimenei o fanfară precum cea de aici. Garantat.

cultura civică

Regiuni și politici regionale în România și în Europa

Anchetă Tribuna realizată de Amalia Lumei

Redacția revistei *Tribuna* a inițiat o dezbatere privitoare la trecutul, prezentul și viitorul regiunilor și al politicilor regionale în România, văzută ca parte a Europei. În acest context o serie de experți, oameni de cultură, lideri de opinie din țară și din străinătate au fost invitați să răspundă întrebărilor ce urmează:

1. Ce importanță au regiunile în context național și european și care credință că sunt atribuibile și utilitatea lor cele mai semnificative?
2. Cum poate fi folosită tradiția regională a României pentru o căt mai relevantă punere în joc a potențialului zonal?
3. Este menținerea regională o tradiție specifică Europei în raport cu alte continente? În ce fel poate ea fi sau deveni un atu pentru revenirea Europei într-unul din locurile de frunte în competiția globală?

"Nu trebuie reinventată roata"

**Szenkovics Dezső,
coordonator programe**

Tn întrebările primite de la redacția revistei *Tribuna* mi se cere să prezint opinia personală privind regiunile și regionalizarea din perspectiva Uniunii Europene și integrării României în structurile europene. Consider că tema aleasă de redacția revistei este una binevenită în pragul aderării României la UE.

Înainte însă de a răspunde, ar fi bine, să încercăm să dăm o definiție expresiilor regiune, regionalizare și regionalism. Prin regiune se înțelege o entitate politică de nivel inferior statului, care dispune de anumite competențe exercitate de un guvern care, la rândul lui, este responsabil în fața unei adunări alese în mod democratic. Imediat trebuie menționat că această definiție dată regiunii de Adunarea Regiunilor Europene nu corespunde în totalitate definițiilor date de Consiliul European¹ și de Uniunea Europeană². În ceea ce privește definiția termenului de regionalizare, prin aceasta se înțelege crearea unei noi structuri de organizare teritorială în cadrul statului, cu instituțiile regionale și cu transfer de competențe administrative la nivel regional. Regionalizarea, prin esența ei, înseamnă o abordare de sus în jos, instituțiile statului fiind cele care inițiază și implementează procesul. Regionalismul însă abordează această temă dintr-o altă perspectivă, susținând ideea că regiunea este definită printr-un ansamblu de caracteristici umane, culturale, lingvistice comune, care justifică crearea unui organism politic cu o autonomie mai mult sau mai puțin restrânsă. În cazul regionalismului putem vorbi de o abordare de jos în sus, comunitățile locale fiind cele care inițiază și susțin, o promovează la nivel central. Trebuie menționat că în multe țări vest-europene (Spania, Italia, Belgia) procesul de regionalizare s-a conformat în mare parte cu tendințele regionaliste, ceea ce s-a materializat în conturarea unor regiuni foarte puternice.

În contextul european regiunile constituie baza dezvoltării sustenabile. În *Tratatul de la Roma* (1967) se vorbește deja despre faptul că largirea Comunității Europene nu poate fi conceput fără reducerea inegalităților existente între diferențele regiuni ale Europei. Politica regională, ca ramură de sine stătătoare în politicile Comunității Europene, apare în 1987, odată cu adoptarea *Actului Unic European*. În *Tratatul de la Maastricht* (1992), care pune bazele Uniunii Europene, politicele regionale capătă un accent și mai important. Scopul lor este de a contribui la dezvoltarea economică de lungă durată, armonioasă și sustenabilă a regiunilor Uniunii Europene, de a pune bazele pieței comune

europene, de a întări coeziunea economică și socială.

Pe plan național, din perspectiva aderării la structurile europene, regiunile au un rol foarte important. Nici un moment nu trebuie uitat faptul că Uniunea Europeană acordă o importanță deosebită acestor structuri³. Aceste entități au menirea de a concepe, de a elabora o strategie de dezvoltare regională, de a stabili prioritățile regiunii, de a gestiona fondurile de preaderare și de a implementa proiecte de dezvoltare în așa fel încât acestea să contribuie la o dezvoltare de lungă durată și durabilă. Odată cu aderarea României la UE, rolul acestor regiuni se va accentua și mai mult, având în vedere faptul că de politice regionale elaborate și de competitivitatea de a implementa aceste politici va depinde în mare parte și capacitatea țării de a putea accesa Fondurile structurale și Fondul de coeziune al UE.

După opinia mea cele opt regiuni de dezvoltare existente în România, grație politiciei de regionalizare a statului român, din această perspectivă nu sunt viabile. Consider că trasarea acestor regiuni s-a făcut aleatoriu, fără a lua în seamă tendințele de regionalism existente, neefectuându-se nici o cercetare, nici o documentare temeinică bazată pe analiza unor indicatori relevanți. Cred că această aşa-zisă regionalizare a României s-a făcut în mare grabă, existând o oarecare presiune din partea UE. Faptul că atât această regionalizare făcută în mare grabă, cât și politica regională adoptată de guvernul român în 1998 au fost un ec total este confirmată și de incapacitatea regiunilor de a reduce dezechilibrele existente în dezvoltare, de a stimula dezvoltarea economică, de a încuraja parteneriatele regionale și spiritul regional. Totodată acest ec se datorează și faptului că aceste regiuni de dezvoltare, instituțiile de dezvoltare regionala sunt sub controlul strict al politicului, neavând reale atribuții și instituții puternice, competitive. În concluzie se poate constata, că atât politica regională a României, cât și împărțirea pe regiuni trebuie regândite cât mai repede posibil. Acest lucru trebuie făcut cu consultarea unor specialiști din țară și din străinătate, cu consultarea sferei civile, a autorităților locale și înțând cont atât de tendințele de regionalism existente, cât și de experiența europeană în domeniu.

Dacă este sau nu este menținerea regională o tradiție specifică Europei în raport cu celelalte continente, nu vreau să mă pronunț. Sunt însă convins despre faptul că Europa, și în special Uniunea Europeană, recunoscând importanța regiunilor, a contribuit enorm la dezvoltarea spectaculoasă a Bătrânei Doamne de după cel de-al doilea război mondial și a făcut posibil ca în mai puțin de 50 de ani, dintr-un continent aproape total distrus în tim-

pul războiului, să devină un actor economic principal pe plan mondial. În ceea ce privește viitorul Europei în competiția globală, cred că aderarea din 2004 a celor 10 state noi, cât și posibila și sperată aderare în 2007 a României și Bulgariei, într-un prim pas va funcționa ca o frână în dezvoltarea UE, dar privind lucrurile în perspectivă, această largire, într-un viitor apropiat, ar putea avea un efect pozitiv în revenirea Europei pe unul din locurile fruntașe ale competiției economice globale.

Referitor la ultima întrebare din anchetă, referitor la atribuirea unui rol important regiunilor din România și efectul acestuia asupra funcționării statului, nu pot să spun altceva, decât că nu trebuie reinventată roata, ci trebuie doar folosită. Nu văd de ce lucrurile bune, testate și folosite cu succes în partea de vest a Europei ar cauza haos în România. Nu trebuie făcut altceva decât să ne folosim de experiența europeană, să îninem cont de tradițiile specifice existente din România și, pe baza acestora, să încercăm să elaborăm o politică regională personalizată și adaptată la realitățile existente în România mileniului trei. Ar fi timpul să realizăm că fără o reformă viabilă administrativ-teritorială a României, fără o regionalizare funcțională, nu vom fi capabili să îninem pasul cu Uniunea Europeană, și întotdeauna - cum de fapt suntem și acum - vom fi sâraccii Europei. Experiența din UE este dovada faptului că regiunea, nivelul regional este cadrul cel mai potrivit pentru încurajarea dezvoltării de lungă durată și sustenabilită. Legat de felul în care ar trebui trasate regiunile din România, pot să spun că, pentru a beneficia de noile regiuni funcționale și viabile, ar trebui făcută în primul rând o analiză serioasă și aprofundată a criteriilor și tipurilor de indicatori pe baza căror s-ar putea delimita regiunile respective. Aceste cercetări trebuie făcute de către specialiștii în domeniu, fără implicarea politicului. Totodată, în acest proces de regionalizare este foarte importantă și implicarea, consultarea societății civile și a mediului academic. Nu în ultimul rând trebuie avută în vedere și atitudinea clasei politice centrale și locale față de proces. Nu trebuie uitat că de legiuitori depinde ce rol, ce fel de competențe și ce resurse vor avea instituțiile regiunii respective. Nu cred că în România, în momentul de față, putem vorbi de vreo formăjune politică în cadrul căruia ar exista un oarecare consens referitor la regionalizare. Or, fără acest minim consens, nu ne putem aștepta la modificări legislative de ampioare, atât de necesare unei regionalizări adevarate. După părerea mea nimic nu contează mai mult în procesul de regionalizare al României, decât faptul că aceste regiuni să fie regiuni autonome și puternice, care sunt capabile și au instrumentele necesare pentru a încuraja dezvoltarea economică de lungă durată.

Văd în vedere cele spuse, putem trage concluzia că și în acest domeniu - ca, de altfel, în aproape toate domeniile - mai avem mult de muncit, de recuperat. Tocmai din această cauză consider că ancheta inițiată de revista *Tribuna* este una binevenită. Dacă un singur rând din cele scrise mai sus va naște o idee, va constitui temă de meditație sau va fi gândit mai departe, *Tribuna* și autorul își vor fi atins scopul.

Note:

1. Un interval de dimensiune medie susceptibil de a fi determinat geografic și care este considerat ca fiind omogen.

2. Uniunea Europeană definește regiunea din punct de vedere administrativ, ca fiind eșalonul imediat următor celui al statului.

3. Un raport al Comisiei Europene arată că în perioada 1995-1999 finanțările regionale din cadrul UE, care reprezintă finanțări publice acordate unor firme și instituții din considerente de politică regională, reprezintă 57% din toate finanțările UE.

Despre Christinel

Ileana Alexandra Orlich

Imperjurări neașteptate m-au îndreptat spre Chicago, unde am locuit în perioada 1993-1995. Acolo am avut ocazia să o cunosc, prin intermediu altor români stabiliți în metropolă, pe Christinel, văduva lui Mircea Eliade. Dânsa continua să trăiască în același apartament mic dar confortabil pe care Universitatea din Chicago îl alocase maestrului Eliade la stabilirea în acest oraș din Midwest, cum numesc americanii această zonă a Statelor Unite. Cu Christinel m-am întrebat de mult iubit. Nimic însă nu se compara cu acele cadouri pe care Christinel și le dorea cel mai mult: țigările, cafeaua și ciocolata, pe care efectiv le devora. Ziua nu începea pentru Christinel încă din ora 11, la telefon nu răspundeai încă de 2, dar de fumat și de băut cafea cu ciocolată nu înceta niciodată. Ulterior, în urma unui cadou pe care îl adusese din Arizona, am descoperit că avea și o altă mare pasiune pentru piatra de turquoise, atât de frumos și lăsată în bijuterile de argint aflate cu precădere în sud-vestul Statelor Unite.

Christinel era încă teribil de speriată de asasinarea lui Ioan Culianu, un prieten apropiat pe care îl prețuise în mod deosebit. După crima care făcuse de altfel vâlvă în întreaga comunitate academică, nu numai din Chicago sau din Statele Unite, dar chiar și din întreaga lume, Christinel și-a schimbat numărul de telefon și nu mai primea pe nimeni decât cu recomandări amănunte, făcute de prietenii de încredere. După ce am urcat și adar pentru întâia dată treptele locuinței de pe Woodlawn, la numai câteva străzi distanță de campusul universității, am fost surprinsă de prezența gazdei mele chiar în capul treptelor: Christinel mă aștepta în spatele ușii deschise doar pe jumătate, hotărâtă să își mai rezerve încă o ultimă sănă de a-mi refuza primirea, în cazul în care îmi fi părut o prezență dezagreabilă sau de neîncredere. Era, repet, un principiu de selecție pe care îl adoptase, fuseseră deja avertizată, după moartea prețuitorului Culianu.

Christinel era la acea vreme o femeie înaltă și extrem de subțire, cu un păr bogat, argintiu, tăiat drept până la nivelul umerilor, și cu cărare într-o parte - un stil care-i încadra trăsurile ferme și elegante, încă frumoase în ciuda faptului că trezuse de pragul vârstei de optzeci de ani. Avea, cu toate acestea, un suflet Tânăr și comportamentul degajat al unei femei cochetă. După a doua seară petrecută împreună, m-a rugat să-i spun pe nume, pentru că altfel se simțea prea bătrâna. Christinel și-a rezervat dreptul să-mi spună "fetișo", deoarece funcționam deja într-un post academic la universitatea din Phoenix a statului Arizona, unde mă stabilisem la sosirea în Statele Unite. De la Christinel am învățat astfel că o femeie inteligentă, caldă și elegantă în toate clipele vieții, este o femeie fără vârstă, sau mai precis că vârstă, pentru o femeie în special, este o noțiune absolută.

Așa după cum aveam să aflu în scurt timp, Christinel Eliade ducea o viață monotonă, ale cărei zile erau împărțite între două coordonate principale: acelea saturate de amintiri, anecdotă și momente mereu retrăite, un film permanent derulat despre Mircea, sau "Maestrul" Eliade, cum ținea Christinel să fie numit cel ce fuseseră Mircea Eliade când îl menționa în public; și cele care au urmat după ce Mircea "plecase", căci așa numea Christinel dispariția dintre cei vii a lui Mircea Eliade.

Marea parte a amintirilor pe care Christinel le depăna constant se axau pe viața la Paris și prietenii de acolo, printre care se numărau Emil Cioran, care fuseseră foarte legat de sora cea mai Tânără a lui Christinel, Sybil, victimă unui cancer la sân care o răpusese în tinerețe, și a cărei

fotografie Christinel o ținea pe comoda ei de zi încadrată într-o ramă de argint; Eugène Ionesco și familia acestuia; și criticul și filozoful Paul Ricoeur, care suna des la telefon și avea discuții extrem de cordiale cu Christinel. Alături de amintirile de la Paris erau și amintirile de la Chicago, care porneau din momentul în care Mircea Eliade acceptase o poziție permanentă la Universitatea din Chicago (unde venise inițial doar pentru un semestru) - și aceasta deoarece Lacul Michigan, spunea Christinel, îi amintea de Marea Neagră și-l făcea astfel să se simtă acasă. Trebuie să mărturisesc că de când Christinel mi-a menționat pentru prima dată această asemănare mi-a fost greu să mai privesc - de pe Lakeshore Drive sau de la etajul 37 al clădirii unde locuiau

cei doi. Când i-am spus că am de gând să vizitez expoziția de Impresioniști înăuntră în acel an la Chicago Art Museum, mi-a comandat, cu o drăguțenie irezistibilă, să-i cumpăr un mic tablou de la gift shop, după care a trebuit apoi să sun printre cunoșcuți și să găsească cineva ca să-l bată pe peretele apartamentului - era prea jos pentru că îi amintea lui Christinel de Parisul atât de mult iubit. Nimic însă nu se compara cu acele cadouri pe care Christinel și le dorea cel mai mult: țigările, cafeaua și ciocolata, pe care efectiv le devora. Ziua nu începea pentru Christinel încă din ora 11, la telefon nu răspundeai încă de 2, dar de fumat și de băut cafea cu ciocolată nu înceta niciodată. Ulterior, în urma unui cadou pe care îl adusese din Arizona, am descoperit că avea și o altă mare pasiune pentru piatra de turquoise, atât de frumos și lăsată în bijuterile de argint aflate cu precădere în sud-vestul Statelor Unite.

Crucea de turquoise pe care î-am adus-o și adar din Phoenix i-a produs o mare bucurie. Ca să nu se lase mai prejos, și conform felului în care fuseseră crescută și trăise, Christinel m-a invitat la două zile în biroul Maestrului, unde etalase trei feluri de bijuterii scoase din sertare. Dintre ele, Christinel m-a obligat să-mi aleg un cadou pentru mine. Era, în această imperjurare, ca întotdeauna de altfel, generoasă dincolo de măsura reciprocității. Mi-am ales o inimioară de aur pe care și acum o păstrează și care-mi amintește de Christinel și de căldura deosebită cu care m-a îndemnat să aleg spunându-mi: "Ia, fetișo, ce-bi place".

Nu toate zilele lui Christinel erau senine. În zilele când avea dureri de stomac, Christinel dădea nerăbdătoare telefon doctorului, în care avea o încredere nejârmurită, și-l ruga să vină de urgență. Acesta o trata cu o considerație foarte reținută, dar Christinel nu era constituițional capabil să înțeleagă miciile meschinării ale doctorului și-așteptă cu fermitate, lungă pe canapeaua unde și-a petrecesc majoritatea zilelor, într-o poziție sau alta, de obicei îmbrăcată într-o robă preferată mov, pe care și-a permis să o poarte doar acum pentru că Maestrul nu îl plăcea acea culoare. De ieșit, ieșea tot mai rar din casă, mărgindu-se la a ne ruga pe noi, cei din jur, să-i cumpărăm căte ceva. Cu banii era întotdeauna generoasă, plătind costul alimentelor ocazionale dublu sau chiar triplu față de costul real spre a mulțumi în felul acesta pentru deranjul celui ce le procurase.

După ce am plecat din Chicago și m-am reîntors în Arizona, am continuat conversația telefonică cu Christinel. Deoarece sunam cam la interval de două zile, începea con vorbere alintându-se, sau poate alintându-mă: "Ce mai faci, fetișo? Nu te-am mai auzit de-un veac..." Urma apoi inevitabilul "Când vîi să mă vezi?" la care răspundeam întotdeauna cu o strângere de inimă. Trebuia să-mi sănă cursurile la universitate, nu aveam drum la Chicago și mă simțeam teribil de stăjenită.

Într-o zi Christinel m-a apărat cu un telefon urgent. Voia să știe când vin să o văd, precis, pentru că dorea să-mi arate ce-mi lasă mie înainte de a muri. Acest telefon m-a cutremurat și când, după scurt timp, și-a fracturat șoldul în urma unei căzături în baie, am sătiu că minunata mea prietenă va pleca în curând dintre noi la întâlnirea cu Maestrul, pe care și-o dorea chiar din clipă când acesta plecase pentru o vreme de lângă Christinel.

pe Michigan Avenue - apa vâluroasă și vineție a Lacului Michigan fără să simt că există acea asemănare între lac și mare pe care numai un suflet de român departe de casă și fără speranță întoarcerii o poate percepe.

Pentru că acasă, între ei, Christinel și Mircea Eliade nu vorbeau decât românește. Cu femeia lor de casă, pe care Christinel o avea încă din perioada Parisului și pe care o trata mai mult ca pe o soră mai Tânără deoarece era și dânsă acum bunici, se vorbea în general engleză - o limbă pe care Christinel, cu răsfăț cultivat, susținea că nu o cunoaște bine. Ca întotdeauna, și-a subestimat potențialul într-o răzgâială care îi se potrivea și o facea să apară chiar *très chic*. Sau poate și-a îșparea în mod sincer, în special prin comparație cu felul în care vorbea româna - impecabil, cu un ușor accent moldovenesc, de boieroaică trăită o viață la Paris. La telefon răspundeai întotdeauna în românește, deoarece cu o ușină grațioasă trecea uneori la limba franceză, și mai precaut și la engleză, dacă la telefon era un localnic, fost coleg sau asociat al Maestrului, sau, uneori, David Brent, editorul presei de la Universitatea din Chicago, căruia Mircea Eliade îi dăduse toate drepturile de publicare.

După moartea Maestrului, Christinel păstrase apartamentul lor intact - cu excepția florilor schimbate în permanență și pe care le adora și a unui colț al dormitorului spațios unde fuseseră încropit un fel de altar floral, cu o candelă care pălpăia permanent alături de fotografia Maestrului. Aici îl regăsea în momentele de singurătate Christinel pe soțul pe care-l iubise cu atâtă dăruri.

Pasiunile lui Christinel erau bine cunoscute în cercul restrâns al celor care o cunoșteau în Chicago. Ca un copil, nu făcea un secret din ceea

ex-abrupto

De zeci de ani încoace, vara apă nu se face...

Radu Puculescu

O voce moale, tremurătoare, melodramatică, ne recită de-o vreme, pe micuțul ecran, versuri albe prin care aflăm că de treizeci și cinci de ani, ba chiar de mai mulți, în fiecare primăvară și toamnă, vară românească este atacată de furia apelor, e inundată sălbatic, sute de case se distrug, mii de gospodării, întinderi nesfătite de pămînt bun, arabil, roditor, cum este el pămîntul românesc pe care calamitatea astă naturală îl distrugă de ani de zile, mii de oameni rămân fără agonisala de o viață. Ce putem înțelege noi din acest insert sentimental-tragic, garnisit cu imagini pe măsură? O treabă foarte simplă și foarte penibilă. Ceva asemănător cu drobul de sare. Adică de o mulțime de ani se știe ce o să se întâmple primăvara și toamna dar mereu suntem...luată prin surprindere. Ca orice cap normal, te întrebă de ce naiba nu s-au luat nici un fel de măsuri concrete, eficiente, în urma unei atât de vastă...experiенă. Apoi începi să afli vagi răspunsuri, mai exact să faci deducții...În unele cazuri, bani s-au alocat dar digurile s-au construit firav, de formă, grosul banilor disparând naiba și unde. (Un post tv ne anunță zilnic că...realitatea face digul! Halal consolație pentru cei rămați pe drumuri). Apoi mai afli cum chiar și o parte din ajutoare nu a ajuns la destinație. Dispar colete pe drum, banii se înjumătătesc ori chiar mai mult...E o hoție ce nu poate fi descoperită, o hoție cu "acte în regulă" astă tocmai pentru că...nu există nici un soi de acte. Oamenii vor să-i ajute pe cei sinistrați, să intreptărească de suferința lor, pornesc acțiuni benevolе, varsă bani în conturi, umplu camioane etc. Unii. Alții abia să teaptă calamitatea (fie ea naturală ori nu) pentru a se procopasi. Să-i umple și ei

buzunarele. Un mod rapid și eficient de îmbogățire. Te poate apuca jalea. Sila. Greja. Față de conaționalul tău care...vara apă nu se face. Nici măcar atunci când este vorba de durerea altora. Poate fi ceva mai jegos decât să te căpătuiești de pe urma suferințelor semenilor tăi, frăților tăi întrucuget și simțire? Poate!

În urmă cu cîteva zile, am făcut un drum cu mașina pe una dintre șoselele importante ale patriei, una dintre puținele pe care se mai circulă fără spaime majore. La un moment dat, șoseaua traversa un deal încă împădurit, integrat armonios

tutun de pipă

Solara.ro

Alexandru Vlad

Sunt foarte nervos. Viața a devenit costisitoare și stresantă, ce mai - a devenit aproape de neutră. Ce să ne mai ascundem după deget: nu vecinii sunt aceia care ne terorizează, nu amintirile din copilarie, nici semnele reale ale horoscopului, ci mai degrabă Statul. Populația de rând pare să fi dat de fapt faliment, este victimă birocrației, victimă tranzipiei, victimă inundărilor. Cine să fie de vină pentru toate acestea dacă nu Statul - marele organism impersonal. În primul rând în structurile lui încalcite se grămadesc mai degrabă incompetenții, ca niște recidiviști care vor să li se piardă urma. Nesătui. Cine trebuie să construiască diguri? Cine altcineva gestionează uriașele sume adunate din impozite, din taxe, din accize, din amenzi, din penalitate și câte or mai fi! Ne-a pus E-uri în sosul de roii! Ne-a făcut dependenți de hidrocarburi! Cine condamnă fumatul și în același timp încurajează cultivarea tutunului? Cine delapidează subsolul? Cine ne pune să plătim până și apa de ploaie?

Gunoaiele în care ne înecăm? Cine a făcut gaura în stratul de ozon? și ce înseamnă globalizarea dacă nu universalizarea statului?

Trecem în defensivă, dacă nu cumva am trecut de multă vreme fără să ne dăm seama. Nu degeaba scade natalitatea. Suntem terorizați de prețurile combustibilului. Cine nu face față devine delicvent. Așteptăm fiecare iarnă ca pe un calvar anual. Așteptăm să vină primăvara cu urzicuțe, și tevile și ciuperci. Gratis toate. Tot natura săracă mai face pentru noi ce poate. Vântul, ploaia și soarele. Pe acestea nu le poate gospodări statul. Nu pot fi rationalizate în ședințe fulger de guvern. Mai bine nu-i fi pomenit cuvântul "fulger".

Aceasta era starea mea de spirit până când am văzut într-o vitrină colectoarele solare. Ce fac astea? I-am întrebat pe patron. Încălzesc apa, mi-a răspuns el. Cu ce funcționează? A dat din umeri - le pui pur și simplu pe casă. Cât costă gigacaloria? Nimic. Adică iau orga asta de tuburi, agregat-

în spațiul nostru mioritic. Am oprit mașina și am coborât pentru o plimbare în mijlocul naturii. Evident, însoțit de Didi, căpelușa mea, de care nu mă despart cînd fac asemenea ieșiri. În mod firesc, marginea de pădure era plină de gunoaie, ceva ce a început să țină de specificul nostru național. Am dibuit un drum pentru căruje, destul de larg, ce părea să ducă spre interiorul pădurii. După cam o sută de pași, Didi făcu descoperirea. În rîpa năpădită de tufovi de pe marginea drumului, se aflau aruncate sute de pînă! Frumos ambalate, albe, feliate, proaspăte, 700 gr, expirînd abia peste două zile, agățate de crengi, rostogolite prin iarbă, înțepate de arburi...Pe ambalaj erau scrise cu roșu firma producătoare, adresa și numere de telefon. Cel mai sinistru gînd mi-a trecut prin minte, așa să intreb eu, un optimist incorigibil...Ajuns acasă, am sunat la firma respectivă. M-am prezentat frumos și am întrebat unde fac ei desfacerea produselor de panificație. Mi-a răspuns la fel de frumos. Atunci i-am mai întrebat dacă în direcția cutare pe șoseaua cutare nu au desfacere în nici un sat, comună ori orășel? Nu, a venit răspunsul catgoric. În direcția respectivă doar azi dis de dimineață a plecat un transport de pîne albă, feliată, 700gr, frumos ambalată, pentru sinistrații. La ora asta, mi-a spus, deja să ajuns la destinație și oamenii li s-a împărțit, cu multă dragoste, pînea cea de toate zilele. Atunci eu am felicitat inițiativa și am propus ca pozele celor care făcură transportul să fie puse în întreg orașul, dacă drept exemplu de abnegație și devotament față de popor și patrie căci ceea ce au făcut ei, prea puțini să intre în stare să facă. Am fost puternic înjurat, numit ziarist împărțit care batjocorește înaltele sentimente ale unor oameni. Le-am spus, calm, că au dreptate. Cu atîtea gunoaie în jur, nu ai cum să nu te molipsești. Mi-a trîntit telefonul în nas. Noaptea am visat munți de pîne albă, feliată, pe care se căpărau viermi gri și tricolori.

ul acesta futurist și-l fixez pe acoperiș, torn apă în rezervor și gata? Cam așa, adică faci o instalație care să-ți aducă apa până la duș, până în calorifere. Odată pentru totdeauna. Faci așa căte-un foculești, numai pentru completare. și dacă vreau curent electric? De astă se ocupă vântul, îmi explică el. Pui o elice și colectezi kilowatii într-o baterie. Sunt ai tăi, personali. O să uiți și prețurile pe care le practică Electrica. Astea sunt de mine, toate, mi-am spus. Să văd cum cititorul de contoare trece pe la poarta mea fără să se opreasă. Să-l văd cum se încrengătă, să-l simt cum ar vrea să dea cu piatra în instalările mele solare și eoliene. Petale solare, furtunile - toate o să lucreze pentru mine! Mijloace neconvenționale de luptă contra statului.

Sunt o bună investiție, mi-a spus omul. Aici m-am dezumflat. Să investesc în vânt și soare? Să dau bani și pe astea? Și-am privit frumoasele jucările cu regret. Adică sunt tot pentru bogăți - numai ei și permit lucrurile care sunt cu adevărat ieftine! Lor le merge întotdeauna bine. și ce fac eu aici nu-i cumva reclamă mascată?

aspiratorul de nimicuri

Mâini, ochi, "zamă"

Mihai Dragolea

In ziua dinaintea miracolului învierii, aveam să mă întâlnesc cu un prieten; la plecarea de acasă, în holul blocului am întâlnit o femeie în vîrstă, se întorcea de undeva; după ce am trecut de ușa holului, am păstrat-o deschisă, de obicei se trântează zgomotos și neplăcut; vădit nerăvoasă, femeia mi-a spus să las ușa, n-are nevoie de gestul meu, are și ea mâini să-o deschidă. Sigur că am ascultat-o, mai ales că nu voiam să-l sporesc nerăvozitatea chiar cu mâna mea, să-o irit cu gestul meu de simplă politețe.

Am ajuns la locul întâlnirii cu prietenul meu, omul a întârziat câteva minute, prilej pentru mine de a freca trotuarul destul de neted, totuși. Din pricina episodului cu bătrâna ciufată, mă uitam la mâinile trecătorilor; am mai facut experiență

etenul; mai mult, am căutat oglinda unei vitrine de la unul din magazinele înalte pe trotuar, să văd dacă am ochi "adânci și meditativi"; mai bine nu căutam oglinda, am găsit-o, dar ce-am văzut acolo era descalificant în ceea ce mă privește, ce adâncime, ce lucuri meditative?! Nimic din toate acestea, ia acolo!, nici ochi comuni, fără dram de strălucire, fără culoare deosebită, căt despre oarece meditativ, mi-e aproape ruine să spun, nici nu poate fi vorba, mai aproape ochi de idiot inflexibil uitat, chiar zăpăcit de fascinanta realitate. Pe când mestecam asemenea triste constatări, a apărut și prietenul meu, am povestit căte ceva și ne-am stabilit reperele pentru întâlnirea de la miezul nopții, la sărbătoarea învierii.

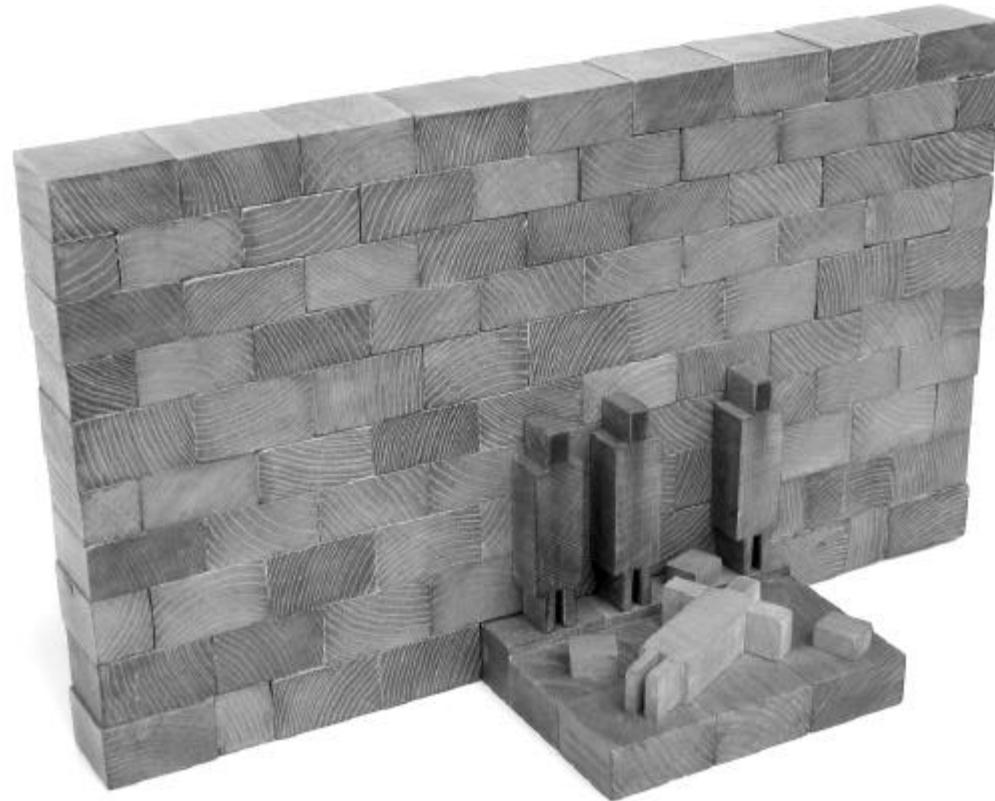
Ne-am întâlnit în nocturnă, am aprins

lumânări și-am tăcut umăr la umăr, fiecare cu gândurile lui; în timpul anostei predici de după miezul nopții am mai cutreierat ceva străzi, povestind despre miracol, lume, starea de fapt și de perspectivă în ceea ce privește, ce mai prițepem și noi din desfășurarea evenimentelor. Spre dimineață ne-am întors în biserică, am ascultat finalul slujbei și-am ieșit în curtea lăcașului, să luăm și noi sfintele Paști; ne-am strâns, mai mulți, în jurul unui om al bisericii, care punea în câni, borbănește, ulcici pâine și vinul sfințite. Eu și prietenul meu ne așteptam rândul cuminții, la fel ca majoritatea celor aflați în preajmă. Nu mai știm minte exact laa ceea ce mă gândeam atunci, în curtea modestei bisericii când, subit, o jună de vreo 15-16 ani a răsărit din beznă și s-a postat înaintea mea; mi-ear ruine să-l spun că nu face bine ceea ce face, dar m-am gândit că nu se cade să o incomodez în asemenea împrejurări; astă până când am văzut că are o cană transparentă plină cupăine și vin. Atuci n-am mai rezistat și am întrebăt-o, destul de duios de ce procedeză și cum o face, doar a luat ce era de luat.

Domnisoara, destul de elegant îmbrăcată, să întors decis spre mine și mi-a răspuns cu o replică năucitoare: "De-aia, să-mi mai bage zamă!" Recunosc, replica tinerei m-a lăsat cu gura căscată în plină noapte, siderat, noroc cu prietenul aflat lângă mine, de el m-am sprijinit, că eram moale precum o cărpă. După reculegere aferentă, l-am spus junei în floare că poate sta linătită, să ia căt mai multă "zamă". La îndemnul meu repetat, fata a început un soi de bățială din frumoasele-l picioare, cu nerăvozitate vizibilă și mai potrivea șuvățele rebele. De zis n-a mai zis nimic până în momentul în care, răscindu-se pe tocuri și privindu-mă strănic, mi-a optit o înjurătură căt turla bisericii; după înjurătură a și plecat, am mai avut doar puterea să văd că se îndrepta spre alt loc de unde putea lua ceva "zamă". Îmi părea rău că nu am mâini catifelate și ochi destui de expresivi să-l sugerez tinerei ce este totuși, "zama" la care răvnea.

aceasta, am și scris ceva din cele observate; mă uitam mai ales la mâinile copiilor mici, care se înfășurau în cele ale părinților și bunicilor lor; mâinile micii, încălzite, protejate, ocrotite de cele mari, mâinile mari chiar îndrăgostite de cele mici. Tot a fost bun la ceva refuzul bătrânei de a își șine cu mâna mea ușă. Pe trotuarul unde patruleam în așteptarea amicului său întâlnit doi adolescenți, un el și o ea; când am trecut prin dreptul lor, el o întreba pe ea (jună plină, ătenă, figură de elevă încă destul de cumpănată): "Ce ai, ești pe invers?"; răspunsul ei a început cu un palid nu, a continuat, dar am mai auzit cum anume. Mi-a fost destul, nu-mi mai era gândul la mâinile semenilor, mă tot întrebam ce conținea, de fapt, întrebarea junelui, cum anume e să fii "pe invers". N-am avut timp să-mi răspund, din sens invers său iubit două doamne destul de coapte, încă atrăgătoare, fiecare în mână cu căte un buchet albastru de liliac, sporovăia veselă; când ne-am petrecut pașii, una dintre ele, cea mai subțire, foarte elegant-apetisant conservată, și spunea celeilalte cum a fost un domn, intelligent, istești și - asta am auzit perfect! - cu ochi "adânci și meditativi"; mi-a părut rău că nu m-am răscut să le urmăresc, să trag cu urechea, să văd ce alte calități mai întrunează domnul; în loc de asta, am continuat să-mi aștept pri-

flash-meridian

“Arizona” de pe Platouri Înalte

Ing. Licu Stavri

• Dramaturgul Tom Stoppard (a cărui piesă *Travestituri* s-a jucat anul acesta la București) este ‘pre-edintele’ London Library, o instituție care achiziționează circa 100 de cărți pe zi și le pune la dispoziția abonaților pe rafturi cu accesul liber. Pentru o sumă modestă, abonații pot consulta peste un milion de volume în toate limbile importante ale Europei și Asiei, pe care le pot răsfoi în comodele fotolii de piele din sălile de lectură sau le pot împrumuta acasă. Recent, London Library a achiziționat o clădire nouă, în care urmează să se extindă; cu această ocazie, îi explică Stoppard reporterului de la *Financial Times*, întreg catalogul bibliotecii va fi pus *on line*. London Library a fost înființată în 1831, prin eforturile - printre alții - ale lui Carlyle, Macaulay și Gladstone, iar printre primii 500 de abonați s-a numărat Charles Dickens. Dintre ‘pre-edinții’ care l-au precedat pe Stoppard se cuvin menționați poetul Tennyson și Sir Leslie Stephens, eruditul cărturar victorian, tatăl Virginiei Woolf. În această bibliotecă, în 1930, Isaiah Berlin a descoperit memoriile lui Alexander Herzen și a fost tentat să citească lucrările contemporanilor acestuia, Bakunin și Belinsky. Rezultatul: influența carte a lui Berlin Russian Thinkers (Gânditorii ruși), carte care, ulterior, l-a influențat pe însoțitorul Tom Stoppard în compunerea trilogiei dramatice din 2002, *Coast of Utopia* (Pârmul utopiei).

• Citim în cotidianul *USA Today* că unul dintre mariile succese literare americane ale anului 2005 este romanul lui Khaled Hosseini *The Kite Runner* (Cel ce înalță zmeul), vândut până acum în peste 1,4 milioane de exemplare. Autorul, doctor în Silicon Valley, California, este afgan de origine și a crescut într-o familie înstărită care l-a pierdut poziția socială o dată cu intervenția sovietică, emigrând apoi în Statele Unite. *The Kite Runner* spune povestea prieteniei dintre doi băieți din Kabul, de acum treizeci de ani, când părea natală a lui Hosseini era cuprinsă de urgia războiului civil. Autorul și-a luat un an de concediu pentru a promova carte prin prezentări și conferințe, donând fondurile cărturilor organizațiilor de caritate din patria sa.

• Evenimentele politice pot ajunge foarte repede subiecte literare. David Hare, ne informeză ziarul *USA Today*, a scris piesa *Stuff Happens* (în traducere aproximativă, *Se întâmplă tot felul de lucruri*), dar sintagma te trimite cu gândul la expresia mai puțin placută “shit happens”), despre premizele atacului american asupra Irakului din ianuarie 2003. Piesa a avut premieră la Teatrul Național din Londra, în septembrie trecut, iar în 25 mai va avea loc avanpremiera americană, la Mark Taper Forum din Los Angeles. Keith Carradine îl va juca pe Pre-edintele Bush, iar Julian Sands pe Prim Ministru Marii Britanii, Tony Blair.

• Aflăm din *International Herald Tribune* despre carteau lui Christopher Booker *The Seven Basic Plots* (Cele șapte scheme epice de bază), care ansează teza că în toată literatura universală nu s-au folosit decât varianta a șapte intrigi fundamentale, astfel că, în structura de profunzime, opere ca *Beowulf*, *Fâlcii* sau *Tunurile din Navarrone*

sunt înrudite. Aceste 7 scheme epice revin mereu și mereu în romane, drame, filme, librete de operă. Iată care ar fi ele: 1. Răpunerea Monstrului; 2. De la zdrențe la bogăție; 3. Căutarea; 4. Călătoria și întoarcerea; 5. Renașterea; 6. Comedia; 7. Tragedia. Primele cinci, spune Booker, ar putea fi plasate și ele sub umbrela largă a Comediei. Într-adevăr, nu putem să nu observăm că ultimele două sunt categorii, mai curând decât scheme epice. Iată cum poate fi rezumată prima schemă, Învingerea Monstrului: un individ sau o comunitate se află sub amenințarea a ceva monstruos - război, cataclism natural, monștri mitologici etc. Un erou sau o ceată de eroi se încumetă să distrugă cauza amenințării. Deci, toate subiectele de westernuri, romane de aventuri, science fiction, romane de război sunt incluse aici. În schema a doua ne gândim la arhivele lui Balzac, la Julien Sorel, Becky Sharp, Jane Eyre. În a treia, la legendele arthuriene, la Comoara Nibelungilor, dar și la *Vrajitorul din Oz* sau *Alice în Para Minunilor*, chiar și la *Divina Comedie*. și tot așa.

Christopher Booker (să existe vreo semnificație în faptul că poartă numele celui mai important premiu pentru roman din U. K.?), ziarist și membru fondator al gazetei satirice de mare răspândire *Private Eye*, a petrecut 34 de ani colajionând intrigi românești pentru a ajunge la aceste esențe, care ne amintesc și de carteau lui William Empson, *Seven Types of Ambiguity*. Toate lucrurile importante vin în serii de șapte, ca zilele săptămânii (și ale Facerii).

• Aflăm din *Le Figaro* că proiectul Turnului Libertății, care ar trebui să se înalte pe locul unde se aflau odată turnurile gemene ale World Trade Center, va fi modificat din rațiuni de securitate. Conform studiului întreprins de NYPD, proiectul original, amplasând clădirea prea aproape de stradă, oferea un camp amplu de acțiune potențialilor teroriști. Primarul New York-ului, Michael Bloomberg, și guvernatorul statului New York, George Pataki, și-au manifestat convinsarea că arhitectul Daniel Childs și-a va modifica proiectul inițial și că blocul-turn înalt de 541 metri va fi construit, chiar dacă unele companii, cum este Goldman Sachs, au revenit asupra deciziei de a-și amplasa birourile în această clădire.

• În orașul vietnamez Dalat de pe Platoul Înalte ființează cafeneaua Café Tung, inaugurată pe vremea când influența franceză în Vietnam se mai facea simțită și ornată și azi cu postere înfățișându-l pe Jacques Brel. Cum Dalat este orașul cu cea mai mare colonie de artiști boemi a Vietnamului, aceștia se adună la Café Tung în fiecare dimineață pentru a discuta, a citi presa, a asculta muzică occidentală și a bea *ca phe sua da*, un espresso cu gheăță și lapte condensat. Proprietarul, Tung Dinh Tran, care a deschis cafeneaua în 1959, a declarat revistei *Time* că a păstrat-o neschimbător deoarece a devenit un punct de atracție turistică.

• Cândva, studiourile cinematografice din Kazahstan aveau o contribuție importantă la realizarea producției anuale de filme sovietice.

Astăzi, cineaștii fostei republici s-au împrăștiat și internaționalizat. Guka Omarova trăiește cu fiul ei în Olanda. După cum citim în *Le Figaro*, ea a realizat totuști un film cauză, Shizo, povestea unui adolescent care, pentru a supraviețui în economia de tranziție a pării sale, este obligat să recruteze pentru mafia locală boxeri pentru meciuri ilegale. Guka Omarova a colaborat la scrierea scenariului cu Serghei Bodrov, realizatorul cândva celebrului film *Prizonierul din Caucaz*.

• Penguin Books și înțelegește atacul asupra pieșelor de carte indiene, aflând din *Bookseller*, cu un program de editare a literaturii în diferitele limbi ale subcontinentului. Este prima tentativă a celebrei case de editură, cu o vechime de peste 70 de ani, de a publica în altă limbă decât engleză. În luna aprilie a acestui an, Penguin India a publicat patru titluri în *hindī*, iar până la sfârșitul anului va mai imprima 25 de titluri în *marathi* și *malayalam*. Printre autori se numără scriitori care și-au făcut renumele redătându-și cărțile în engleză, ca Arundhati Roy și Shobhaa De.

• Filmul *Al cincilea imperiu* de Manoel de Oliveira ecranizează piesa *El Rei Sebastião*, scrisă de poetul Jose Regio, prieten al lui Pessoa, și dedicată ‘sebastianismului’, adică mitului regelui nemuritor care va reveni cândva în țara sa, călare pe un armăsar alb, reanimând speranța. Filmul, transpunere fidelă a piesei, din care a reșinut tiradele lungi și nesfășuitele planuri fixe, încearcă să explice personalitatea unui rege portughez din secolul XVI, încoronat la numai 14 ani și dispărut fără urme în 1578, în timpul unei bătălii contra musulmanilor, pe sol african.

• Un articol din revista *Bookseller* (numărul din 25.03.05) analizează situația de pe piața cărții britanice a romanelor traduse din alte literaturi. Se pare că lectorii britanici nu se dau în vînt după ficțiunea importată, doar 3% dintre titlurile de beletristică publicate fiind traduceri. Revista publică și un Top 10 al celor mai bine vândute traduceri. Iată-le: 1. Paolo Coelho, *The Alchemist*; 2. Paolo Coelho, *Eleven Minutes*; 3. Carlos Ruiz Zafón, *The Shadow of the Wind*; 4. Niccolò Ammaniti, *I'm Not Scared*; 5. V. M. Manfredi, *The Last Legion*; 6. Henning Mankell, *Firewall*; 7. V. M. Manfredi, *The Talisman of Troy*; 8. Patrick Suskind, *Perfume*; 9. Henning Mankell, *Return of the Downey Masher*; 10. Natsuo Kirino, *Out*. După cum se vede, nici englezii nu sunt insensiibili la farmecul ascuns al lui Paolo Coelho. și cine or fi ceilalți romancieri ?

nopbi °i zile

Români °i polonezii

Mihai Bârbulescu

Eram la Roma, în august 1978, când a murit Papa Paul al VI-lea. Gazetele italiene °i nu °i ascundeau nelini°tea că urma°ul său ar putea să nu fie un italian. N-a fost a°a, căci urma°ul a fost un italian, Papa Ioan Paul I, al cărui pontificat n-a durat decât o lună de zile. °i apoi, în octombrie, a venit, într-adevăr, un papă neitalian. Un polonez. Acum, la moartea sa, Papa Ioan Paul al II-lea e plâns de întreaga Italie °i de întreaga lume.

Nu orice neam poate să dea, din sânul său, un Papă. Ioan Paul al II-lea era primul papă neitalian după aproape °ase secole. Mi-e greu să cred că românii vor da vreodata lumii un papă.

Dar ce dau românii lumii, românii de acasă de la ei, nu românii din Franja, ca Brâncu°i ori Ionesco ? Anul trecut, prietenul meu M.G., profesor la Universitatea din Var°ovia °i °eful misiunii arheologice poloneze de la Cairo, a fost ales corespondent străin în Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Iată de ce a fost ales un polonez °i nu un român:

Pentru că, acum 40 de ani, M. G. °i alþi studenþi polonezi petreceau cele trei luni ale vacanþei de vară lucrând ca hamali în gările Parisului. Prilej cu care °i puneau la punct franceza. Noi, studenþii români, ne gândeam cum să "apucăm" un bilet la Costine°ti.

Pentru că misiunile arheologice poloneze din Egipt °i Siria (mai recent °i în Bulgaria, Cipru, Sudan °i Liban) continuă din perioada interbelică. Românii, în curând, nu vor mai avea "misiuni arheologice" nici în propria lor þară.

Pentru că, prin eforturi uria°e (nedispreþuind

nici participarea polonezilor bogăþi din diaspora), centrul istoric al Var°oviei, un morman de ruine la sfârþitul celui de-al doilea râzboi mondial, a fost reconstruit. Fiecare clanþă de u°ă, fiecare picior de scaun, au fost recuperate din dealul de moloz care se ridică până la înălþimea etajului al doilea din fostul Palat regal polonez, pentru a fi restaurate ori copiate. Bombardarea Bucure°tilor, în aprilie 1944, a fost un fleac în comparaþie cu raderea de pe faþa pâmântului a Var°oviei. Măcar o singură clădire dintre cele dispărute în Bucure°ti, o clădire mică de altfel, dar mare în semnificaþie – întâiul Teatrul Naþional al românilor-, ar fi putut °i ar fi trebuit să fie reconstruită la Bucure°ti. Locul Teatrului, lângă Palatul Telefoanelor, a râmas gol timp de 60 de ani, o carie uria°ă în con°tiinþa românească. Iar în curând va fi ocupat de un edificiu oarecare.

Pentru că polonezii au scos în faþa tancurilor germane trupele de cavalerie. La noi, se vor găsi în continuare "înþelepþii" care vor aplauda retragerea fără un foc de armă, în 1940, la 28 iunie din Basarabia °i la 30 august din nordul Transilvaniei. Vor considera că au fost hotărâri înþelepte, care au scutit þara de vârsare de sânge. N-au scutit-o însă de dispreþ. Adolescent fiind, cineva mi-a relatat o amintire din timpul retragerii unei unităþi de artillerie de pe graniþa de vest în 1940: "Era lună plină, iar umbrele noastre se întretăiau cu umbrele roþilor de la tunuri. Ni se părea că suntem iară°i frâñþi pe roată, ca Horea". "Sentimentalisme, naþionalisme" vor clama din nou înþelepþii mei. Ace°ti înþelepþi sunt cei care °i bat joc de °arjele cavaleriei poloneze în faþa tan-

curilor germane în 1939.

Pentru că, la fiecare comemorare a morþii părintelui Jerzy Popieluszko, ucis de milþia comunista, biserică în care a slujit (°i unde Popieluszko are o statuie) gême de lume °i coroane de flori. La noi, căþi mai °tiu cine a fost Gheorghe Ursu?

Pentru că la Zelazowa Wola, într-un octombrie mirific, am văzut modesta casă în care se născuse Chopin invadată de aurul viþei de vie sâlbatică. Nu puteai să-þi iezi ochii de la acel aur °i fiecare °i prelungea °ederea în curte, unde se ascultau "poloneze" °i "mazurci" în cele mai celebre interpretări. Fiindcă la Tescani, într-un mare conac al Mârcuþi Cantacuzino, soþia lui Enescu, n-am văzut decât poze prăfuite, ca în orice muzeu românesc unde în anii '70 a lucrat aceea°i firmă "Decorativa", iar un disc ce ar fi trebuit demult înlocuit hârâla la nesfârþit "Rapsodia română".

Recent, Janusz Solak scria despre similitudinile (negative) dintre români °i polonezi (*Despre etno-centrismul românilor °i polonezilor în Europa naþionalilor*, în *Dilema Veche* din 8-14 aprilie). Nu sunt întrutotul de acord cu cele afirmate acolo. Dar rândurile de mai sus ar putea să-l confirme pe Solak în privinþa stereotipurilor românilor faþă de polonezi, construite pe elemente pozitive. Că polonezii în schimb, au o părere foarte proastă despre români, după cum scrie Solak, este, într-un fel, treaba lor.

Treaba noastră este să învâþâm să ne respectăm. Eu rămân la părerea că M.G. este acum în Academia franceză fiindcă polonezii °i-au respectat oamenii, locurile °i istoria. Românii trebuie să se convingă că dacă nu te respecti singur, nu te respectă nici alþii.

www.cultura

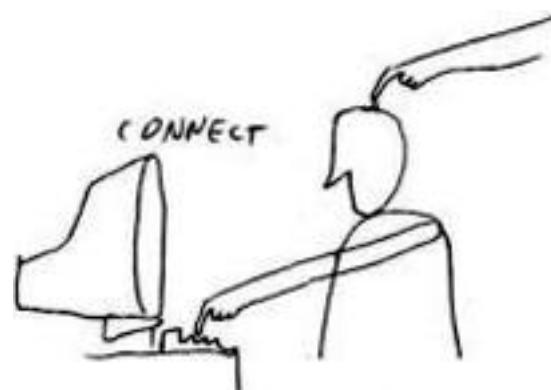
Ce este *tiuk!*?

Mihai Guþă

"Vara. Masă de scris. În dreapta - o u°ă. Pe perete - un tablou. Pe tablou - un cal care þine în dinþi un þigan. Olga Petrovna despici lemne. La fiecare lovitură de pe nasul Olgăi Petrovna alunecă pince-nez-ul. Evdochim Osipovici fumează pe un fotoliu. Olga Petrovna (dă cu toporul în buturuga, care, însa, nu dă nici un semn că s-ar desface). Evdochim Osipovici: *Tiuk!* Olga Petrovna (aranjându-°i pince-nez-ul, love°te în buturugă). Evdochim Osipovici: *Tiuk!* Olga Petrovna (aranjându-°i pince-nez-ul, love°te în buturugă). Evdochim Osipovici: *Tiuk!* Olga Petrovna (aranjindu-si pince-nez-ul, love°te în buturugă). Evdochim Osipovici: *Tiuk!* Olga Petrovna (aranjându-°i pince-nez-ul): Evdochim Osipovici! Vă rog frumos: nu mai ziceþi cuvântul acesta, "tiuk". Evdochim Osipovici: *Bine, bine.*" (Daniil Harms)

Ce este *tiuk!*? După toate aparenþele, o exclamaþie sfidătoare. Sau o înjurătură. Despre ce este vorba, totu°i? *Tiuk!* (www.tiuk.reea.net) e un sit din ciclul paginilor basarabene. Astă pentru că cei care au pus la cale respectiva întreprindere sunt majoritatea moldoveni de peste Prut, lucru vizibil chiar numai dacă ne-am limita la titlul rubricilor: *Anchetiuk, poveþiuci pe bune, festeiva, scurt pdoi, iaka, muzon.*

Cine ne sunt vitejii? Sub motto-ul *k-avem kef* s-au strans Dan Perjovschi, Carmina Trâmbiþas, Alexandru Vakulovski, Mihai Vakulovski °i, unindu-°i forþele, cumulând colaborări numeroase (nu de puþine ori nume prestigioase), au dat netului încă o revistă °i în plus una bine pusă la punct. La fel ca în muzică, ce vine de peste Prut, vine în

Dan Perjovschi

forþă. Găse°ti pe harta sitului, sit care arată, între noi fie vorba, foarte bine, anchete - numărul ultim, diferite personalităþi sunt interogate vizavi de cenzură -, interviuri, eseuri, jurnal de călătorie, dar °i mărturii zgduitoare din Transnistria sau pove°ti ale celor ce au avut nefericita ocazie de a

anticipa intervenþiile în Afganistan, dar în ani '80 °i din °i mai nefericita calitate de recrut al armatei ruse. Mai găse°ti poezii, eseuri, proza, printre care fragmente din *Letopizdeþul* lui Alexandru Vakulovski ori din *Iepurii nu mor* al lui °tefan Ba°tavoï, diferite articole. Nu lipseºte tonalitatea protestară împotriva minciunilor, cenzurii, politicii prost facute, ori împotriva prostiei în genere. În ansamblu, *Tiuk!* e un loc unde oameni inteligenþi °i care au ceva de spus nu se ascund după deget °i se exprimă. Trăiască libertatea!

La final, profitând de resursele expresiei "cirea°a de pe tort", vă aduc în atenþie alþi moldoveni, de astă dată de pe o... stea îndepărþată. Fenomenul *Planeta Moldova* îl regăsim °i pe net la www.planetamoldova.net. Pentru cei necunoscători avem de-a face cu arti°ti pluri-valenþi, ce-°i exercează talentele în muzică (un amestec între trip-hop, rock progresiv °i, bineînteles, acela°i omniprezent grai moldovenesc), teatru °i animaþie. Dacă aveþi o conexiune bună la net puteþi încerca pe viu rezultatul strădaniei lor.

Vă urez să aveþi parte de detaºarea spaþial-temporală °i neuro-transcendentală a sufletelor dornice de senzaþii tari, de umorul negru, mat-pereformat, haz de necaz, ubiveală, pragoane, kidosuri, gruzuri °i peredoaze, toate propovâduite de ace°ti originali.

teatru

Valizele cu iluzii

Adrian Pion

Teatrul din Turda s-a axat, se pare, pe spectacole cu un grad sporit de dificultate, întindând performanțe ce s-ar putea să depășească uneori - dacă nu posibilitățile interioare ale colectivului de actori - cel puțin nivelul de așteptare al publicului, mai totdeauna capricios, instabil, câtă vreme nu putem vorbi despre un public prea numeros constant în gusturi în orașele mici. Adresându-se adărar unui public încă în formare, realizările teatrului turdean sunt cutezană, îndrăzneli apreciate mai cu seamă de alogenii veniți la premiere. Ambițiile sunt mari și ele pot fi concretizate până acum în două reușite relativ apropiate: *Cele două orfeline* din toamnă și recenta premieră *Omul cu valizele* de Eugen Ionesco în regia lui Alexandru Dabija.

Posibilitățile teatrului sunt de asemenea evidente, din moment ce renumitul regizor a dat viață unui spectacol mai reușit decât *Pygmalion*-ul de la Naționalul din Cluj. Mai rămâne de format/ajustat publicul. Pentru că un spectacol Ionesco presupune un public căt de căt inițiat în literatura absurdului. Nu se poate spune că la Turda n-au existat experimente teatrale extrem de curajoase, avangardiste. Nu e cazul să le enumărăm. Totuși, nu știu exact de ce, mi se pare că *Omul cu valizele* necesită un efort în plus la receptare. Poate și pentru faptul că e o piesă mai puțin cunoscută din repertoriul ionescian.

Geamantane, bagaje de diferite mărimi, cutii deschise cu obiecte de recuzită, valize uzate, din alte timpuri, inscripționate sau artistic mănjite conduc spectatorul din holul teatrului până pe scenă deschisă, unde, așezat pe un scaun la masă, un muncitor în halat mânăncă impasibil roșii cu sare. Dimensiunea unei realități necontrafăcute e indubabil atinsă: el mânăncă roșii cu sare. Poate începe săgălnicia propriu-zisă, iluzoria viață a personajelor, delirul, ambiguizarea dată de reflecție, dansul, evoluția, conflictul; într-un cuvânt: mirajul! Dar nu: el mânăncă roșii cu sare... După această imagine-prag statică, obstacol strecut intempestiv între sală și scenă... începe vărtejul, și acesta e de proporții... amebitoare.

Scenele se succed cu repeziciune de film mut cu turație mărită. De aceea sunt și delimitate în aceeași manieră, prin imagini proiectate pe un ecran, însoțite de sunete specifice. Primul bărbat ieșit din întunericul scenei sau din burta metropolei franceze pentru a traversa Sena pe malul celălalt este insul abulic, innocent prin exelență, nelipsit de valizele sale, interpretat cu o tenacitate strânsă dozată de Cornel Răileanu, tocmai bună pentru a pune în valoare diferențele fețe ale naivității comportamentale și de structură ale personajului. E un rol extrem de greu, complex și solicitant, chiar și numai prin faptul că actorul e pe scenă pe toată durata spectacolului. Spre ce se îndreaptă personajul și unde ajunge e greu de spus, deoarece el nu pare a avansa decât înspre propriile obsesii, pentru că lăua în posesie memoria afectivă, familia, viața risipită. Timpul este suspendat, personajele sunt substituibile. Dacă există un conflict, acesta este cu el însuși și cu realitatea

părelnice care îl înconjoară. Deoarece, nu-i asta, viața și visul poate deveni uneori realitate întotijnabilă. Planurile se intersecează halucinant, determinările temporale alunecă, ambiguizând aventura interioară a cunoașterii de sine. Orașul natal căutat cu insistență nu se zărește, dar apare native care-i sporesc anxietatea. Metafora timpului și a căutării este extinsă admirabil de Alexandru Dabija. Toți purtă bagaje cu... propriile noastre iluzii, cu propriile noastre reprezentări despre lumea în care trăim. De aceea valize sunt peste tot. În holul teatrului, pe scenă, pe trotuar. Plase-bagaje evidențiate în albastru prin imagini proiectate pe ecran sunt purtate de pietoni pe trotuarele din Turda, iată o posibilă destinație, una din cele multe probabile, căutarea propriei identități și generală, absorbită de mersul și clopotul vieții, îngrijită de zgometul orașului. Înțelegem că Primul bărbat rătăcit prin desigurul vieții nu e un individ, ci Insul arhetipal stăpânit de angoașă existențială, esențialmente ionescian, împins de demonul anxietății și al confesiunii ce l-au locuit pe Ionesco spre așa-exhibă trăirile pe scenă. Aceasta este de fapt tema centrală a teatrului său. Pieșele îmbrăcate subiecte. Din acest punct de vedere se poate spune că *Omul cu valizele* e o piesă dezbrăcată de convenția subiectului. O altă extravaganță pe care și-a permis-o marele dramaturg.

Dacă ceea ce realizează Cornel Răileanu în Primul bărbat este receptat ca evoluție ușor lineară, în ciuda conotațiilor multiple conținute în nuanțări temperamentale remarcabile, valențele plurale conferite personajelor de ceilalți actori (distribuții în mai multe roluri) dau o cromatică bogată scenei alungând orice monotonie posibilă. Cristina Pardanschi oferă în Bunică, Polițista,

Bolnavă din spital, Roxane, Femeia din Chișinău minunate exemple de transfigurare și de interpretare pentru studenții ei. Anca Dămăcu și la fel de convingătoare în oricare din ipostazele incredibile de regizor (cinci la număr). Mai ales că Luntra și Bolnav din spital, Sebastian Marina aduce noi dovezi ale talentului său recunoscut și ale seriozității cu care își concepe partiturile. Narcisa Pintea este egală cu sine și face față cu brio solicitărilor, mai ales în secvența din spital. Leonard Viziteu se arată promițător pentru o paletă interpretativă chiar mai variată decât aceasta. Posibilitățile de a arăta ce poate se largesc pentru Cornel Miron pe măsură ce îmbrăcă în spectacol alte haine. Surprinzătoare și greu de recunoscut în cele trei roluri este Ariana Presan, atât e de diferită în declamație și gestică. Inteligența speculativă a lui Adrian Cucu bate spre comic reușind efecte spectaculoase.

Gama interpreților care se învârt în jurul Primului bărbat, împreună cu decorul imaginat de Cristian Rusu, creează o veridică atmosferă de vis în care totul este în egală măsură amăgire, obsesie, aventură, virtualitate străpunsă de necruțătorul sondaj psihanalitic. Acestor cerințe de luminare ale textului ionescian regia lui Alexandru Dabija adus la Turda le răspunde nu numai cu competență profesională, dar și cu gestul fast al artistului inspirat. El ne dezvăluie fascinant sensurile ascunse în meandrele visului imaginat de Eugen Ionesco.

Festival "Man.In.Fest"

TORSIA-ballet noir

Producător: Teatrul Național din Zagreb & Compania Serafini
Regie și coregrafie: Emil Matesic
Muzică: Damir Urban & Petar Dundov

Compania croată Serafini, înființată de către Emil Matesic și Jaksa Boric, și-a dezvoltat un tip unic și autentic de expresie performativă. *Torsia* este un spectacol care vorbește despre lupta pentru putere, instincțe pasionale și distructive, manipulare și rezistență, răzbunare și pedeapsă. Subtitrat *ballet noir*, spectacolul este exemplificator pentru dubla orientare estetică a autorului. Pe de o parte, recunoașterea și acceptarea formelor tradiționale de balet, iar pe de altă parte îndepărțarea conținută de acestea, atât la nivel coregrafic cât și la nivel muzical. Tematic, *Torsia* prezintă o metamorfoză. Răul în formă umană, omul se transformă în animal și

animalul în om, frumosul devine urât, pielea catifelată și roz, întoarsă pe dos și pierde calitatea poetică sufocându-se în repulsie și rușine. O linie subțire între tandrețe, iubire și înțelegere, pe de o parte, și agresiune extremă violentă, sadism și tortură pe de altă parte determină planul emoțional al acestui spectacol care oferă spectatorilor o oră de performanță acrobatică și interpretativă.

muzică

Trigon sau transfigurarea jazzistică a tărâmului nostru

■ Virgil Mihaiu

Născut în 1956 în comuna Grinăuți de pe malul Prutului, Anatol Ștefană are în sânge vigoarea și luxuriană tradițiilor muzicale de pe întreg arealul locuit de români. A probat-o convingător prin albumele de folclor realizate pentru celebra colecție *Musique du Monde*. Iar prin muzica grupului său *Trigon*, descoperit și promovat în 1992 de către pianistul Mikhail Alperin - Ștefană îndeplinește acul de magie al unei fuziuni între esențele melos-ului românesc și spiritul libertar al jazzului. Dacă mari jazzmeni au fost seduși de resursele inepuizabile ale muzicilor tradiționale, traseul parcurs de muzicianul basarabean e invers: el poartă înscrise în fibra sa artistică muzica tărâmurilor natale, iar recursul la limbajul jazzistic îi oferă modalități privilegiate de acces la universalitate.

După aniversarea unui deceniu de activitate a grupului *Trigon*, în istoria acestuia survine o schimbare dramatică: Anatol Ștefană - a cărui capacitate de a valoriza integral resursele instrumentului mă determină să-l consider în prezent *numărul unu al violei în jazz* - se vede pus în situația de a-și re-alcătui formația. O face cu mult curaj și intuiție valorică. Apelează la trei reprezentanți ai noii generații jazzistice din Basarabia: versatilul Dorel Burlacu (n.1974), capabil să cânte fluent pe orice claviatură, iar cu mâna stângă să suplimească absența basului din noua formulă; poliinstrumentistul (și, pe alocuri, vocalistul) Valeriu Boghean (n.1977), abordând cu fermecătoare

muzicalitate saxofonul soprano, fluegelhorn-ul, cavoul sau muzicuța; Gary Tverdohleb (n.1967), probabil unicul baterist/percussionist din zonă apt să calce pe urmele lui Oleg Baltaga (plecat, ca și Sergiu Testemițanu, basistul formulei originare, să lupte cu morile de vânt ale *show-businessului* occidental). Muzica nouului *Trigon* este, implicit, un regal de culori timbrale, coroborat cu structuri acustice sofisticate, caleidoscopice, mustind de idei. Aceste configurații aparent eclectice reunesc eforturile componistice ale celor patru muzicieni într-o stilistica *sui generis*, de o pregnantă organicitate. Arhetipurile jazzului (blues, swing, suflu improvizatoric) sunt "compatibilizate", prin melisme caracteristice, cu ritmurile subtil-explozive proprii interregnului occidental-oriental. și, de asemenea, cu însăși esența doinei, într-o glisare inefabilă dintr-o dor înspire *dolor universalis*, sub spectru "notelor albastre". Ethos-ul carpato-danubian - oscilând între melancolie, poesie și humor - alcătuiește substanța intimă a acestor piese. Disponibilitatea spre joc și clară, începând cu titlurile lor și până la "dramaturgia" plină de surprize a felului cum sunt construite. Într-o lume extenuată, acest tip de gândire muzicală însuflă noi energii, redă speranțe, reface moralul.

Timp de o viață, Anatol Ștefană a lucrat asupra violei, dăruiind patrimoniului jazzistic frumuseți proaspete și perene, comparabile cu frescele mănăstirilor moldave, sau caracterul vinurilor din partea

De la stânga la dreapta: Dorel Burlacu, Anatol Ștefană, Valeriu Boghean, Gari Tverdohleb.

noastră de lume. Toate resursele instrumentului sunt explorate, reliefate, epurate, cizelate, distorsionate, frânte, resuscitate, savurate, celebrate - pușe, șăadar, în valoare, fără vreo tendință de redundanță sau manierism. Mereu cu alt impuls creator și cu același amor fără limite. Dacă datorită lui viola și cucerește dreptul de a fi considerată o prezență majoră în muzica improvizatorică actuală, el și să evidențieze și contribuția tinerilor săi comparii la definirea unui *sound* românesc (de sorginte basarabeană!) în jazzul de azi. De la explorările în triunghiul minimalist al primului deceniu de existență, *Trigon*-ul devine acum un patrulater cu noi resurse de creativitate, confirmate de debutul lor discografic la Chișinău, intitulat *7 scări*, programat pentru anul 2005. Muzica propusă aici e realmente semnificativă pentru un proces de anvergură globală: emanciparea limbajelor jazzistice prin raportare la diverse tradiții naționale. Ca atare, *Trigon* definește deja un loc de referință în jazzul planetar al începutului de secol 21.

film

Sistemul nervos

■ Ioan-Pavel Azap

Dacă *Sistemul nervos* (România, 2005; scenariul și regia: Mircea Daneliuc; cu: Rodica Tapalagă, Cecilia Bárbara, Valentin Teodosiu, Mircea Radu) ar fi fost opera unui debutant sau a unui regizor în devenire, lucrurile ar fi fost, vorba românilor, O.K. Dar filmul este (doar) opera unui regizor în revenire, în reanimare. și nu e vorba de o revenire pe platourile de filmare, pentru că, în comparație cu alții regizori din aceeași generație sau chiar cu debutanții mai mult decât merituoși, Mircea Daneliuc nu se poate plângă că, după '90, nu a filmat: dacă am numărat bine, în ultimii 15 ani, regizorul a ieșit pe marile ecrane cu șapte filme (exact câte a făcut în cei 15 ani de la debutul din 1975, până în 1989), din nefericire nici unul comparabil cu cele realizate înainte de 1989: *A unsprezecea poruncă* (1990), *Tusea și junghiu* (1992), *Patul conjugal* (1993), *Această iehamite* (1994), *Senatorul măcelilor* (1995), *Ambasadori, căutăm patrie* (2004), *Sistemul nervos* (2005). Spre comparație, pentru cunoșțătorii operei lui Mircea Daneliuc, iată lista filmelor realizate de acesta înainte de 1989: *Cursa* (1975), *Ediție specială* (1977), *Proba de microfon* (1980), *Vânătoarea de vulpi* (1980), *Croaziera* (1981), *Glissando* (1982), *Iacob* (1988). Se poate plângă că nu și-a realizat toate proiectele (multdiscutatul *Ovidiu*, conceput, în fază de scenariu, atât ca film de lungmetraj cât și ca serial de televiziune), dar aceasta e o altă problemă. "Apogeul" pantei descendente de care aminteam într-o paranteză

anterioară este atins, în 2004, cu *Ambasadori, căutăm patrie*, film lipsit de o minimă coerență cinematografică, ininteligibil, comentat în paginile *Tribunei* la vremea respectivă și asupra căruia nu voi insista. În raport cu acesta, *Sistemul nervos* marchează un semnificativ salt înainte.

Realizat, ca aproape toate filmele lui Daneliuc (exceptie facând *Cursa*, filmul de debut), pe un scenariu propriu, *Sistemul nervos* (pornind de la un roman sau fragment de roman propriu) se vrea o tragicomedie sau, mai degrabă, o comedie dramatică. Dar regizorului îi lipsește umorul (fapt demonstrat cu prisosință în *Tusea și junghiu*, adaptare liberă după *Fata babei și fata moșului* de Ion Creangă), chiar dacă în această ultimă producție are câteva scurte secvențe de real umor (vezi, de exemplu, modul în care Nica "prinde" loc pe scaun în metrou, aruncând geanta înainte).

Să trecem însă la povestea filmului. Nica (Rodica Tapalagă), o bătrâna de la þară, vine în vizită (sau se mută?, nu se înțelege prea bine) la Tuþa (Cecilia Bárbara), fiica sa din București, care locuiește într-un apartament meschin, împreună cu Jenel (Valentin Teodosiu), concubinul, și cu fiica dintr-o relație anterioară. Înainte de asta, într-un prolog, aflăm că Nica are la þară o pensiune, fapt fără nici o relevanță în acțiunea ulterioară a filmului. Dincolo de urmărire relațiilor dintre aceste personaje, bine reliefate, lipsite de liniaritate (sunt secvențe care amintesc de Daneliuc cel din *Proba de microfon*),

prin care regizorul ne pune în temă (de parcă mai era nevoie!) cu realitățile cotidiene ale României postdecembriște - fapt remarcabil: fără ostentăție sau îngroșări! -, *Sistemul nervos* propune și o incursiune într-un "univers paralel": bătrâna Nica este obsedată, respectiv îndrăgostită, de un prezentator de știri de la televiziune Paul (foarte bine ales Mircea Radu în rol, dar e puțin probabil că spectatorii acestuia sunt și spectatorii lui Daneliuc), pe care, în urma incursiunii la o ghicităre, se simte datoare să-l salveze de mulți dușmani pe care se presupune că i-ar avea. Cu alte cuvinte, un fel de "telenovelistică" *avant-la-lettre*. Filmul merge să așeze două treimi, spectatorul tot șteptând să afle care-i miza. Lăsând la o parte incontinența verbală a bătrânei, care vorbește tot timpul, nu cred că există un minut fără dialog sau fără monologul Nicăi, în ultima treime filmul o ia pur și simplu razna. O dată cu plecarea acesteia la Poiana Brașov, pentru tratament, celealte personaje, respective familia, dispar pentru a nu le mai reîntâlni niciodată, iar filmul virează în (aproape) grotesc. Nica se implică fără noimă într-o mișcare stradală revendicativă (un fel de grevă sau mineriadă incipientă, care însă nu mai poate fi dusă până la capăt), continuând să monologheze cu voce tare, iar ceea ce se anunță a fi o "dramă minoră", a cotidianului, se transformă într-o așa-zisă (cu îngăduință!) metaforă (macro)socială din care nu mai înțelegi nimic. Sau înțelegi ceva foarte trist: regizorul Mircea Daneliuc este epuizat, nu mai are nimic (nou sau vechi) de spus. și, mai rău: nu și poate egala nici măcar vechile performanțe!

1001 de filme și noppă

3. Porter

Marius Șopterean

Importantul istoric al filmului universal Georges Sadoul nu-l agreează pe Edwin S. Porter prin spațiul pe care îl dedică în a sa *Istorie a cinematografului mondial*. El spune, și poate cu bună dreptate, că înaintea lui Porter, considerat a fi părintele filmului western, au fost reprezentanții colii de la Brighton prin Williamson și Smith. Aceștia doi au meritul de a fi realizat pentru prima oară *plein-air*, adică filmarea numai în exterior. Astfel *Atac împotriva unei misiuni străine în China*, prin ordonarea plot-ului în patru episoade, deschide calea marilor filme de aventuri, "în special celor cu cowboy din Far West" - spune Sadoul. Față de Williamson, Smith duce mai departe arta montajului. În filmul *Atacarea unei diligențe*, pentru a crea suspans, obiectivul îl fugărează pe erou. În fața rudimentelor elemente de montaj practicate de Williamson, Smith adaugă montajului suplăje și obține pentru întâia oară suspans. Sau, mai bine spus, un rudiment de montaj.

Edwin Stanton Porter a lucrat ca director de post-producție pentru Compania lui Edison din 1899 până în 1903, în special la compartimentul de editare. Dar în același timp îndeplinea și funcția de director artistic al studioului. Se știe cum este să zbori spre Lună dar cam toți au citit dacă nu au trăit pe propria lor piele - acțiunea jefuirii unui tren. Până la acea dată ziarele, fasciculele poliției sau celebrele *dime-novel* erau pline de astfel de exemple. Dar, dincolo de aceste câteva considerente trebuie să spunem, înainte de toate, că mai mult decât a fi fost inițiatorul filmelor de tip western el este inițiatorul filmului epic. Prin baladele și cântecele importante din Europa - numai între anii 1850-1900 au sosit în America, mai ales prin porturile din New-England, peste 50 de milioane de emigranți - fondul mitologic american se va înnoi prin diversitatea temelor de inspirație: baladele, cântecele și povestirile drumului spre Vest, ale eroului solitar, ale luptelor cu pieile roșii, ale vastelor ținuturi nepopulate și neprietenoase, ale sacrificiului, ale aventurii, ale prieteniei etc. Pe foata mitologie indigenă, Europa, Lumea Veche nu au nouă mitologie. O nouă epopee. André Bazin nu se ferează să numească western-ul "artă specifică a epopeii". Odată cu epopeea Far West-ului cinematografie, prin Porter, renădea dintr-un punct de unde - la acel moment - foarte puțini creatori de film europeanii îl dădeau sănse. Renădea pe o plajă narativă de nimeni bănuitură dar aflată adânc în subconștiul colectiv al fiecărui dintre noi: nevoia de poveste, nevoia de joc, nevoia de eroi, de situații neprevăzute, nevoia de înfruntare între eroul pozitiv și eroul negativ, nevoia de legendă, de baladă, de mit. Nevoia de naivitate apropiată de poezie. Nevoia de recunoaștere. Într-un cuvânt, nevoia de repere.

Nu fără o anumită ironie, Mark Twain consideră că scările lui Fenimore Cooper - în special cele dedicate *Americii sălbatică* - sunt prea simple, că există o mulțime de situații neverosimile, în general ele sunt legate de coincidențe, salvările sunt amâname până în momentul de pericol extrem, personajele nu au profunzime și suferă de o fatală liniaritate. Într-un cuvânt, că întreaga sa operă suferă de naivitate. Odată cu romanul *The Pioneers*, Cooper adoptă o temă care l-a făcut cunoscut în întreaga lume: viața sălbatică a Americii. Având antecedente în opera lui Washington Irving (mai ales în *The sketch book*) Cooper devine fascinat de peisajul ținuturilor sălbatică ale Americii și mai ales de civilizația triburilor indiene. Romanele sale celebre - *Pionierii, Preria, Ultimul dintre mohicanii, Vânătorul de cerbi* - sunt cronicii vîii ale Americii celor treisprezece state, adică ale Americii abia trecute de *Declarația de independență*. Ciocnirile violente dintre taberele *albilor* și *roșilor* sunt confruntări între mentalități, între civilizații, între America originară, cea adevărată și America aventurierilor, a *aventurierilor-hidalgo*, veniți din Lumea Veche. Există rafinament și forță date de marea simplitate a raporturilor umane pe care Cooper le descrie. El nu se complica în studierea

caracterelor și a situațiilor în care eroii lui intră. Se găsește aproape în situația unui documentarist de astăzi de la *National Geographic*. El vede, constată și transmite mai departe. Proza lui se citează dintr-o răsuflare. Epicul capătă virtuți tocmai prin simplitatea și transparența imaginilor descrise. Prin proza lui Cooper, spune André Maurois, "America devine americană".

Prin cele patru episoade ale filmului *The great train robbery*, Porter nu plagiază. Obuzul-vehicul trimis de Méliès pe Lună devine la Porter un tren atacat de o bandă de răufăcători. Pasagerii burghezi care coborau linioții în gara *La Ciotat* sunt la Porter agresați și umiliți. Porter nu are timp să filmeze orice și oricum. Primul film western este și o primă imagine a lumii de dincolo de Atlantic. Acest Porter nu are timp să se joace sau să viseze. Până să zburăm pe Lună - pare a spune Porter, american și pragmatic totodată - este bine să privim în jurul nostru. Până la el folclorul, scările în fascicole ale westernului, *dime-novel*, scriitori ca Irving sau Cooper, pictori consacrați ai epocii cum ar fi Frank Remington, Charles Russell sunt angajați într-o stranie dar eroică ambiență de redescoperire a eposului și etosului american. Toți aceștia fac operă de pionierat în ceea ce privește antropologia Noii Lumii. Porter, urmat mai apoi de o galerie eroică de regizori (Ince, Griffith, Ford, Huston, Martin Ritt, Polack, Delbert Mann, Robert Aldrich, William Wyler, Nicolas Ray, George Roy Hill etc.) continuă descoperirea Americii. Finalul filmului lui Porter neliniște: personajul principal, Broncho Billy, ajunge până în prim-plan, ridică pistolul și îndreaptă spre public. Se spune că efectul la premieră filmului a fost cel similar la intrarea în prim-plan a locomotivei lui Lumière. Dacă la ultimul a fost vorba doar de o iluzie, la Porter este vorba de un fapt: suspansul se naște odată ce simțim că viața noastră este pusă în pericol. Mai încolo acest gând îl va prelua și va desăvârși inegalabilul Hitchcock.

Tot un francez, prieten cu Sadoul, André Maurois - în a sa celebră *Istorie a Statelor Unite* recunoaște: "America avu această particularitate de a-i mișca hotarele spre apus, timp de trei veacuri. Pe această margine a civilizației, greutatea vieții, lupta împotriva pădurii și a indienilor, bogăția pământurilor, lipsa unui ajutor apropiat crea un nou tip de om: pionierul generos, independent, aspru și care nu recunoaște alt drept decât forța fizică și hărnicia. În aceste condiții, oamenii din diferite țări începură să se asemene. Toți aveau o dorință de cooperare liberă, care nu exista deloc în Europa. Ura și invidia fuseseră atenuate prin egalitatea în fața primejdiei".

Prin Porter, cinematograful european de la 1903 devine american. și american va rămâne până în zilele noastre. O supremăție, o obsesie și o aură de care nici până azi cinematograful european nu a scăpat. Cinematograful european este un ghid al omului, un ghid prin muzeul naturii umane, în fapt un *grandios manual al constatării*. Filmul american este un ghid al acțiunii, un *manual al disperării grandioase* date de o cucerire niciodată dusă până la capăt. Pentru filmul american Vestul încă nu a fost cucerit în totalitate, iar goana după aur continuă. Cu forță, cu ambiție, cu disperare.

sumar

opinii

Ovidiu Pecican: Intifada bucureșteană • 2

editorial

Daniel Sur: A treia cale • 3

integrarea europeană

Mirela Nicoschi: "Cetățeni clujeni, viitorii cetățeni europeni" • 4

Victor Cioară, Sergiu Gherghina: Raportul dintre dreptul comunitar și dreptul național al statelor membre • 5

cartea

Ioana Cîstelecan: Mirarea suprimă rutina • 10

Sanda Vârău: Alexandru Jurcan și arta de a crede în iubire • 10

Florin Lazăr: Mașinăria dementă • 11

Laura Roșca: Moștenirea unei generații • 11

imprimatur

Ovidiu Pecican: Orgoliu regionalist ardelenesc • 12

telecarnet

Gheorghe Grigurcu: Orice descompunere e barocă • 13

sare-n ochi

Laszlo Alexandru: De-a văbi ascunsele • 13

incidente

Horia Lazăr: Înainte de *franglais* • 14

eseu

Ion Pop: De la proletcultism la "neomodernism": momentul *Steaua* (II) • 16

bloc-notes

Monica Gheță: Frumoasa și bestia • 17

poezia

Claudiu Komartin: Ruinele unei sinucideri • 19

Eugen Suman: Tobele fricii • 19

proză

Dan Lungu: Nevasta de la ora șapte • 20

în dezbatere: psihanaliza

Radu Clit: Freud, psihanaliza și comunismul • 21

interviu

Samuel Tastet: "București, mon amour..." • 23

reportaj & antropologie

Horatiu Damian: Băiuț • 25

cultura civică

Ancheta Tribuna • 27

evocare

Ileana Alexandra Orlich: Despre Christinel • 28

ex abrupto

Radu Puculescu: De zeci de ani încoace, șara apă nu se face... • 29

tutun de pipă

Alexandru Vlad Solara.ro • 29

aspiratorul de nimicuri

Mihai Dragolea: Mâini, ochi, "zamă" • 30

flash-meridian

Ing. Licu Stavri "Arizona" de pe Platouri Înalte • 31

nopți și zile

Mihai Bărbulescu Românii și polonezii • 32

www.cultura

Mihai Guță: Ce este *tiuk?* • 32

teatru

Adrian Pion: Eugen Ionescu • 33

Festival "Man.In.Fest": Torsia - ballet noir • 33

muzică

Virgil Mihaiu: Trigon sau transfigurarea jazzistică a tărâmului nostru • 34

film

Ioan-Pavel Azap: Sistemul nervos • 34

1001 de filme și nopți

Marius Opterean: 3. Porter • 35

plastică

Ovidiu Pecican: Simplitatea luminii lichefiate • 36

plastică

Simplitatea luminii lichefiate

Ovidiu Pecican

Ceea ce vede pictorul Onisim Colta și nu văd alții este, fără îndoială, prezența care populează interstițiile acestei lumi. Că este vorba despre obiecte pe care le fabrică în conformitate cu rigoarea imperioasă a unei vizuni persistente sau că pictează nervurile lemnului maimeticuos decât le-ar desluși rindeaua dulgherului, că le descreză în aerul încins de peste dunele de nisip ce acoperă o mastaba ori îi împăienjenesc văzul, ipostazele acestei prezențe traduc, de fiecare dată, o certitudine indubitabilă. În lumea plastică lui Colta, materialitatea nu se află în opozitie cu imaterialitatea, ci o exprimă și o insuflă. Lumina, acest mare campion al viziunilor artistului arădean născut nu departe de Baia Sprie, se prefiră aidoma unui șuviu de grăunțe din moara arhetipală de care se ocupă Lucian Blaga într-o piesă memorabilă. Alte ori însă și o săgeată alcătuită din atomi penetrați, care traversează materia cu forță unei ploi acide ridică la o putere exponențială.

Cadrele sunt pline de linii, lumea din care sunt ocupate și o depozitară densă a tacerii, imaginile au depășit demult orice tensiune în clipa când ajung la privitor. Decupajele impeccabile și execuția tehnică incredibil de fidelă nu au nimic din realismul vreunei doctrine inspirată de mesajul copierii naturii și depășesc nevroza, cumva stridentă, a perfecționismului. și totuși, e acolo un amestec de dogoare și melancolie, de somărie și de consolare ce transportă privirea și simțirea în zona călătoriilor nefabile și definitive. Omul care manevreză penelul și vopselele depășește pe tăcute teribilismele căutărilor formale, ale experimentelor tehnice ori registrul fotografiei naturiste. Fidelitatea redării anualează cumva marile descoperiri renascentiste ale punerii în perspectivă, păstrând fără modificări dispunerea obiectelor, volumelor și a spațiilor, însă neestompând forme din planurile secundare ori din fundaluri. Aceeași acuratețe și în avansarea privirii, ca și în profunzimea decupajului. Cel care privește, astfel, este un ochi ce ascultă alte reguli și legi. Să fie el ochiul de deasupra, ori numai ochiul celor care, cu mijloace omenești, îl imită?

O poetică vizuală transcendentală, mixând din plin pe efectele minuției de tip realist depășește, într-o altă direcție, și suprarealismul - Onisim Colta îi cunoaște mijloacele și efectele, după o convingătoare uceninice de tinerețe în această zonă -, și hiperrealismul, a cărui miză rămânea, adeseori, simplu decorativistă și estetică. Pentru artist pîntă se află în altă parte. Că vom numi acest topoz - căutat, găsit și oferit privitorilor - perimetru sacru, al acțiunii divine ori, minimal, doar zonă a serenității estetice, nu conțează atât de mult. Mai important mi se pare că artistul și-a găsit formula să că exploreze și fără să cadă în poncif. (E, de altfel, miracolul prin care, păsările lui Brâncuși reiau, în formule și materiale diverse, același motiv obsedant, al zborului, dematerializându-le în chip specific, de fiecare dată, fără oboseală, plăcînd ori manieră.)

Același calm creator ce ascunde victoriile unui suflet turbionar asupra sa însușită populează, într-o

altă formulă plastică, desigur, și pictura lui Corneliu Baba, incomod pentru oricine îl dori cantonat într-un curent prefabricat. Recunoști, în cazul expresivității picturilor lui Onisim Colta, racursiul unui labirint intim convertit în azur.

Cu excepția unui acoperiș de îndrilă convertit în altceva, nu identifici etnografie în arta lui Colta. Cu toate acestea, peste ea adie vântul unei istorii anume. Hieraticul lui, atunci când apare în forma unui citat cristic din Rubliov, strecurat printre scândurile unui gard vechi, ori pe mărcile poale lipite pe scândurile unor cutii dezasamate de placaj ce au ajuns în mod misterios să întruchipeze un calendar, are însemne stilistice bizantine. În schimb, exoticul apare - fără ostentație - sub forma unui mormânt oriental îngropat sub dune aurii, ori pe masa pregătită pentru învățător și cei doișprezece ucenici ai Săi, în forma vegetală a unor plante comestibile suple și verzi.

Mai important decât reperul ce trimită la o memorie culturală convențională mi se pare efectul de exotism și taină compactă, etanșă, pe care îl conține întrregul repertoriu de lucrări semnate Onisim Colta. Mâna lui Colta nu folosește instrumentul cromatic - admirabil stăpânit - pentru a explicita sau a ilustra, întreaga povară a sensului o poartă, la el, simbolul, parabola. Ceea ce este spune ce vezi; dar mai istorisește și altceva. Ce să fie? Pesemne călătorie celor ce folosesc penelul și culoarea dincolo și dincoace (și din nou dincolo și dincoace) de vizibil, tentația împăcării cu simțurile în pofida evidenței că ele sunt sortite opacității. Dacă văzul poate aproxima nevăzutul, iar culorile și formele sunt apte să evoce tăcerea, dacă pictura poate efectua trecerea de la liniile la calm și împăcare, ori de la cromatică la lumină - acestea par să fie limitele căror lumea picturală a lui Onisim Colta le tentează depășirea.

ABONAMENTE: Cu ridicare de la redacție: 90.000 lei, 9 lei - trimestru, 180.000 lei, 18 lei - semestrul, 360.000 lei, 36 lei - un an. Cu expediere la domiciliu: 144.000 lei, 14,4 lei - trimestru, 288.000 lei, 28,8 lei - semestrul, 576.000 lei, 57,6 lei - un an.

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de Cultură Tribuna, cont nr. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

